

Tupakan tuskaa

Amerikan tuliainen

Eurooppaan tupakkaa saatiin Amerikan intiaanien maalta löytöretkeilijöiden ja merimiesten mukana 1500-luvun alussa, ensiksi Espanjaan ja Portugaliin, sitten Englantiin. Suomeen tupakka tuli toista sataa vuotta myöhemmin hakkapeliittojen reppuissa 1600-luvun puolivälissä, kun nämä ratsastivat takaisin kotikonnuilleen 30-vuotisesta sodasta.

Aluksi tupakoinnille ei ollut edes omaa käsitteistöä eikä sanastoa. Mutta kyllä outo lintu pian pesänsä löysi, eikä aikaakaan, kun puhuttiin jo kaikista tupakan käyttömuodoista: piipun poltosta, pureskelemisestä, nuuskaamisesta, sikarista. Puhuttiin myös tupakan "juomisesta", kun imettiin savua piipusta tai tupakanlehtikääröstä.

Tupakoinnin yleistymistä edisti huomasti se, että sitä pidettiin terve-

yttä kohentavana aineena, suoras-taan ihmelääkkeenä. Tupakan savun uskottiin desinfiävän ilmaa ja estävän siten kulkutautien leviämistä; näin saatiin apu Eurooppaa piinaavien rutto-, isorokko- ja koleraepidemioiden torjumiseen. Eikä tässä kaikki. Tupakka oli sen ajan antibiootti, jonka katsottiin parantavan hengenahdistuksen, vilustumisen, silmätulehduksen, päänsäryn, syövän, migreenin, keuhkotaudin, vesipöhön, halvauksen, yskän, astman, kihdin ja ilmavaivat. Tupakasta oli apua myös kaatumatautisille sekä aivoverisuonten tukkeutumisesta ja Parkinsonin taudista kärsiville.

Suomessa maan suurin tupakka-kehräämö perustettiin 1731 Turkuun, jossa tupakasta tuli oleellinen osa seuralämää. Säätyläisten kutsuilla ja tanssiaisissa oli käytössä erillinen tupakkahuone piipun polttoa ja viinan juomista varten. Tupakka ja alkoholi kuuluivat tuolloin kiinteästi yhteen niin herrasväellä kuin rahvaalla. Ja kuuluivat yhä.

Nykyaikaisen aidon amerikkalaisen laatusavukkeen syntymävuosi on 1913. Silloin R.J. Reynolds toi markkinoille Camel-savukkeen. Parin vuoden kuluttua Liggert & Myers alkoi mainostaa Chesterfield-merkkiä ("sestevelttiä", kuten suomalaiset sanovat). American Tobacco Company tarjosi markkinoille Lucky Strike -savukkeita. Näillä kolmella oli hallussaan 80 %:n osuus 1920-luvulla Yhdysvaltojen savukemyynnistä. Näitä merkkejä ja monia muita kulkeutui Suomeenkin vuosikymmenten saatossa salateitse merimiesten mukana satamakaupunkeihin. Makuerio esim. 1950-luvulla Suomessa valmistettuihin savukkeisiin, kuten Bostoniin, oli huikea. Tuntui kuin kotimaisiin tupakoihin olisi sekoitettu mausteeksi sammalta.

Ensimmäinen suomalainen savuke – tuolloin vielä nimeltään paperossi – valmistui Turussa Rettigin tehtaalla 1856. Savuke-sana korvasi paperos-

VARMISTUKAA

omakohtaisesti siitä,

että Malta 2 todella vastaa Teidän savukevaatimuksianne sekä makunsa että hintansa puolesta.

Lukuisat arvostelukykyiset tupakoitsijat ovat näin tehneet, ja Malta 2 on nyt heidän mielisavukkeensa. He havaitsivat, että Malta 2 tarjoaa paljon suuremman nautinnon, kuin mitä sen hinnasta päättäen – 3 mk 25 kpl – uskaltaa odottaakaan.

MALTA 2

P. C. RETTIG ja Kumpp.

Vaativa tupakoitsija malittaa sytyttää Maltaan. – Suomen Kuvalehti 37/ 1935.

Monenkertaisesti punnittu ja arvokkaaksi havaittu!

Tupakkamiesten vaatimukset ovat vuosien vieressä kasvamistaan kasvaneet, mutta Klubi 7 on jatkuvasti säilyttänyt paikkansa tupakoitsijain suosiossa. Tämän selittää vain se seikka, että Klubi 7:ssä kokemuseräisen työn tuloksena yhdistyvät onnistuneesti ne ominaisuudet, mitä vaativa tupakoitsija savukkeelta odottaa.

KLUBI 7

piristää!

25 kpl 3:75
20 kpl 3:—

P. C. RETTIG ja Kumpp.

Klubi maistuu herrasmiehille.

– Suomen Kuvalehti 42/ 1935.

sin vasta itsenäisyyden alkuvuosina. Aina 1870-luvulle saakka paperossien polttaminen oli ollut kaupunkilaisten hienostomuoti, mutta heti uudelle vuosisadalle tultaessa myös työmiehet sytytti paperossin, jonka hinta oli jo suhteellisen halpa. Se saattoi olla esimerkiksi viipurilaisen Humelinin tupakkatehtaan Hellas-merkkinen pillisavuke, jonka nimi iskettiin tajuntaan parilla säkeellä:

Minä en juo enkä mellasta
vaan poltan Humelinin Hellasta.

Rettigin johtava savukemerkki lähes 90 vuotta oli Klubi 7, pilliklubi, jota ruvettiin valmistamaan 1907. Sitä alettiin mainostaa naisten ja poikien savukkeeksi sen siirouden ja keveyden vuoksi, mutta kyllä se miehillekin kelpasi. Pilliklubin polttajilla oli tapana napauttaa savukkeen pitkää paperimuketta askin kanteen tyhjentääkseen sen tupakanporosta. Toiset taas

puristivat imukkeen keskeltä littaen.

Klubi 7:n valmistus oli tarkkaa puuhaa. Siihen käytettiin 30 tupakalajiketta, ja vain johtaja tiesi seoksen koostumuksen. Jos oli itse savuke legendaarinen, niin legendaarinen oli sen rasiakin. Klubi-aski elää sadoissa tarinoissa. Milloin sen kanteen on piirretty kesämökin piirustukset, milloin puutarhasuunnitelman luonnos. Sen kanteen on ripustettu työehtosopimusten palkankorotusprosentit ja kirjoitettu hallitusneuvottelujen päätteeksi ministerilistaa. Tarinoiden todenperäisyyttä tuskin kukaan tohtii epäillä.

Elokuvien alussa esitettiin myös tupakan mainoksia ennen television aikakautta. Klubi 7:n eli "seiskan" mainossarjassa musiikilla ja tanssilla oli keskeinen osa. Iskelmätähti Brita Koivunen tanssi 15 sekunnin ajan savuke sormissaan taustallaan Klu-

bi-askit. Klubin vakuutettiin piristävän polttajaa myös kaupunkitalojen katoille ilmestyneissä valomainoksissa.

Televisioaikakaudelle siirryttäessä tupakkafirmat olivat heti lähtökuopissa: Amer-Tupakka Oy:n Boston-orkesteri esiintyi Aarno Wallin johdolla ensimmäisissä tv-ohjelmissa runsaat 50 vuotta sitten. Eikä orkesteri turhaan musisoanut: kaupunkilaisnuorisoi Coca-Colaa ja poltti Bostonia. Pitkään Suomessa poltettiin savukkeita asukasta kohden enemmän kuin missään muualla maailmassa.

Mainonnan valta

Miten tähän tulokseen päästiin? Ilman muuta mainonnalla, joka oli runsasta ainakin 70 vuotta 1910-luvulta aina 1970-luvun loppuun sekä sanoma- että aikakauslehdissä. Kohderyhmäksi valittiin niin lapset kuin aikuiset. Pellavapäinen pikkupoika julistaa Suomen Kuvalehdessä 1928: "Kun tarpeeksi ikää saan, poltan minäkin Pikku Fennia -savukkeita." Tupakoiva mies oli voimakas, urhea ja maskuliininen, nainen tyylikäs ja hoikka. Ylipäänsä savukkeet liitettiin nuoruuteen, seksikyyteen, vauhtiin, vauteen, kauneuteen, terveyteen, boheemisuuteen, kapinallisuuteen, älyl-

Vain pikku luku liiää – mutta se vie ammuksen maaliin!

Tykistöupseeri lausunsa kimpuna ... savuketta, kullia, nappakka ... tauluketta ja lukua. Lukuja ja tauluketta. Mutta kaikki riippuu viimein siitä, kuinka luvut ... vasta se vie ammuksen maaliin!

Säikeitä on savukkeen valmistukseen. Hukan kypsennemät ja jalommat tupakkalehdet, hukan paremmat ja turkeimmat koneet, hukan hienompi ja puhtaampi valmistus ... se riittää.

Pikku Fennia, hukan parempi savuke ... on vuodesta vuoteen lausuma!

PIKKU FENNIA
hukan parempi savuke

Epäilykset savukkeen laadusta voi karistaa pois kuin tuhkan: peräti kolmeen kertaan vakuutetaan Pikku Fennian erinomaisuutta.

– Itsenäinen Suomi 12/ 1931.

Nuoret herrat nauttivat savut ja kovaa teetä 20-luvulla kieltolain aikana. Viina ja tupakka ovat aina liittyneet yhteen.

– Hotelli- ja ravintolamuseo.

lisyyteen, henkevyteen, ystävyysyteen, urheilullisuuteen, menestymiseen, oman tien kulkemiseen. "Miehet jotka menevät, vetävät ne väkevät" vakuutti North Staten slogan. Mainosten ihmiset eivät raataneet työssä, vaan viettivät rentoa vapaa-aikaa, usein etelän aurinkoisella hiekkarannalla. Stressi oli kaukana. Tupakkaa kuvattiin mietiskelyä ja keskittymiskykyä edesauttavana aineena; fundeeraaja, esim. kirjailija, etsii ratkaisua juonenkuljettamisen pulmiin pohdiskelusavujen aikana. Toki tupakkaan liittyy nautintoja: se tuo lohtua murheisiin, poistaa janoa ja nälkää, tekee syömisen ja juomisen nautittavammaksi, piristää ja rauhoittaa. Tupakointi on sosiaalinen tapahtuma, jossa keskustelu luistaa, vaihdetaan kuulumisia ja puretaan paineita. Eri-ikäisten ravintolatupakointi oli – ennen kieltolain – hengeltään vahvasti yhteisöllistä. Aterian jälkeen kahviin ja konjakkiin päästyä joka puolella poltellaan, savu hiljaa leijailee, puhe porisee, nauru remahtaa, väki viihtyy. On tilaisuus irrottautua arjen asiallisuudesta ja tärkeilystä – ja tilaisuutta myös käytetään. Oi niitä aikoja!

Nuorten 1950- ja 1960-luvun idolit, Hollywoodin filmitähdet, polttivat runsaasti tuon ajan elokuvissa. Jo savukkeeseen sytyttämisen tapahtui taidokkaasti ja ensimmäisten henkosten veto viettelevästi, varsinkin jos vastaanäyttelijä oli lähietäisyydellä. Näitä tupakoinnista taiteen tekneitä

näyttelijöitä olivat mm. James Dean, Tony Curtis, Dean Martin, John Wayne, Buster Keaton, Humphrey Bogart, Lauren Bacall, Rita Hayworth. Vanhempi sukupolvi muistaa superhoidon Audrey Hepburnin, joka sievästi ohutta pitkää imuketta käyttäen nautti

savut aamiaisella Tiffanylla v. 1961. Tuohon aikaan myös suomalaisissa elokuvissa tupakat kärsivät lakkaamatta, kuten Mikko Niskasen kulttifilmissä Käpy selän alla vuodelta 1966. Telttaretkelleivät nuoret (Eero Melasniemi, Kristiina Haikola, Pekka Autiovuori, Kirsti Wallasvaara) tarvitsivat savukkeeseen lähes joka kohtaukseen. Nykyaajan ohjaajista Aki Kaurismäki pitää näyttelijänsä tiukasti savuverhon takana: tupakaton akateemikko Kaurismäen elokuva ei tuntuisi todellakaan aidolta. 2000-luvun tähdistä laulaja Madonna on päässyt sikarin makuun ja toivoo muillekin siitä savuelämyksiä, eikä ihme, sillä kun savuke on ruvennut tuntumaan köyhien ja nikotinistien tavaraite, sikari on menestyjien suosiossa.

Koulunuorison tupakointi oli 1970-luvun alkupuolella erittäin yleistä juuri edellä mainituista imagosyistä. Turkulaisiin yläkansakoululaisiin tupakansavu meni kuin häkä, sillä kaupungin yli 13-vuotiaista oppilaisista poltti yli puolet. Tupakan ostoa vauhditti lasten ja nuorten suosikkisarjakuvassankari Lätsä, joka kohelsi

Pyöliniemen väkeä:

Edessä vasemmalla Janne Rantala ja Oskari Pyöliniemi ja hänen poikansa Armas Pyöliniemi. Takana vasemmalla Helmi Sjöblom, Aina Reunanen, Sulo Salomaa, Sofia Esko ja Yrjö Vinha. – Kuva kirjoittajan.

alkoholia, mikä siihen aikaan oli naisten keskuudessa harvinaista.

Pyöliniemen Oskari oli nuuka, kuten melkein kaikki sen ajan ihmiset. Hän oli harmissaan, kun hevosen valjaat menivät rikki. Nokkela renki vastasi siihen, että ne pitäisi säilyttää oikein lasikaapissa, että ne pysyisivät ehjinä. Kuitenkin keräyslistoihin Oskari antoi kohtalaisia summia, naapurit ottivat sitten esimerkiksi. Hän piti kovasti naapureista ja sanoi: "Naapurit ovat arvokkaita, on sitten vanha taikka nuori." Hän halusi olla aina naapureille avuksi ja piti luonnollisena asiana, että hevosenkin sai lainaksi milloin vain.

Oskari harrasti sanomalehtien lukemista ja tilasi Salon Kunnallislehden ja Maaseudun Tulevaisuuden. Hän istui keinutuolissa ja luki kaikessa rauhassa väen odotellessa. Kun sanomalehti rapisi, uskottiin hänen jo lopettavan, mutta vielä vaan löytyi mielenkiintoisia juttuja. Televisio tuotiin Pyöliniemeen 1960-luvun alussa, silloin iso tupa täyttyi joka ilta elokuvien katsojista. Oskari halusi, että kaikki saavat pullakahvit. Emännöitsijä ilta ilian jälkeen laitto vähän

vastahakoisestikin. Työaikoja ei silloin tunnettu. Vanhempana hän halusi juhlaa kaikki syntymäpäivänsä ja joku naisvierasta joutui yleensä kahvinkeittoon. Ensimmäisenä piti tyhjentää kahvipannu vanhoista poroista ja se oli tehtävä hiukan salaa, me-

nihän siinä vähän kahvia hukkaan. Muulloin Oskari eläi yksikseen Pyöliniemessä vaatimattomasti. Isossa talossa oli talvisin vain yksi huone lämpimänä. Hän kuoli vuonna 1976.

Rengit lähdössä sota-aikana romunkeräykseen. Kuvassa Janne Rantala ja Teuvo Verho. – Kuva Hilma Kanerva.

Pyöliniemen isäntä

Talvisillalla oli Pyöliniemen talo nykyisen Pyöliniementien päässä, jonne Perttelistä Pöytiön kylästä oli muuttanut Kurjentalon poika Ruuben Oskari Pyöliniemen isä. Oskari-poika oli halukas käymään koulua. Käytyään puoli vuotta Kirkonkoulua hän siirtyi Häntälän koulun ensimmäiseksi oppilaaksi. Häntälän koulupiiri oli perustettu 1899 ja aloitti toimintansa Ali-Äijälältä vuokratuissa tiloissa seuraavan vuoden alussa. Oskari suoriutui hienosti kansakoulusta. Hänestä tuli ahkera lukija ja hänellä oli erikoisen kaunis käsiala.

Oskari pääsi avioliiton satamaan puhemiehen saattelemana. Sopiva vaimo löytyi Kosken puolelta. Oskari peri Pyöliniemen isännyyden. Avioliitto oli onnistunut, mutta pahaksi onneksi vaimo sairastui keuhkotautiin ja kuoli. Lapsia oli neljä, joista kolme kuoli pienenä. Jäljelle jäi vain 1913 syntynyt Armas. Hänkin sai tapaturmassa vaikean selkävamman jääden työkyvyttömäksi ja kuoli 55 vuoden ikäisenä. Oskari ei valittanut kohtaloaan.

Pyöliniemessä oli sodan aikana sijoitettuna neljä siirtolaista perhettä. Väkeä oli paljon, kun palvelusväkeäkin oli useampi henkilö. Sukulaislapset oleskelivat siellä myös, koska viihtyivät isossa sakissa ja elämä oli vilkasta.

Pyöliniemessä oli autokin jo ennen sotia, mutta Oskarilta pääsi kortti vanhenemaan ja auto myytiin salolaiselle Virtasen moottori-nimiseen liikkeeseen. Tilalle tuotiin sellainen auto, jolla ajettiin pitkin sivuteitä. Oskari nautti kyydistä. Samoin puheilin oli ennen sotaa. Oskarin harrasti harmitonta leikkiä sanoilla ja niinpä talon väki alkoi puhua puhelista: "Puheli soi". Usein soitettiin Multimäen kauppaan, jota nimitettiin Mullimäen kaupaksi. Aina ei Oskari viitsinyt käyttää puhelinta, vaan levitti lakanan liiterin oveen ja tiedotti näin, että naapurin pitäisi tulla käymään.

Rauha ja Oskari Pyöliniemi. – Kuva kirjoittajan.

Oskari oli jäänyt nuorena leskeksi, hän ei avioitunut uudestaan, vaikka emäntäehdokkaita olisi ollut. Emännöitsijä sen sijaan oli. Yleensä he olivat riuskoja ja topakoita naisia, jotka ottivat osaa kaikkiin tilan töihin, kuten hoitivat suuren karjan. Oskari itse oli perehtynyt lehmien hoitoon niin hyvin, ettei eläinlääkäriäkään juuri tarvittu. Emännöitsijät myös ilmaisivat mielipiteensä, jos jokin asia ei mennyt heidän mielen

mukaisesti. Yksi heistä lienee kuitenkin päässyt vähän emännän asemaan. Tarina kertoo, että yhtenä kauniina kesäpäivänä isäntä oli valittanut päänsärkyä ja oli mennyt tupaan. Joku työntekijöistä oli mennyt hänen perässään jotain neuvoa kysymään ja tavannut isännän ja emännöitsijän vällyjen alta. Näin varmaan päänsärky parantui paremmin kuin lääkkeillä. Yksi emännöitsijöistä poltti Klubi-tupakkaa sekä käytti

Armiro-savukkeiden mainoksissa. Mutta osattiin sitä bilettää ennen vanhaankin. Turun Sanomien toimittaja kierteli kieltoain aikaan syksyllä 1927 kaupungin tanssikalviloissa ja hämmästeli koululaisten tapoja: nuoret, niin pojat kuin työtökin, joivat salakuljetettua pirtua, polttivat savukkeita ja panivat jalalla koreasti; läksyjen lukeminen ei siinä juuri mieleen tullut.

Nuoret ilmaisevat tupakoinnilla elämäntyyliä, johon kuuluu sosiaalisuus, epäsovinnaisuus, nautinnonhakuisuus ja kapinallisuus esim. koulun auktoriteettia vastaan. Näistä aineista he rakentavat omaa identiteettiään ja arvomaailmaansa, joka usein on kaukana aikuisten ihanteista.

Valtiomiehet vastaan

Ei tupakan voittokulku yleiseksi nautintoaineeksi kuitenkaan pelkkää ruusuista matkantekoa ole ollut. Valtiolisella tasolla 1600-luvulla Englannin kuningas Jaakko I vastusti jyrkästi tupakointia. Hänen mielestään Amerikan intiaaneilta levinnyt inhottava tapa ei sopinut briteille. Eikä se sopinut Venäjän tsaari Mikaelillekaan, joka piti tupakointia kuolemansyntyinä. Siperia sai opettaa karkotuspaikkana venäläisille tupakanpolttajille käytöstapoja, jos nämä jäivät kiinni paheesta.

Saksassa keisari Ferdinand III kielsi Kölnin asukkailta tupakoinnin vedoten tulen käsittelyn vaarallisuuteen ja tupakan myrkyllisyyteen. Suomessa kenraalikuvernööri, kreivi Pietari Brahe piti tupakkaa kaiken pahan alkuna: "Laiskuus ja juopottelu kasvavat päivä päivältä, etenkin juopottelu, mikä etupäässä johtuu tupakan sopimattomasta ja liianlaisesta käytöstä."

Saksassa oli maailmansotien välillä ankara tupakan vastainen liike. Sen taustalla vaikutti 1930-luvulla kansallissosialistinen ideologia. Natsien mielestä tupakointi heikensi saksalaista rotua. Tunnetuin tupakoinnin vastustaja oli Adolf Hitler. Saksaan säädettiin erittäin tiukat tupakkalait, kuin konsanaan meillä tätä nykyä.

Ja muistettakoon vielä sekin, että eduskunnan puhemies Paavo Lipponen toivoi 2006, että tupakan myynti lopetettaisiin Suomessa 2040. Ken elää, se näkee.

Lääkärit kriittisiä

1600-luvulla kaikki lääkärit eivät suinkaan uskoneet tupakan ihmeitä tekevään terveysvaikutukseen. Ne, jotka eivät uskoneet, olivat sitä mieltä että se oli kauhea myrky, joka tuhoaa Euroopan. Saksassa eräs lääketieteen professori oli vakuuttunut, että veri ja aivot lämpenevät ja kuivuvat tupakoitsijalla. Kemiön kirkkohera Forbus väitti tupakointia kuolemansyyniksi v. 1728: tupakka aiheutti päänsärkyä, tuhosi aivot, vei muistin, tummeli makuaistin ja mustasi hampaat. Lisäksi tupakointi viekoitteli irtaisuuteen.

Englannissa 1850-luvulla Edinburghin yliopiston anatomian professorin mielestä tupakka oli syyllinen kymmeniin eri tauteihin, kuten ripuliin, aivohalvaukseen, syöpään, so-

keuteen, haavaumiin, potenssin alenemiseen. 1900-luvun alkupuolella herätti ihmetystä, että syöpäkuolemat lisääntyivät. Amerikkalainen tohtori Adler arveli ensimmäisenä keuhkosyövän johtuvan tupakoinnista. Saksalaiset tutkijat havaitsivat yhteyden tupakan ja syövän välillä 1920-luvun lopulla. Amerikkalaiset tulivat samaan tulokseen 40-luvulla ja 50-luvun tutkimusten mukaan tupakoitsijoiden riski saada keuhkosyöpä oli kaksinkertainen tupakoimattomiin verraten. 60-luvulta eteenpäin tupakan haitallisuudesta ei lääketieteen tutkijoiden piirissä enää ole ollut epäselvyyttä.

Kieltojen kourissa

Koululaitokselle oppilaiden tupakointi on ollut ylitsekäymätön ongelma halki vuosisatojen. Pääsääntöisesti se on ollut ankarasti kiellettyä aina 1600-luvun puolesta välistä lähtien. Mikäli oppilas kärkehti tumppi suussa, oli siitä seurauksena jälki-istuntaa tai karsserikoppia. Turun Klassillisen lyseon rangaistuskirja vuodelta 1903 kertoo, että kun eräs poika "poltti tupakkaa lyseon ulkokuoneessa ja toi kouluun paperossia jaellen niitä muille oppilaille", se tietenkin jurppi rehtoria ja hänen mielestään rehvastelijalle teki eetvarttia viettää kolme päivää karsserissa.

Tupakointi ei ollut kiellettyä pelkästään koulussa vaan vuoteen 1950 asti myös koulun ulkopuolella. Lukuvuonna 1947 – 48 muuan Turun lyseon eli Resson lehtori oli iltakävelyllä Aurakadulla ja näki, kun eräs lukiolainen tuli Foija-ravintolasta savuke suussa. Lehtori laskutti pojan suoritukset käypään hintaan: anniskeluravintolassa käymisestä kaksi tuntia ja tupakanpoltosta kaksi tuntia, yhteensä neljä tuntia. Kerrallaan sai istuttaa vain kaksi tuntia, mutta onneksi oli vielä karsserin mahdollisuus. Varsinaista karsserikoppia lyseossa ei tuolloin ollut, ja siksi rangaistus suoritettiin kerhokuoneen keittiössä. Sinne astui vuorolaan myös tämä lukiolainen. Kun pojan karsseriin ohjannut

TUPAKOIMINEN ON MYRKYL- LISTÄ!

Läaket. toht. Rascherin
Putschtablettien avulla
voitte lakata tupakoi-
masta tai rajoittaa sitä.
Taatusti vaaraton.

Hinta 30 mk. paketilta
postietuannilla, ennakkosuorituks-
sen seurattessa posti-
vapaasti.

O/Y MASON A/B
L. Heikink. 14 A Helsinki

Ainoa tupakanvastainen mainos ennen sotia.
– Suomen Kuvalehti 26/ 1927.

opettaja oli kaikonnut paikalta, avuli-aat ystävät toimittivat luokkatoveri-leen avaimenreistä muutaman sa-vukkeen, tuittikuja ja tuitikkuaskin raapaisupinnan. Eipä ehtinyt tupakan tuska poikaa kauan vaivata.

Nyt 2000-luvulla useimmissa kouluissa on vallinnut aselepo tupa-koivien oppilaiden ja ulkovalvonnasta vastaavien opettajien välillä: koulun piha-alueella ei polteta, sen sijaan opinahjon aidan ulkopuolella savuke voi jo kärytä, mutta polttajaa ei kärytetä. Valitettavasti lähialueiden tiet ja kadut täyttyvät filitertumpeista ja sykkikimpeistä.

1950-luvun koululaisille näytettiin ainakin suuremmissa kaupungeissa elokuva, jossa tupakoitsijalle tehtiin keuhkosityöpäleikkaus. Potilaan keuhkot olivat savun mustaamat. Filmi oli realistisuudessaan kammottava: veristen sisäelinten näkeminen sai monet oppilaat pyörtymään. Elokuvan opetus oli selvä: ei koskaan tupakkaa suuhun, muuten... Olisikohan syytä näyttää filmi myös nykyisille koululaispoilvelle?

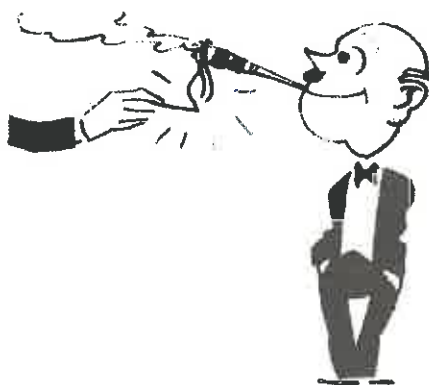
Tyytyväisiä polttamisen lopettajia-kin on. "Tupakoinnin lopettaminen on kovin juttu, mitä olen koskaan tehnyt." Näin kertoi rocktähti David Bowie v. 2003. Häneltä oli kulunut Marlboro-aski päivässä yli 20 vuoden ajan.

Tunnetuin Philip Morris -firman mannekiini, auringonlaskuun ratsastava marlbocowboy Wayne McLaren uupui matkalla, kun poltti pari askia "mailukkaa" päivässä. Hän menehtyi keuhkosityöpään 51-vuotiaana. Ennen kuolemaansa mies vetosi työnantajansa, ettei se mainostaisi tupakkaa nuorille, mutta turhaan.

Janet Sackman oli Lucky Strike -savukkeen mainostaja, joka 60-vuotiaaksi ehdittyään oli jo sairastanut sekä kurkunkpää- että keuhkosityövän. Ruotsalainen savukemannekiini Harry Håkansson sai keuhkosityövän Prince-tupakoista, joita hän mainosti. "Mikä idiootti olenkaan ollut. Tupak-

kateollisuus huijasi minua", ruikutti mies sairavuoteellaan.

Kun seitsemän vuotta Winston-savukkeita Yhdysvalloissa mainostanut amerikkalainen näyttelijä Dave Goerlitz kysyi työnantajaltaan, miksi tehtaan johtajat eivät itse polta, oli vastaus: "We don't touch that shit." (Emme koske moiseen paskaan.)

Raikas maku suussa

lukemattomista savuk-
keista huolimatta —
käyttäessänne

**Tupakan aiheuttamia inhotta-
vuuksia on yritetty lieventää
monin tavoin.**

— Suomen Kuvalehti 49/ 1935.

Tupakan aiheuttamat sairaudet — suu-, huuli-, kurkku-, keuhko-, nielu- ja haimasyöpä, keuhkoastma, sydän- ja verisuonitaudit, päänsärky — ovat olleet syynä siihen, että edus-

kunta on Suomessa laatinut useam-pia tupakkalakeja, jotka ovat vuosien varrella supistaneet niin tupakan val-mistajien kuin polttajienkin reviiriä. Tupakan televisiomainonta loppui Suomessa 1971. Seitsemän vuotta myöhemmin lakia kiristettiin niin, että tupakan mainonta kiellettiin kokonaan ja pakkauksiin lisättiin merkintä tuot-teen vaarallisuudesta. Julkisissa sisä-tiloissa ei sallittu enää polttaa. Euroopan unionin alueella formulakisois-sa tupakan mainonta loppui 2005 — miljoonayleisö näkee savukemainok-sia vain Euroopan ulkopuolella ajat-tavilla radoilla. Lain aina vain tiukent-uessa tupakkatehtaat joutuivat ahtaalle ja lopettivat toimintansa Suo-messa.

60 vuotta sitten tupakointi katsottiin harmittomaksi tavaksi, nyt tupak-kaa pidetään harmillisena nikotiiniriip-puvuuden aiheuttavana huumeena. On tapahtunut tapojen vallankumous. Tupakasta on tällä vuosituhanella tullut melkein kiroana ja tupakoin-nista luusereiden hommaa, tosi sur-keaa ja noloa. Koska työpaikoilla ja ravintoloissa savuttaminen on kiellet-tyä, polttajat parveilevat ovensuussa talvipakkasessa toppatakki yllä ja kar-valakki korvilla ja imevät viimeisetkin henkoset sätkästään ennen kuin palaavat sorvin tai groglasin ääreen. Tupakoija on kuin toisen luokan kansalainen, lähes lainsuojaton, joka on joutunut yhä lisääntyvien tupakointi-kieltojen häpeäpaaluun. Tupakointi muuttuu aikaa muuttua normiksi ja tu-pakointi poikkeavaksi ilmiöksi. Savun lumo ei kunnon kansalaista enää hur-maa.

LÄHDEKIRJALLISUUTTA:

Allen Carr 2006: Stumppaa tähän!

Pekka Hakkarainen 2000: Tupakka. Nautinnosta ongelmaksi.

Juhani Kostet 2004: Pilliä ja pilliä. Rettigin suosituimmat savukkeet. Teoksessa: Sisua, Siloa ja sinappia — markkinatuotteita Turusta.

Rauno Lahtinen 2007: Savun lumo. Tupakan kulttuurihistoria.

Veikko Laukkonen 1996: Pieni tupakkakirja.

Raimo Nieminen 1999: Vapaaksi tupakasta.

Kristina Patja — Karin Iivonen — Eija Aatela 2005: Pystyt kyllä eroon tupakasta.

Matti Piispa 1995: Tupakan kulttuuriset merkit ja niiden vaikuttaminen.

Hannu Vierola 2004: Tupakka — miehen tietokirja.

Pari Someron poikaa keksi, että he voisivat katsella esitystä ilmaiseksi. Pojat ratkoivat linkkuveitsellä tel-tan takaseinän saumaa ja tirkisteli-vät siitä. Tarkkasilmäinen vartija huomasi heidät. Hän käveli poikien se-län taakse, nappasi heiltä lippalakit ja potkaisi takapuoleen.

Vanhimpina aikoina markkinoille mentiin hevosella, pyörällä ja jalkai-sin. Vielä 1940- ja 50-luvulla auto-kanta oli pientä. Kuorma-auton la-voilla seisten päästiin markkinoille. Auton lavalla ei ollut edes penkkejä, vaan seistiin ja pidettiin syrjistä ja toinen toisistaan kiinni. Hauskaa oli, kun oli paljon nuoria yhdessä, mutta ei mentykään nykyajan vauhtia, vaan kuski ajoi varovasti.

Kuitenkin joskus tapahtui onnettomuuksia. Ensimmäinen päivä lo-kakuuta 1937 kuorma-auto oli palaamassa markkinoilta kotiinpäin il-lalla. Auto syöksyi Emäkirkon not-koon. Onnettomuudessa kuoli kah-deksan ihmistä, miehiä oli seitsemän ja yksi nainen iältään 18–24-vuotiaita. Kaikki olivat kotoisin Ypäjältä. He jäivät auton alle. Alkoholi oli osuutta asiaan ja ikävä markkinapäivä muistetaan vieläkin.

Vielä on yksi muisto markkinapäivästä. Lapsuudenkotini naapurissa Laurisella oli yhdeksän lasta. Laurisen talo sijaitsee aivan Saloon menevän tien reunassa. Me lapset saimme luvan mennä katsomaan, kun väki palaa autoilla markkinoilta. Huusimme kovalla äänellä: "Markkinatulliaisia, markkinatulliaisia!" Silloin autosta lensi meille karkkipussi. Sen heitti varmaan Kankareen Taimi, Laurisen lasten tati. Jokainen sai siitä maistiaiset ja ilo oli ylimmillään, kun ei karamelleja niin usein saatu. Tuotiin Salon markkinoilta tuliaisiksi joskus vauvojakin. Näin kävi eräässä talossa, kun isä palasi markkinoilta, niin perheeseen ilmestyi pieni vauva, mistäpä muualta se olisi juuri silloin ilmestynyt. Näin kerrottiin ainakin isoveljelle.

Markkinat olivat kesäkauden päättäjäiset. Mikkelinpäiväksi oli saatu syystyöt tehtyä, "perunat kuoppaan ja muijat tuppaan". Jonain vuonna satoi jo ensilumikin markkinapäivänä, jopa niin runsaana, että kärryt juutuivat lumihankeen.

Pakkastalven nähtävyys

Erkki Honkio jääpatsaan kolossa. — Kuva Lyyli Honkion.

Esakalliolta reilu kaksi kilometriä etelään peltoaukeamalla on lehmien juottopaikka. Lehmät kävivät aikoinaan juomassa Terttilänjoessa, mutta kun jäteveden puhdistamo alkoi toimintansa, epäiltiin veden juomakelpoisuutta, koska jokeen valutettiin myös puhdistamon vedet. Lehmille tehtiin vesikuoppa joen viereen, mutta sen vesi ei riittänyt. Niin lyötiin lähelle joen rantaan karikkoon pitkä putki, noin 20–40 metrin syvyyteen, joka jätettiin paikalleen ja putkesta noin kolme metriä jäi maan pinnan yläpuolelle. Vesi suihkuu putkesta nyt jatkuvasti ylös ja valuu Terttilänjokeen.

Talvipakkasella muodostuu juoksevasta vedestä jääpatsas. Mitä pitempi on aika lähelle 30 asteen pakkasia, sen ihmeellisemmäksi ja monimuotoisemmaksi patsas muodostuu. Se voi tulla neljä metriä korkeaksi ja alaosaan pari metriä paksuksi pyöreäksi jäämassaksi.

Näky on mielenkiintoinen, olkoonkin, että se on ihmisen aiheuttama. Peltoaukeama vanhoine latoineen on rauhoittava näkymä. Maisemaa hal-

koo kiemurteleva veto-oja, jossa siellä täällä kasvaa vahvoja pajupuskiä. Metsän reunoilla näkyy Terttilän rajalla olevia ihmäsen vanhoja taloja.

Hiihtelin sinne aurinkoisina keväthalven päivinä Esakallion ohi. Oli mukava lähteä hiihtämään, kun oli päämäärä, jota mennä katsomaan. Mielenkiintoa lisäsi, että jääpatsasta tulivat ihaillemaan monet lähiseutujen asukkaat, ja siellä oli mukava tavata tuttaviani. Mennessä oli mukava tarkkailla eri suunnista tulevia latuja ja moottorikelkkojen jälkiä. Niistä voi arvella, keitä mahdollisesti tapaisti. Patsaan lähellä latuja risteili tiheimmin. Pellon omistaja aurasi väylän että autollakin saattoi ajaa ihan patsaan viereen asti. Lapsetkin pääsivät mukaan, he viihtyivät hyvin jääpatsasta katsellen. Vanhemmat kuluttivat aikaansa hiihdellen pelloille syntyneillä laduilla. Lapsia saivat vanhemmat maanitella hyvän tovin lähemmäs kotiin. itse viihdyin patsaan lähellä niin, että pois lähtiessäni näin laskevan auringon heijastelevan patsaaseen iltaruskon värejä.

Selkeästi varsinkin miesten tupakointi on maassamme vähentynyt vuosikymmenten varrella:

80 %	75 %	55 %	45 %	35 %	30 %	25 %
1945	1950	1960	1970	1980	1995	2010

Tupakovia naisia on pitkään ollut n. 20 %.

Salon markkinat

Tietosanakirjan mukaan markkinat ovat säännöllisesti samalla paikkakunnalla tapahtuva tilaisuus, jossa tavaroiden myyjät ja ostajat saavat tavata toisensa. Keskiajalta aina 1900-luvulle asti on markkinoilla ollut suuri merkitys. Salosta tuli kauppala vuonna 1887 (kaupunki vuonna 1960). Silloin jo Salossa oli Salon Seudun Sairaala, raakasokeritehdas, OY E. ja J. Leinon Konepaja, Salon Sähkö ja Konepaja ja Salora OY:n Radiotehdas. Salo on siis ollut hyvä ja vilkas markkinapaikka. Salojoen rannassa kalastajat myivät tuotteitaan ja myivät tuotteitaan nykyäänkin suoraan veneistään. Ennen myytiin silakoita nelikkokaupalla. Nelikosta riitti silakkaa koko vuoden ajaksi. Niitä ei silloin kaupasta saanutkaan. Salon markkinoita ruvettiin nimittämään silakkamarkkinoiksi. Kalakauppiaita tulee omilla veneillään Saloon kauppaan. Markkinoilla käydessä hankittiin vaatteita, talvitakit, -lakit ja huivit.

1.10.1937 kuorma-auto oli palaamassa Salon markkinoilta ja suistui sillalta rotkoon. Onnettomuudessa kuoli kahdeksan lavalla kyydissä ollutta markkinavierasta. – Kuva Turun Sanomat.

Kaksi nuorta miestä täältäpäin oli lähtenyt tekemään pikku hankintoja. He olivat nautiskelleet väkeviä lämmikkeeksi ja tunnelman kohottamiseksi. Toinen miehistä maksoi ostoksensa tuhannen markan setelillä ja pisti loppurahat pikkutakin rintataskuun. Vierellä katselivat mustatukkaiset ja tummasilmäiset tytöt, jotka lyöttäytyivät miesten seuraan ja halailivat heitä. Siinä tohinassa rahat hävisivät rintataskusta.

Ennen Salon markkinat olivat kaikkien suosiossa, vallankin nuorten ja palvelusväen. Markkinoille menoa suunniteltiin jo viikkoja ennen ja kaikki olivat halukkaita lähtemään. Eräälle pikkupojalle eivät maistuneet silakat niiden piikkien tähden, mutta hänelle luvattiin, että hänkin pääsee markkinoille, jos syö viisi silakkaa. Tuumattuaan kauan hän söi kuin söikin silakat, mutta häntä ei vietykään markkinoille. Poika tunsu kärsineensä sanoin kuvamattoman petoksen.

Armas Merivirta ja Armas Koivunen Salossa 1.10.1929.

Taloissa oli isännän, emännän ja lasten lisäksi palvelusväkeä, piikoja ja renkejä töissä ulkona ja navetasissa. Ei tunnettu mitään vapaapäiviä eikä vastaavaa vapaa-aikaa. Markkinoille nuoret sai mennä tapaamaan toisiaan. Usein nuoret parit menivät markkinoilla kihloihin, kun Salosta se kultakauppa löytyi. Samalla mentiin kihlakuvaan. Kihlamarkkinoille menosta ei puhuttu kenellekään ja siksi oli jännittävää nähdä, keistä oli pari syntymässä.

Oli hauska päästä karuselliin, joka pyöri hurjaa vauhtia. Markkinat eivät olleet mitään ilman tivolioita. Sinne piti päästä katsomaan vaikka viimeisillä penneillä. Tynnyrissä moottoripyörällä ajo oli hurjaa nähtävää. Tivolissa oli miekannielijää ja käärmekesyttäjää. Rahat eivät riittäneet kaiken katsomiseen. Esiintyjät kuitenkin tulivat tivolin pihalle näyttämään mitä kummallisimmissa vaatteissa.

Papan kauppamatka

Kerran talvella pappa oli ollut potkukelkalla Forssan torilla voita kauppaamassa. Kotiinlähdön aikaan nousi kova pohjoismyrsky. Pappa kertoi: "Kun tulin Talpijärven rantaan, oli myrsky vienyt lumen pois jäältä, ja järvenselkä kiisi kuin peili. Kun työnsin kelkan jäälle, rupesi myrsky heti viemään kelkkaa, hyppäsin talloille ja tuulen puhaitaessa selkääni, alkoi kelkka liukua eteenpäin. Avattuani pompan napit ja levitettyäni vielä pompan helmatkin, alkoi vauhti lisääntyä. Pian mentiin jo oikein kovaa, ja järven vastaranta lähestyi nopeasti. Rannalla näin suuren heinäsuovan ja kulkusuunta oli suoraan sitä kohti. Kovassa vauhdissa ei voinut tehdä mitään. Myrsky painoi kelkan päin heinäsuovaa. Kuului kova kohahdus, kun mentiin läpi suovan. Myrsky oli kasannut lumet järven rantavitikkoon, ja sinne kelkka lopulta pysähtyi. Muuten kaikki meni hyvin, mutta jouduin vielä palaamaan sinne suovalle, kun karvalakkini, se koivistolainen, oli jäänyt sinne suovan heinien sekaan."

Kerran pappa vei talvella lihakuorma Helsinkiin talvitietä pitkin yli Hiidenveden. Kun pappa kuormineen laskeutui järven rantatöyrästä jäälle, niin hevosesta putosi kenkä. Matkan- teko loppui heti, sillä kengätön hevonen olisi kaatunut liukkaalla jäällä. Kenkä onneksi löytyi tieltä ja nautoja oli reen pohjalla. Mutta vasaraa ja hohtimia ei ollut mukana, eikä yhtään ihmisasumusta näkynyt missään. Eteenpäin oli kuitenkin pakko päästä, jotta olisi aamulla Helsingissä, silloin kun torikauppiat alkoivat nostella pöydilleen myytävää. Ei sen hevosen kengittämisessä autanut mikään muu, kuin lyödä naulat nyrkillä kiinni ja purra hampain päätteet poikki. Näin pappa leveli.

Kerran kesällä pappa kuljetti apureineen isohkoa karjalaumaa kohti Helsinkiä. Karjan ajajana ollut poika huusi hänelle: "Toi lehmä ei jaks enää kävellä, se jää perään." Kun

pappa meni katsomaan, hän näki, että lehmän utareet olivat aivan täynnä ja maito valui vetimistä maahan. Onneksi tiessä oli sillä kohtaa leveä piennar, että saatiin siihen lauma leppäämään. Tiestä vähän sivussa oli mökki, jonka pihassa liikkui nainen ja lapsia. Pappa huusi heille: "Täällä on lehmän utareet täynnä. Maidon saisi lypsää pois, jos haluaa." "Odottakaa vähän, tulen kohta", kuului vastaus. Pian tulikin nainen ämpäri ja lypsytuoli mukanaan ja kohta alkoi maito tulla kohisten ämpäriin. Lypsäessään nainen kertoi, että heillä oli ollut oma lehmä, mutta se kuoli. Uutta lehmää kyllä teki mieli, koska se auttaisi niin paljon perheen ruokapuoleen, mutta lehmät maksoivat niin paljon, ettei pystynyt ostamaan. Nainen kertoi miehensä olevan kivimiehenä Helsingissä katutöissä, ja hänen palkallaan yritettiin tulla toimeen. Pappa kertoi katselleensa äitiä ja lapsia, jotka kahvikupeistaan joivat vastalypsettyä maitoa. Pienin tyttö kysyi: "Saadaanko juoda niin paljon kuin jaksetaan?" Äiti kehotti juomaan niin paljon kuin lapset jaksavat. Tyttö ilostui: "Äiti, nyt meillä on oikein joului!"

"Tuli siinä mieleeni, että nyt voin minäkin tehdä hyvän työn", pappa kertoi. "Siksi sanoin naiselle, että

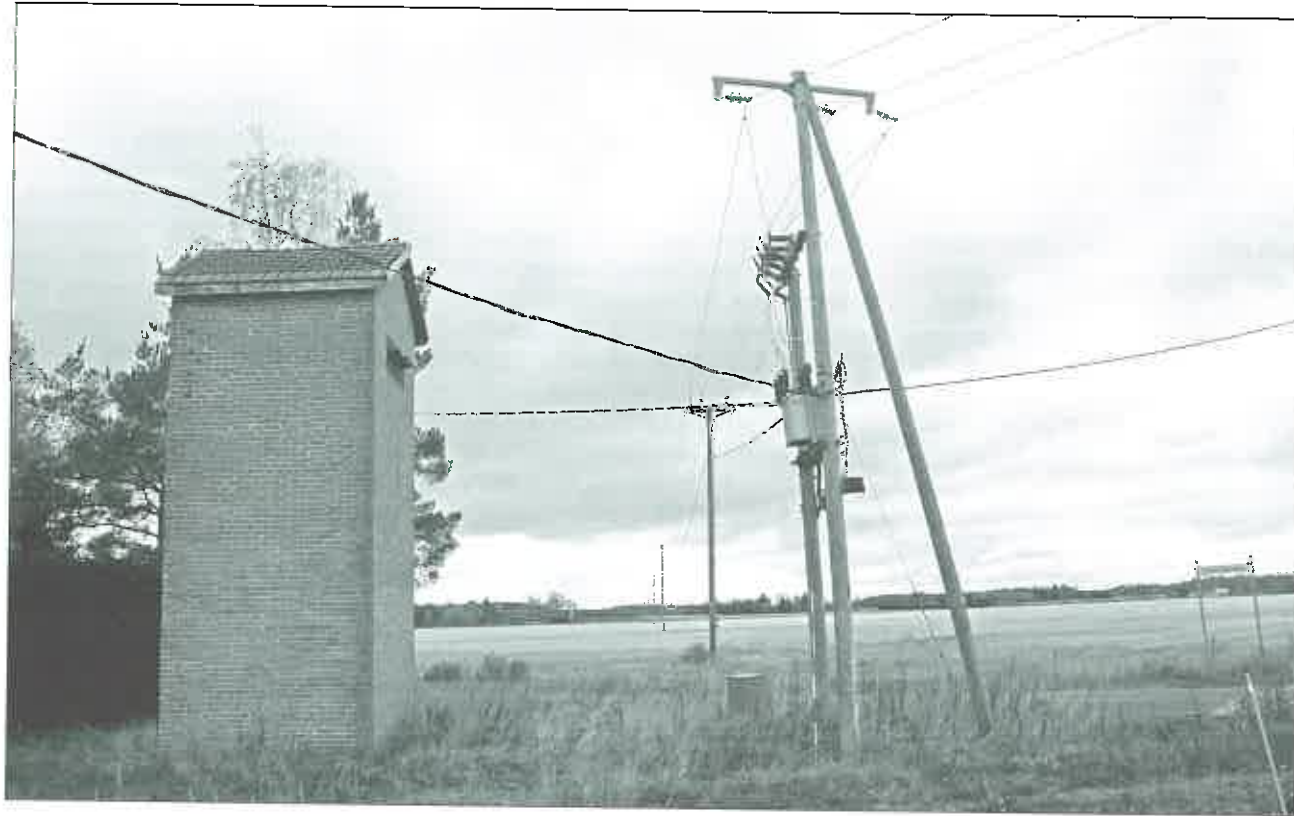
kovilla on hankin maailmassa, kun hoitaa perhettään. Mutta kyllä hän pärjää, kun on elämänuskoa ja tekee töitä. Kovilla olen kyllä minäkin, kun lunastin juuri kotitorppani itsenäiseksi, enkä tiedä, kuinka veloistani selviän. Täytyy tästä kauppahommastakin rahaa koota. Mutta minä autan ja annan tämän lehmän sinulle. Tulen ensi kesänä katsomaan, kuinka lehmän pito on onnistunut. Maksa silloin sitten sen hinta, tai vähemmänkin, aivan sen mukaan kuinka pystyt. Ellet saa yhtään maksettua, niin olkoon se minun menetykseni, eikä asiasta sen enempää."

Kului kuitenkin pari vuotta, ennen kuin pappa poikkesi mökkiin. Heti pihassa olivat tytöt olleet vastassa, ja pappa vietiin navettaan. Siellä seisoi lehmä vieressään vasikka. Kun mentiin sisälle mökkiin, oli iloinen emäntä vastassa ja kertoi heillä menevän nyt hyvin, kun oli ruokaa omasta takaa ja tinkimaidosta sai vielä rahaa. Emäntä aukaisi lipaston laatikon ja otti sieltä rahaa, ja laski sovitun lehmän hinnan papan käteen tarjoten vielä korkoakin. Mutta pappa sanoi, että koroista ei oltu puhuttukaan. Papan hyvästellessä kaikki olivat hyvilläin.

Pappa Kalle Mattila ja Hilma-mamma. Lapset vasemmalta Anja Mattila, Reijo Mattila, Alli Mantere, Kalle Mattila, Arvi Mattila ja Pekka Mattila. Takana mamman kanala. – Kuva Reijo Mattilan.

Ammattihommii

Härkälän vanha ja uusi muuntaja syksyllä 2009. Vanha muuntaja on rakennettu 1950, muurarina oli Topi Rintala, hanslankarina Eino Lantta, puumiehenä Altti Aaltonen, kaikki Härkälän miehiä. – Kuva Armo Kuisma.

Viiskymmentiluku alkoi erilaisesta, kun erillinen. Maasa oli rauha. Toinen maailmansota loppu Suomen osalt, kun Aatuj joukot kyärättiin Lapist, minkä nep perääntysisä poltti tasaseks. Ryssän kans tehtiir rauha ja. Ehrot oli kovat. Sitä ei enää saanut sannoot ryssäks. Se oli Neuvostoliitto ja Suameen paras ystävä. Sotakorvauksii joututtiim maksamaan pal, niinkun hävinnyy pruu-kaa. Sanotti, et mitäs pikkanem maa isommallas mittääm mahtaa, vaikka levjää poikaa moni oli viäl sillo, kuv vanha raja ylitetiij ja lährettiir rosvoomaan Karjalan korpeem, misä ei rosvottavvaa eres ollu. Harmi tönöi vaaj ja vanhoi ämmii. Sorast elävänä selvinneet toivat tullesas uusi tapoi. Tun- tu ensiin ourolt, kun kylästä lähteis sanottiin näkemii. Ja kylil kun nuaret näki toisiis, huurettiim moro taikka

morjes. Vanhat sano aiv vaa hyväst. Oli niitem miälest luannikkaampaa, kun uuret herrasväjen kotkotukset.

Sotakorvauksep pisti suomalais-siiv vipinää. Tehtai pykättii, töitä piis- sas ja palkat nousi. Jokasel oli rah- ha, vaikkei sil ollu pal mittään arvo. Puareis ei ollu tavaroj, mitä olis osta- nu. Rokareil oli kaffet, sokerii ja mitä vaa, ja kauppa kävi. Valtioherrat kek- siskii, kuinka nes saaraam piukoil. Isommat setelit, ne mikkä ei ollup pankis, leikatiin keskelp poikki. Toi- nem pää kelpas puaiest arvost. Toi- nem puoli meni moneks vuareks vai- tiol lainaks. Simmottoon saatiin ro- kareilt rahap pois. Niiit, kukka uskalsi viärä. Jokkup pelkäs joutuvas selit- täämään, mistä rahat om peräsii, ja jos otetaav vallam pois. Vanhain seteleitten tilal tuli uuret, mikkä oli ihan eri näkösiä ja kokosi. Rokari -Tuo-

mol oli juttuim mukkaan oliu rahhaa piironkiilicora pulleilas. Sei tuttu pan- kijohtaja oii erellisehto: soittanu ja käskenynt tuumaar rahat kyäkin kaut- ta. Tiärä oiks jutus mittääm perrää. Hyviv voi oliakki.

Sorast ja seteleittel leikkaamisest taisi olla tavallisiil souvareil vaa hyä- tyy. Taloliseip pysy yhtä nuljuina kun ennenki. Ruinasivat, ettei isännil an- neta enää mittään arvo, eikä kuk- kaan viittit tehrät töitäkä. Kaupunkei- siin kaikki änkee, niinkun se joku tai- vas ois. Kyl näikä nes siälp pian kotja ajjaa, ajo Lepakam muarin kananki, sanovat...

Kimalaiset ja osa saarentaalaissiä oli ilman sähköi. Ne rupes touhuu- maan kahren uuren muuntajar raken- tamisest. Saatas mettäkulmalkin säh- kövalot ja päästäs erroon karpiitilam- puist ja Petromakseist. Meijäl linja

onneksi vähän vanhemmalta serkul- ta valkoinen puku. Minun täytyi 14- vuotiaana mennä rippikouluun sen mustan rippipuvun takia, etten olisi kasvanut siitä ulos ennen aikojaan. Täytin juuri 15, kun itsenäisyyspäivä- nä pääsin ripille. Niin tärkeitä ne vaat- teet olivat ja arvokkaita pula-aikana.

Meillä ei ollut paljontakaan läksyjä rippikoulussa. Sitä käytiin muutaman viikon ajan Pyyntikin pappilassa yksi tunti koulutuntien jälkeen. Kenttärö- vasti Sakari Korpisen opetuksesta muistan: "Pidä tapa, se varjelee si- nut, pidä hyvä tapa!" Oii todeila haus- ka ja kaunis asia, että Juupajoen seu- rakunta järjesti kokoontumisen ja ta- paamisen, muutama vuosi sitten. Juupajoella syntyneille ja noin 60 v. sitten ripille päässeille. Sielähän oli tuttuja vuosikymmenten takaa! Läm- min kiitos Juupajoen seurakunnalle!

Sodan aikana ei ollut kaupoissa ollenkaan karamellejä. Kioskeista sai ostaa kuivattuja porkkanan suikalei- ta ja jotakin marjapuuron väristä jau-

hetta karkiksi. Apteekissa myytiin sal- miakkia ja kovaa lakritsia, "pirunpas- kaa". Isä teki siitä ja timjamintipoista hyvää yskänlääkettä lapsilleen. Koto- na käydessäni kuivattelin uunissa porkkanansuikaleita makeannälkään.

Kaikki ruoka, vaatteet ja kengät olivat kortilla, eikä niitä aina ollut kau- poissa. Jos tiedettiin, että seuraava- na päivänä tulee silakoita johonkin kauppaan, sinne oli kymmenien met- rien pitkä jono jo aikaisin aamulla. Kun oma vuoro tuli, tavara saattoi olla jo lopussa. Minäkin olin kerran jonotta- massa lyhytvartisia kumisaappaita it- seileni. Onnistuin sillä kertaa. Yhtenä talvena perunat paleltuivat ja Tampe- reella syötiin vain lanttua. Meillä ko- tonakin olivat perunat paleltuneet, mutta niistä sai kuitenkin tehtyä muu- sia.

Kun minulle tehtiin äidin hyvistä vaatteista joulujuhlaan ja kevääksi uudet leningit, ne tulivat kyllä käyte- tyiksi loppuun, kun meillä oli neljä ty- tärtä. Vaikka elettiin pula-aikaa, silti

kaikki yrittivät pysyä muodissa kiinni ainakin Tampereella. Naisilla oli huo- pahatut, yleensä lierilliset. Ollessani 15-vuotias minullekin teetettiin äidin tai isän vanhasta hatusta Korkeakos- kella modistilla tyylikäs hattu. Pega- moidista teetettiin minulle hieno, kii- tävä käsilaukku, jossa oli takana ly- hyt kantohihna. Ensimmäisenä kou- lulaukkuna minulla oli ollut Helkan te- kemä olkalaukku. Hän ompeli sen kierretystä paperinarusta tehdystä "kankaasta" ja päärmäsi kirjavalla puuvillakankaalla. Samasta aineesta tehtiin puukenkien päällisiä. Kun osal- listuin v. 1947 Suurkisoihin, sain sii- tä reissulta valkoiset kumitossut ja nilkkasukat. Ne olivat suurta ylellisyyt- tä siihen aikaan. Kun kävin oppikou- lua, minulla piti olla hyvät vaatteet ja jalkineet, vaikka se joskus oli vaikeaa sodan ja pula-ajan takia. Kaikkila kou- lulaisilla oli talvella monot. Vasta so- dan jälkeen alkoi saada nahkaap- paita. Maaseudulla käytettiin huopa- tossuja ja tallukkaita, jotka isäni osa- si tehdä kaikille lapsilleen. Talvitakis- sa oli karvakaulus ja samasta nahas- ta oli tehty myös talvilakki. Siihen ai- kaan ihmisillä oli paljon kaneja, joten ainakin siitä sai karvanahkaa. Kaduilla näkyi myös ruskeita ja kirjavia nau- dannahkaturkkeja.

Neljännän kouluvuoteni aikana asuin Aino-tädilläni Messukylässä. Kuljin junalla tai joskus linja-autolla Tampereella. Koulun lähellä oli erääs- sä talossa huone, jossa pitkämatka- laiset saivat käydä syömässä eväitään ja pientä maksua vastaan lämmintä keittoa.

Viimeiset neljä kouluvuottani asuin kortteereissa muiden kuin su- kulaisten luona. Sodan päätyttyä lo- pullisesti v. 1945 olot alkoivat rau- hoittua, mutta pula-aikaa jatkui vielä pitkään. sillä Suomi joutui maksa- maan Neuvostoliitolle suuret sotakor- vaukset, mihin koko kansa osallistui. Aikuiset kärsivät kovasti kahvipulas- ta. Sitten kun sitä joskus sai vähän kortilla, he nauttivat siitä suunnatto- masti. Minä en tainnut lapsena edes erottaa sitä korvikkeesta. Vasta v. 1950 alkoi saada appelsiineja ja greippejä. Minulla oli ylioppilaskirjoi- tuksissa eväänä appelsiineja ja suk- laata. Kahvi vapautui viimeisenä sään- nöstelystä v. 1952.

Talvimuotia 1940-luvulta. Kirjoittaja keskellä. – Kuva kirjoittajan.

Silloin oli joka kuukausi yksi päivä lomaa ja se oli aina maanantai, tietysti olivat joulu- ja pääsiäislomat. Koulu alkoi yleensä syyskuun alussa, mutta sodan eri vaiheiden takia kuukautta tai paria myöhemmin, kerran jopa vasta marraskuun puolivälissä.

Kerran kuukausilomalla ollessani sanoin kotiväelle päivämäärän, milloin tulen taas seuraavan kerran. Yleensä aina kirjoitin koska tulen, mutta nyt en kirjoittanut, kun tiesin etukäteen varmasti sen päivän. Isä-pä oli tämän unohtanut ja jankkasi äidille: "Kun ei Saini kerran kirjoittanut, koska tulee, niin en minä suotta mene vastaan." Äiti oli sen kyllä muistanut.

Juna oli vielä myöhässä, kuten siihen aikaan yleensä, kun tultiin Korkeakosken asemalle. Isää ei näkynyt vastassa. Ei minun auttanut muu kuin lähteä painavan vanerilaukun kanssa talsimaan kahdeksan kilometrin matkaa pilkkosen pimeässä. Iso tie oli aurattu Huikon sillalle asti, mutta pienemmällä kylätiellä ei ollut edes reen jälkiä, ja paljon lunta! Siinä sitten kahlasin hangessa ja pelkäsin koko ajan kuollakseni, että metsästä tulee peto kimppuuni. Tien paikan erotin vain pitkien mustien kuusten välissä olevasta tummanharmaasta taivaasta. Puolen yön jälkeen olin hiestä märkänä ja uuvuksissa kotona. Äiti oli valveilla ja sanoi: "Kyllä minulla oli sellainen tunne, että sinä tulet."

Ohjelma-asuisia opiskelijoita Metsäopistolla. Kirjoittaja takana kolmas vasemmalta. – Kuva kirjoittajan.

Siivoustalkoot Metsäopistolla. – Kuva kirjoittajan.

Ensimmäistä vuotta opiskellessani Tampereella asuin Lempi-tätini luona. Kerran minulla oli koulussa päälläni aivan uusi kaunis leninki, mustapohjaisesta pikkukukallisesta kankaasta tehty. Kun tulin alas kolmannesta kerroksesta, hameeni helma tarttui kiinni kaiteeseen ja repesi muutaman sentin päästä vaakasuoraan noin 30 sentin matkalta. Kyllä minua harmitti, hävetti ja itketti. Onneksi koulupäivä loppui siihen. Tätini osasi parsia sen niin hyvin, että siitä repeämästä ei näkynyt jälkeäkään. Olin tosi kiitollinen tädiileni.

Talven tullessa minulla oli pääs-

säni ihan hyvä ja lämmin lakki, mutta ehkä hieman vanhanmallinen, koska muutamat pojat naureskelivat sitä. Minulle ostettiin heti muotilakki. Se oli sellainen, että molemmilla sivuilla oli neliönmuotoiset poronahkapalat ja otsalta niskaan yhtenäinen, suora-kaiteen muotoinen tumma villakan-gassuikale. Sen päälle oli ommeltu erivärisiä polvekenauhoja. Leuan alta se solmittiin silkkinauhoilla. Se oli sellainen lappalaismallinen. Nyt olin muodikas, eikä kukaan nauranut.

Toisen ja kolmannen vuoden asuin isän serkun luona lähellä linja-autosemaa. Kaksi vanhinta poikaa olivat sodassa, nuorin vielä kotona. Asunonvuokralautakunta määräsi sinne vielä yhden, ihan vieraan miehen sinne asumaan. Nukuimme kaikki samassa, tosin isossa huoneessa: kolme aikuista, nuorukainen ja minä, 13-14-vuotias. Jouduin joka viikonloppu siivoamaan tämän avaran huoneen. Vein ison maton parvekkeelle, piiskasin sen, pesin lattian ja pyyhin pölyt. Tiskasin aina vielä päivällisastiat. Missään muissa kortteereissa en joutunut näin paljon tekemään. Kun vanhemmat pojat palasivat pois sodasta sen loputtua, he myivät hyvän talvitakkini ja ostivat varmaankin viinaa.

Vaatteista oli kova pula. Siskolleni ostettiin musta leninki rippipuvuksi v. 1945. Mutta kun hän pääsi juhanuksena ripille, ja toisilla tytöillä oli-kin valkoiset puvut, siskolle saatiin

verettäs Kimalam pualta, misä oli tulevam muuntajan liki monta siirtolaisten tallo. Valtio kuulemma avusti niit sähköiski.

– Mei saaraan kärsiit nahoisam kaikki itte, isä ruinas. Tilas kummin-kiin linjan seinää, kun kaikki muukki. Ols sukkela ollukkij jättääts yks torppa ilma.

– Saaraan kanoilki laita valot. Jos vaikka munist sais muutamam markan kustannuksist takasiin, lohutteli ittees. Kovin nuuka kun oli. –Katto-taan ny mihem markat riittää ja mihen ei, isä mutisi, kun äiti protkotti, et pihatov vajaa ainakin täytyy lampu saara, ettei enää myrskylyhryn kans tarttes syrän syrjälläs vehrata pahnaij joukos ja peljätä valkjampaloo.

Kokouksii piretti. Valtion Sähkö-pajalt oli oikeen insinööri selittämäs ja laskemas, mitä kelläkin linjaveto tulis maksamaa. Sisätyt jokasen kuulu ittek kustantaat. Lupas insinööri laskeet nekki.

– Valtio meinaa nylkeet viimisekim markat, isä ruinas kun kuuli sisä-töitteh hinna. – Taitaa viera pankrottiin koko Korven könsä, lisäs surkjal äänel. Meittii pakkas nauruttammaa.

Alko kovat touhut. Jokasen täyty kaataat, taikka jollei ittel ollum mettää, ostaat, niim monta mäntyst tolppapuuta, kun kenenkin osuureks oli laskettu. Nek kuariittim petkelin kans ja rajattiin insinöörim merkkamiin paikkoisiim, mihen se oli torkänny linjaköpim pystyy. Kivvii oli määrä ajaat ja joka lävev viärein sinmmonen kökö, kun se näytti malli. Mutkiij ja linjam päätteeks tuli A-tolppa. Sihem meni kaks ja pual tolppapuuta. Pualikas tarvittiin tolppain alipäähääm poikittain ankkuriks kivvein alla ja ki-vii ussemman sontakärky-kuarmaa ankkurim päällä painoks. Niitten haalaaminen oli kaikkein kovempi souvi. Osa saatiin omast mäjest. Aika pal lissää täyty ajaat Saarentaan santanummest. Siäl niip piisas. Matkaa vaan oli ja aikaa kulu. Jokanen kaivo lävet tolppii vaste. Valtionyhtiöl sai lainaks kauham, minkä kans nysät-tiin pualentoist metrin syvyne, pualetmetrin kokkoinen ympyrkäinen läpi, A-tolppaan kaivettiin kihvelin kans parim metrim mittanel levjä monttu. Kaivamisvehkeet siirty seuraavaam

porukkaan sitä mukkaan kun erellin-nen tuli reeraa.

Kaivoim parhaallas meijäm pihal A-tolpan monttuu kun Aallon Sähkö-konneen omistaja Aallol Lennartti, iso nahkajakkunem mustatukkanem miäs, millä oli paksusankaset silmä-lasip pääsä, ajo pakettiautom pihhaa, kekkaloiti pitkin nurkkii ja katteli mun kaivamistai. Isäkin ilmesty rappusil. Aalto kysy, passaiskos tehrät tarjous rakennusten sähköhommist.

– Kyl se vaam passaa. Mull onkij jo yks hinta – valtiolt, isä sano.

– Jaa. Katotaaj jos pärjään niin isom miähen hinnoil, Aalto nauro.

Isä kiärsi Salaman kans taloj ja ulkorakennukset. Nek kattovat, mihel lamppui tulis. Pualen tunnim päästä äiti huusi muu toisten kans korvikkeel. Aalto kröhis pöyräm pääsä ja selas papereis. Nosti silmälasit ottal, rupes puhumaa hinnoist ja kuim monta valopistet kaikkiist tulis. Puhu pualet-tommii ja nauro itte juttuitas. Isä kuuteli toistappuala pöytää suu piukkeel-las, ja hörppi hermostunneest korviket.

– Kyl maar kanalaam pualvalo tul-lee ja? Aalto sano.

– Kyl vissiin sit, jollei oikeej jumalattomii maksa? Onks simmonen tärkjä? isä sihe.

– Ei sit ol, jos ehtosiv viittiit myrskylyhryn kanalaa haalata. Ei ne muu-tom men orrel.

– Laske simmonenki sit. Taira täsä konkurssis enää mittääm merkata.

Lennartti möllyytti hinnam, minkä mää tiäsin olevam pikkasen halvempi, kun Sähköpaja, eikä niil ollu eres kanalam pualvallo. Isä tuli vaikan näköseks.

– Mää luulin suu humorimiäheks. Tairakkiv vasta nylkyri olla, kun noij jumalattomist summist puhut? Luuleks tämmöst torppaa jonkuks karta-noks, vai?

Aalto rupes nauramaa hörisem-mää.

– Täsä ei imarteleminen auta yhti-käv, vaikka itteetäinkin nauruttaa näi halpa hinta, minkä hermostuksisain annoi. Mää tiärän, et se on aika pal alla Pajan hinnam, muk koska sää noi hianost muu kehuit, puorettaaks pirttas viäl pikkase, Aalto sano ja iski mul silmää.

Isä oli tyytyväisen näkönen kun

kuuli lopullise hinna. Kaupat tehti. Aalto pisti paperit salkkuus, rupes jua-maan korviket ja kasto nisust. Kun sai juatuut kröhäsi kurkkuus ja kääntys juttelemmaam mul.

– Kattelin tullesain kun kaivoit tolläppee. Kiinnostaiskos suu simmo-set hommat ja muukki? Jos vaikka sähkömiähe. Reippaast näky hom-mak käyvä. Mikäs sun nimes o?

– Jaa muv vai?

– Sun, sun.

– Pertti mää ole. Pertti Virtane.

– Ainakil loppuvuareks piisaa hommii, nykkun linjakupariikin taas saa. Joensuun nuari ei monttuhom-mak kiinnosta. Koului nek käy... Mak-sasin taksam mukasen sähkömiähen oppipojam palka. Se tulee jämpist kahrev viikov välein kättee.

Koitin katella isän naamast, mitä miältä se ehrotuksest ol, muttei siit mittään selvää saanu. Näytti pikkasev vastahakosen näkösest. Ja hiukka viäl simmoselkki, et mitä mää sul sillon sanoin kouluinkäymisist ja laiskuurest. Vai mahtaaks se taas näytellä? mää ajatteli.

– Kerkeisinks mää? Tekis miäli koittaa vähäm muutakil lai, ettei ain talollisten päivätöitä pual ilmaseks tekemää. Ja saisin sähkömiähen oppi-kim, mää sanoij ja vilkuilin äitilt ap-puu.

– Kyl mei ilman suukim pärjätää. Eero jo melkeem miäs, eikä hommi-sas mikkää hituri, niinkun es sääkä. Ja Einokin kasvaa niäk kohisee. Koh-ta siikkij jo appuu. Pakko tämmösest mökist om mailmal lähteet. Sama se jos vuatta aikasemmin taikka myö-hemmi. Sekim pikkasen helpkaa ras-kaampi töitä, kun nyt oj jo elolleik-kuukonnei ja raktorei, vaikkei Alppu simmosii taira raskita, äiti sano vesi silmis. Isä katteli akkunast ulos.

– Asja taitaa olla selvä? Aljetaa hommat sikkun hajen sähkömiähev vehkeet teitä ens viikon alus pois, kun sisätyt tulee reeraa. Pääset samal-las kyyris Jovensuuhu. Hommaat si-hem mennes ittelläs laitalaiset kum-misaappaat, hanskat ja haalarit, Aal-to sano.

Eerom miälipiret mul lähröstäin ei saatu kysyttyt. Se oli yäkunnis Sa-lom puoles, Veitakkalas sokerijuuri-kast harventamas Syänojam poikain kans. Mää jännitil loppuviikom, mitä

Eero sannoo, kun tulee koton käymää. Olin niin tohkeisai, et meinasihiveltäyt ja maha kural. Tahkosij Jovensuuhu kummisaappai ostamaa, kun niit jo puareis oli. Soran aika ei ollu kun kummiterrii, ja niikkiv vaan Kansahuailon kautta. Eikä ne mittään laita kummii ollu. Jottain korviket niinkun kaikki muukki. Pöksinankasaappaikin oli jo vaikka valkata. Vekkivar-tiset jatsant oli muaris. Nekkum poksas kiiltäviks ja veti kontteisiis littois-teverkasep pussipöksyt, kävi herrast.

Aaito toi maanantain sähkömiehem meillä hommi. Mää olin kahkeel-las. Vahtasin sen työkalui ja sähkö-vehkei niinkum pukki kaalimaata. Taisin olla jaloiski, koska äiti sano, et koitas pyssyyt hiukka kaukempa, ett-et häiritte herra hommi.

Mää mittään häiritte. Kattelevaa, mitä kaikkiä lai tarttee oppiit, jos pääsen sähköhommi opettelemmaa, niinkun Aaito lupas.

Jos Lennartti kerta lupas, se on sit selvä, Soini sano. Mää olij jänkan-nu silt nimenki.

Vaikka Lennartti puhuu aika pal-leikkiä, tyäasjois se oj jämpä ja pittää

mitä luppaa. Saakkin opetella jo pik-kase, ni huamaat et samalaissi hom-mii nä on kum muukki, se jutteli kun konnaas pahviloorast pitkävartisem, mustan kauhan näköse vehkee. Kiiritti tavaroittej joukost kiäpin, niinkum mustan köysnipuj ja sano sen olevan kaapeli, millä sähkö johdetai linjalankoist vintin kautta tuppaa, mittari-tauuu. Soini ruuvas seinää mustam pelli-sel looram, misä oli muutama ympyräkinel läpi. Se oli kaks kiäppi tois-takillai johtoo, vailevempaa, pelli-kuarist. Soini oikasi sitä aika pätkän, painelli ouronäkösten tonkein kans sihel lovii ja johto kippartus sem mukaseen kurviin, mimmonen tarviti.

Täytyy ollat tarkkana, et jakorasiain viäreen tulee lovet ain samam matkam päähä. Muutoj jälki oj jul-maa, ettei saa ittekkän kattelutut ja Lennartti pittää pahhaa protinaa. Se vaatii ensiluakkasen tyä. Tulet sääkin aikanas huamaamaa, Soini sano.

Mää seurasin silmäp puikul, kun Soini avas narut mustan nipun ympäriit. Kävi joksikin näpsäst kun se kuaris kaapelist pikkasem matkan

kaks lankaa näkyviin, mikkä lykkäs vaiurautaseem mustaam mökkö, sano päätteeks.

Oleks plooilamppuu käyttäny? kysy, ja kohnas loorast puhalluslam-pu.

Ole. Monta kertaa. Porlaisem moottorin kuulan olei lämmittäny puhalluslampun kans punaseks. Setä Arvi paiskannu vauntipyäräst potpot-tammaa. Meillä on Kajolan kans yn-teiset tappurivehkeet, millä moiem-paiv viijat tappuroittaa.

En sit enempää visakka. Sulata kauhallinem pikkä. Sitä on tosa. Mää kaaran sem päätteesse. Katto mal-li, ni ossaat ens kerral. Soini jutteli.

Mää olij joksikin pretevää poikaa, kun äiti katteli meitin touhui sivust.

Tairakkän olla kätevä poika. Soini kehu, mut annetaam piisata. Kyl sää kerkit opetella ihan tarpeeks, kyl-lästymisseen saakka.

Mää aatteli, etten ikän. Taisin olla vääräs...

Parim päiväm päästä Salama tuli aikasin aamuul hakemaan sähkömiehev vehkeep pois. Nostim polkupy-räin pakettiautoon tavarointen peräs ja istusin hanttimähem paikal Aallov viäreen kul lährettiin ajamaa. Pikkasej jännittiki. Aaito jutteli kaiken näkösi ja visaili ajaisas. Ei kauvaa noka tuhissuk kun oitij Jovensuusa Aallov verstaam pihal.

Toin sakkiir reippaam monttu-miähe, se sano, kum mentiiv vers-taasee.

Huament, mää sanoi ja jäin kat-telemmaan ovem piäleen tyäjjakkoo.

Otas sää Aarne Virtane sakkiis. Kokkootte linjavehkeet Tempsin lavai ja menettej jatkamaan Jaatilaav viime viikkost hommaa. Virtasem Pertti kaivaa monttui. Näytäs sää paikat ja saksein käyttö. Pajam miehil näky ole-vav viäl kauha, Aaito selitti muu pikkasem piremmäl, vissiin kolmen-neljänkymmenen ikäsei riskin näkösei miähei. Lähin Aarnen peräs ulkova-rastoon mistä otettiin pari kihveli, rautakanki ja merkillisem malliset sak-set, niinkun suuret sokeripihrit ja kan-noin nek kuarma-autoo.

Meitii oli kaikkilistas neljä. Mun peräsöll lavai kiipes vissiin mun ikä-nem poika. Aarne kuulu sanovan Veikoks. Ens se meinas änkeet kolman-neks hytti.

Alakoululaisia vuonna 1937. Kirjoittaja takana toinen vasemmalta. – Kuva kirjoittajan.

sään puolesta päästy ulos liikunta-tunneilla, voimisteltiin koulun lattial-la, pojat ja tytöt yhdessä, samat vaat-teet päällä kuin muillakin tunneilla.

Kotiseutuopin tunneilla käytiin tu-tustumassa jääkauden aikaisiin siir-toihkareisiin. Lakukiveen ja Oininki-veen. Niillä tunneilla tehtiin myös ret-kiä lähiseudun isoimpiin taloihin, Kal-lenautioon ja Leppöajalle. Saimme aina hyvää syötävää näistä taloista näikäisiin vatsoihimme. Tarjosimme puolestamme talonväelle ohjelmaa, lauluja, runoja ja leikkejä.

Siihen aikaan oli paljon keuhko-tautia. Koulusta kuoli siihen Leppä-ojan Pirkko, jonka hautajaisiin koko koulu ja opettaja kutsuttiin. Meillä oli hauskaa, kun saimme leikkiä isossa pihassa, mutta osasimme sentään olla kauniisti sisällä. Taas saatiin syödä hyvin, mutta ruskea piparkakku ei maistunut lihaliemen kanssa.

Aikamoinen riesa oli päätäistä, niiltä kukaan ei välttynyt, kun lakit olivat eteisen hyllyllä vierekkäin. Oli vain harmaasalvaa, jonka avulla ne sai pois. Naapurin äitipuoli pani sen talon koulutytöt kovaan pakkaseen kampaamaan täkammalla hiuksi-aan. Nämä toimenpiteet piti uusia pian saivareitten kehityttyä täiksi.

Ne oppilaat, jotka olivat käyneet Korkeakoskella syksyllä 1939 pari kuukautta koimatta luokkaa, siirrettiin neljännelle Hyttiälän kansakou-lun alettua toimintansa välirauhan syksyllä 1940. Minä menin kolman-nelle luokalle. Opettaja halusi kevääl-

kejä. Niitä sai määrättyistä kiloista metalliromua, kuten kuparia, mes-sinkiä ja sinkkiä sekä pulloista ja kävyistä. Syksyllä 1941, kun meillä ei enää ollut palvelusväkeä, jouduim-me sisareni kanssa nostelemaan seipäille kauraa, jonka isä niitti vii-katteella. Oli se tosi raskasta kym-menvuotiaalle tytölle! Tämä on yksi esimerkki kotirintamalla tehdystä työstä.

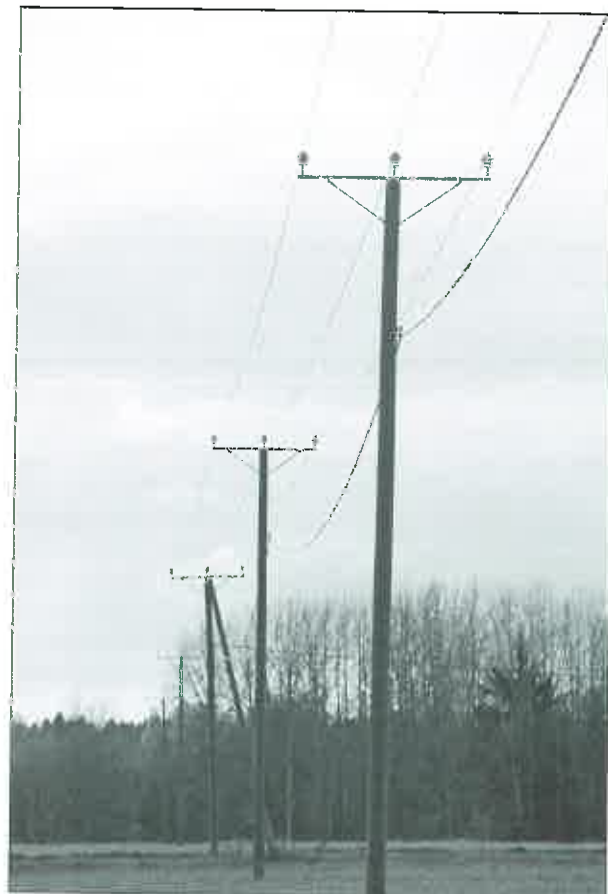
Juupajoen kunta osti Kuivajärven toiselta puolelta Setälän tilan ja ta-lon, jossa Hyttiälän kansakoulu jat-kui vielä 11 vuotta. Sitten se lope-tettiin oppilaiden vähyden vuoksi toimittuaan 13 vuotta, ja oppilaita alettiin kuljettaa taksilla Korkeakos-ken koulun.

Keväällä 1942 ilmoitin haluni mennä oppikouluun. Opettaja kävi kotona puhumassa ja isä lopulta suostui. Asiaa helpotti se, että hä-nellä oli sukulaisia Tampereella. Näi-den luona asuinkin neljä vuotta. Ori-vedellä oli kyllä silloin jo keskikoulu, mutta sinne ei ollut minkäänlaista linja-autoyhteyttä, kuten ei juuri muuallekaan sodan takia. Sieltä oli-si pitänyt hankkia koulukortteeni vie-railta ihmisiltä. Ehkä jossakin sydämeni sopukoissa elätettiin toivoa päästä ylioppilaaksi, ja Tampereen Yhteiskoulussa siihen oli mahdolli-suus. Sinne pyrin ja pääsin.

Isä vei minut hevoskyydyissä rat-tailla tai reellä Korkeakosken asemal-le kahdeksan kilometrin päähän ja haki taas, kun tulin lomille kotiin.

Setälässä alakoululaisia, kirjoittaja keskellä. – Kuva kirjoittajan.

Saarentaan sähkölinjoja syksyllä 2009.

– Kuva Armo Kuisma.

Tuokiokuvia koulunkäynnistä 1937–1950

Pieneen kotikyläämme, Juupajoen Hyttiälään saatiin ensimmäisen kerran koulu v. 1937, kun kouluikäisiä lapsia oli tullut tarpeeksi. Kahta alinta luokkaa kutsuttiin siihen aikaan alakouluksi ja neljää ylintä yläkouluksi. Tämä alakoulu oli vielä siitä erikoinen, että sitä käytiin vain syksystä joulukuun kahtena peräkkäisenä vuonna.

Opettaja saatiin "lainaksi" Korkeakoskelta, keski-ikäinen Selma Sillanpää. Meillä oli pihapiirissä alarakennuksen toinen pää, iso sali, vapaana ja sinne se luokkahuone perustettiin. Toisessa päässä asui Kallion perhe, jonka äiti oli myös koulun siivooja. Koulun lattia pestiin lysoivedellä. Se oli sen ajan desinfiointiaine.

Toiset oppilaat söivät ruokatunnilla eväitään luokassa, voileipää ja maitoa. Minä kävin kotona sisareni kanssa syömässä, kun sinne oli vain kymmenen metrin matka. Usein talonväki apulaisineen oli jo lopettanut ateriansa, kun menin syömään. Muistan kerran, kun pistelin poskeeni ja pureskelin toisten jättämiä silakanpäitä, kun pöytää ei ollut vielä siivotettu. Äiti oli kauhuissaan. "Opettaja kerta sanoi, että syö särkää, saat järjeä", selitin äidilleni. "Kala kuin kala", ajattelin myös.

Kertotaulua opeteltiin jo alakoulussa. Osasin sen kyllä, mutta kun kerran luetteloin sitä seisten pulpettini vieressä, kaatua kupsahdin lattialle ehkä hetkeksi pyörtyneenä. Opettaja kantoi minut kotiin. Olin kai tullut kipeäksi.

Leikimme paljon ulkona, esim. mustaa pataa, kalat verkossa ja polttopalloa. Joulua lähestyttäessä opeteltiin tonttuleikki sekä muita joululeikkejä ja -lauluja, mitkä sitten esitimme joulujuhlissa. Olin juuri täytännyt seitsemän vuotta, kun minut jouluna siirrettiin toiselle luokalle, samoin kuin kaikki muutkin oppilaat.

Seuraavana syksynä sama opettaja tuli taas syyslukukaudeksi mei-

Saini Helenoron rippikuva.
– Kuva kirjoittajan.

tä opettamaan ja lähti kevääksi Korkeakoskelle. Vaikka oli vain yksi lukukausi yhden koululuokan suorittamiseksi, kaikki oppilaat siirrettiin jouluna kolmannelle luokalle.

Syksyllä kaikki toiset koululaiset lähtivät polkupyörillä Korkeakoskelle kouluun, 10 kilometrin päähän. Minä olin äidin mielestä niin pieni, että hän ei päästänyt minua niin pitkän matkan päähän.

Muistan elävästi vielä syyskuun ensimmäisen päivän v. 1939. Olin äidin kanssa hakemassa Latoselta rouvan kutomia kauniita, keltaraitaisia mattoja. Siellä oli radio auki ja sieltä kuului: "Saksa on hyökännyt Puolaan." Äiti ja Latoska purskahtivat itkuun: "Joko se sota taas alkaa?" He muistivat kumpikin ensimmäisen maailmansodan vielä hyvin. Kun tulimme kotiin päin mattoja käsirattailla työntäen, äiti itki koko matkan ajan. Se tuntui minusta hyvin ahdistavalta.

Eivät toisetkaan koululaiset käyneet Korkeakoskella kolmatta luokkaa kuin vain parin kuukauden ajan,

kun alkoi talvisota. Tuli vuoden pysäytys koulunkäyntiin.

Ei niin paljon pahaa, ettei jotakin hitusta hyvää! Karjalaisevakkosten mukana tuli niin paljon lapsia, että voitiin välirauhan syksynä 1940 perustaa Hyttiälän kansakoulu. Se oli aluksi vuokratilassa, Metsäopiston salissa. Paikka oli tyhjiillään sodan takia.

Opettajaksi tuli Vieno Alma Ihnelma Vainio, jota ihailin ja kunnioitin niin paljon, että halusin itsekin valmistua opettajaksi. Hyttiälän kansakoulu oli ns. supistettu koulu. Luokat kolmannelle neljäläteen kävivät normaalisti koulua syyskuun alusta toukokuun loppuun. Ensimmäinen ja toinen luokka olivat elo- ja kesäkuussa pari viikkoa koulussa ja aina lauantaisin, kun tytöillä oli kolme tuntia käsitöitä. Pojat kävivät puutöissä meidän pirtissä, jonne oli kiinnitetty seinille nostettavia höyläpenkkejä. Isä opetti puutöitä.

Koulussa oli valaistuksena oli öljylamppu, joka riippui keskellä huonetta, korkealla olevasta katosta. Kotonakin oli öljyvalaistus. (Vasta v. 1947 kylään saatiin sähkö.) Sitten oli vaikeaa, kun öljy loppui kaupasta. Minäkin luin läksyjäni sodan aikana päreän valossa. Päre ei tosin ollut entisaikojen puun sälettä, vaan selluloosan suikale, joka pantiin rautaisen telineen pihtiin. Jonkun täytyi koko ajan vahtia pärettä, kun lapset tekivät koulutehtäviään ja aikuiset puhdetöitään, kehruuta ja puutöitä. Oli hienoa, kun saatiin karbidilamppu. Sen valo oli todella häikäisevän kirkas, mutta sen kanssa piti olla hyvin varovainen.

Koulussa oli oppiaineena mm. maanpuolustusoppia. Niillä tunneilla leikittiin esim. ryömimistä. Oli kaksi puoluetta, jotka yrittivät lumessa ryömimällä päästä mahdollisimman lähelle "vihollista" ja yllättää heidät. Välitunneilla leikittiin vinkkiä, karttua ja leskeä. Meillä oli myös pieni välituntilatu koulun pihapiirissä. Kun ei

– Tullee ahrast ja näi lyhkänem matka. Mev Virtasen kans laval vaa, Aarne sano.

– Ols meikäläinenki hyttiim mah-tunu, Veikko marisi. – Täytyy vissiim pikkasen äijii opettaat. Vaikka nokkaan kopsauttas. Tiäks et mää olen nyrkkeilyn Somerom mestari?

– En ol sattunu kuulemaa. Ei tammönem mettäkulmalaine Jovensuusta pal kettään tunne, paitti muuttaman rippikoulukaverim, mää mutisi. – Oleks ollu tääl kauvvan sähköhommis?

– Pari viikkoo. Ja taitaa vähhiij jää-räkki. Tämmösii läppii kauvva viitti nyrsetä. Mun piti päästäs sähköhommi. Monttuin kaivaminem mittään sähkötyätä ol, Veikko nurisi.

– Ranttääks niin nuukaan valkata, mitä tekkee? Eiks pääasja ol, et hommi o ja paikka juaksee? Mum miälest tolppahommat sähkömiähen tyätä oikeen onki, mää sanoi.

– Es sää sähkötöistä sit mittään tiärä. Mää olen ollu Römperilkim moottorei käämimäs.

Sihen em mää osannus sannoot mittään. Hianolt simmone homma tuntus, vaikken yhtään tiänny mitä käämimine oli. Mahrettiiks ajaat kilometriv verran, kun auto kurvas Pikkupapilast seuraavaan tiähaaraa, sitä pikkasem matkaj ja seisaattu. Mei hypättiin ales lavat. Aarne neuvo mistä ruppeisin kaivamaam monttui.

– Alotetaan täst. Vanhast tolpast tammösem matkam päähä, et uletuu ronkkimaal lankat irki vanhast, mikkä on usseen hotoiks lahonnei, etteiväk kestä kiivetä. Kaatuvat ja henki ov vaaras. Katot, et tullee linjaav vanhain kans. Mää näytän ensiin kuija saksii käytetää. Es ol vissiin ennen kaivanu? Aarne sano.

– Em mää tammösil. Pajal oli kauha. Sel mää ole.

– Kyl se kivises ja santamaasa parrein o. Tääl om melkeev vallan savvee... Kyl se siit ruppee menemää, kum muutaman tunnin harjottelet.

Kaivaisain seurasin toissii. Veikko kekkaloitti tyän tapases. Nyrsäs sutkin näkösenä irki savikokkari, potkasi syrjäjä ja jatko ronkkimistas. Pyhki ottaas hanksaaj ja nokast räkkää. Lipasi nokaalustam puhtaaks kielelläs ja nojas tolppaa. Väinö ja Aarne kiärsi eristimmii uusiin tolppiij ja otti

Saarentaan sähkölinjoja syksyllä 2009. – Kuva Armo Kuisma.

vanhoist rautalankat irki. Monet läpittem märeäntynnei, kul lankat helppas, tolppa ropsaatti nurri. Rupesivat seuraavaks vetämään kuparilankaa ke-last, minkä ottivat Tempsil lavalt. Oli mukava katella, kuin näpsään homma kävi. Mää aattelin, et tommoset tolppakenkät kun olis ittel ollu, olis ollu helppo hakkeet vareksem mun-nii simmosistkim männyist, kun Rautlaan nummel kasvo: silkosii ja kork-joi, pikkanen tukko oksii latvas. Yhteem piruttas silppasi. Saarentaam pojat sano, ettei siihen ilman tolppakenkii pääs...

Yhrelttoist kokkoonnuttiin Temp-sin tykön ewäi syämää.

– Es ol mikkää hituri. Noim monta monttuu reeras, Aarne kehu.

– Päästäänkij jo huamen ehtopäiväst nostamaan tolppii ylös. Kanne-taan aakkosen tolppa paikallas. Aarne veistelee ja tekkee valmiiks. Virtane kaivaa monttui, koska noi hyvin näkky käyvä. Jos Veikko lähtee mun kansain hakemaam pari kivikuamaa Pappilan nummest. Pyssyy vanhat tolpat vissiin tönköömätäkkin pystys, Väinö jutteli.

Kesti pikkasen aikaa, ennenkuv Veikko hoksas.

– Jumankaut, tartte viuruta, vaikkem mää olkam mikkään tyähullu, niinkum muutamat, se känisi ja mulkasi muu.

– Mää tyähullu ol. Olev vaan tot-tunuk kakarast raskai maatöitä teke-mää, enkä lapjowartta tahkoomaam,

mää pualustin itteetäi.

– Ja mikäs Väinö om määräilem-mää. Eiks Aarne meitim porukan nokka ol? Veikko kinas.

– Es taira tiätää? Väinö o isännöittäjänä Joensuun Muuntajaosuuskunnas, minkä töitä meip parhaallas tehreä. Väinö sannoo mikkä linjat uusia, koska ja kuka tekkee. Ekkäs sää ol yhtään sem parrein parseeli kum muukka, et ittet tyäs valkaisit, Aarne sano tyrnäst.

– Kuin es sää Väinö teetä tammösii paskahommii Purola Henrikiv vimal? Ols halvempikiv varmaa. Henricki itte hääreä miästej joukos hommis. Ei menis johtajam palkkaa eikä muita ylimääräsii kului. Mum miälest se pistää tolppa pystyyn niinkum meikki; latva ylöskäsi.

– En ol sul tilivelvolline – sanon kumminkii. Henricki on sev verta to-kruamane huithapeli. Pistää tolppa pystyyn kuurel kivel. Kol tyvel montum pohjaa, savvee päälä ja toisek kolme pinnal. Ensimmäisen talvej jälkeen linja on kuj juasten kustu ja pikkasel lerputettu. Lankaij jatkokset ov varpuskarvei, eikä haarotuksis linjapuristimmiika. Vaikka es sää taira eres tiätää, mitä simmoset o. Lennarti oj jämpiti miäs. Silt saa juur mitä tilla, Väinö äyskäsi.

Veikko mutisi jottaim partaas, paiskas hanskat autol laval ja kiipes istumaam mörkin näkösenä hanttimiehem penkkii. Toiset jatko ewäitten syämist.

Muuan juhannus

Vuoden tärkeät päivät jäävät parhaiten lapsen muistiin. Todennäköisesti oli juhannusaatto vuonna 1945, kun pääsin pappan kanssa myllyyn. Somerolla oli jonkin aikaa Sahan tontilla toiminnassa vehnämylly. Saha ja mylly toimivat aikansa ja nyt ei ole enää kuin tien nimi Sahatie. Menimme körötimme, santa rahisi jännittävästi kärrynpyörien alla.

Vehnäjauhattajia ei ollut muita ja saimme heti viljan vaa'alle. Jos-sain välissä pappi poikkesi läheiseen kauppaan hakemaan hiivaa ja tietysti tupakkaa. Minä jäin hevosen luo, olihan se tietysti puomissa kiinni, ei siitä mitään huolta ollut. Mylly jyrisi vahvalle äänellä, en yntään peiännyt siinä Sulo-valakan hamuiliessa pientä heinätukkoa. Heinätukko oli otettava mukaan siksikin, kun ei koskaan tiedä kuinka paljon myllyssä on jauhattajia ennen omaa vuoroa.

Jauhot tuli saatua ja lähdettiin kotiin takaisin. Silloin hiljeni kylän raitti puolilta päivin juhannuksen viettoon. Kansa meni asunnoilleen eikä rähinäporukoita ollut. Joensuussa ei paljon asukkaita ollutkaan, mutta syrjäkulmat olivat vankesti asuttuja. Ihmisiä liikkui pihollaan, eikä ollut harvinaisen näky, että lehmä syötettiin maentien penkoilla.

Kotona otettiin myllyn lämpimiä jauhoja säkistä ja mamma oli varannut uunipuita tupaan ja teki taikinat. Kaku ei hiivaleipä oli suurta herkkua ja paistinkakku eritoten. Paistinkakku kypsennettiin uunin valkean palaessa samantien, kun se oli leivottu. Niistä tehtiin vain puolen kämmenen kokaisia ja ne kädätettiin uunin suuhun paistumaan. Kakkua käännettiin väliä, sillä valkean puoleinen kytki tahtoi mustua. Niistä tuli ihan lokokuorisia ja pieni voipiipaisu

teki niistä todellisen herkun. Herkun siksikin, ettei sitä saanut kovin usein. Silloin sai, kun mamma oli lasten kanssa tuvassa leipomassa. Maistuu ne äkkiäpaistetut nykykansallekin. Mitäpä muuta on tikkupulla, kuin puotiolla paistettua paistinkakua.

Sen totesivat aikuiset myöhemmin, kun kakut olivat maistamiskunnossa, että myllynlämpimästä jauhosta ei pidä ryhtyä heti leipomaan. Jauhohen maku "tekeytyy" vasta jonkin päivän päästä jauhatuksen jälkeen.

Minusta juhannus oli ihana, uutta kakkua ja koivun lehtiä tuvassa. Leivinuunin jälkilämpöön oli laitettu silakkalaatikkoa kypsytämään. Siitä levisi makoina tuoksu tupaan ja pikkutyttö väsytti. Jännittävä myllyreissu oli ottanut voimille. Elämän tähtihetken syntymiseen ei ihmeellisyyksiä tarvita.

Näin jatkuivat talvet. Kilpailujakin järjestettiin. Jokataivisia olivat aina-kin kunnan mestaruuskisat (myös yhdistetyssä) ja Voiman kansalliset. Viimeksi mainituissa mukana oli TUL:n parhaita Lahdesta ja Tampereelta. Yleisöäkin kilpailut keräsivät parhaimmillaan 500 henkeä! Kerran kisoihin osallistui pari Neuvostoliiton kansallisen tason hyppääjää. Taisi olla se kevät, kun koko ylämäki oli paljas ennen kisoja ja jouduttiin taikoo-voimin lumettamaan. Suuri kiitos näille gunnareille, keljoille, veljoille ja monelle, monelle muulle aktiiviselle urheiluseuramiehelle, jotka viikonloputa toiseen uhrasivat vapaa-aikansa nuorisoin hyväksi.

Ensimmäisen "virallisen" mäkiennätyksen 33,5 metriä teki senhetkinen TUL:n mestari Lahden Mäkipojista. Miehen nimi on unohtunut, mutta ei hänen tokaisunsa loivan alamaen nähtyään: "Tässähän menee sukset nätköihin". Eipä mennyt. Myöhemmin ennätys hiihtui 38,5 metriin ja epävirallisesti keuhkilla jääkeleillä muistaakseni 42 metriin. Ja pismmäle lensi tietysti Kuisman Jouko, "Joppe", jolla oli ylivoimainen ponnistus. Näitä jääkelejä aina talven loppuksi odotettiin. Vauhtia sai tarpeeksi ja rohkeus oli talven hyppyjen jälkeen huipussaan. Isompiin mäkiin olisi ollut valmius, mutta niitä ei lähiseudulla ollut. Esan pojat tosin kävivät kokeilemassa Paimion 60 metrin mäessä ja Voiman pojista Kuisman Joppe uskaltanut Lahden ja Hämeenlinnan 80 metrin hyppyeihin. Rautelan mäen kokoisia "pikkumäkiä" oli lähiseuduilla mm. Forssassa ja Kiikalassa vähän isompikin. Niissä vierailtiin tilaisuuden tullen pikkukilpailuissa. TUL:n Hämeen piiri ulottui tietysti Tampereen seudulle asti ja sielläkin käytiin kilpaillemassa. Vielä "vanhoilla" päivillämme kävimme Kuisman Joukon kanssa Nokian litamäessä. Siitä retkestä muistan Jopoen sanavalmiuden, kun hän parkkeerasi autonsa mäen läheiselle auratulle kentälle. Saimme tuskin auton oven auki, kun kentänlaidan taksikopista ryntäsi äkäinen mies karjumaan, ettei siihen saa pysäköidä. "Ruppe hevosmieheks, jos et tosa saa autoos kääntymään", oli Joukon salamannopea vastaus. Auto jätettiin siihen, ja tak-

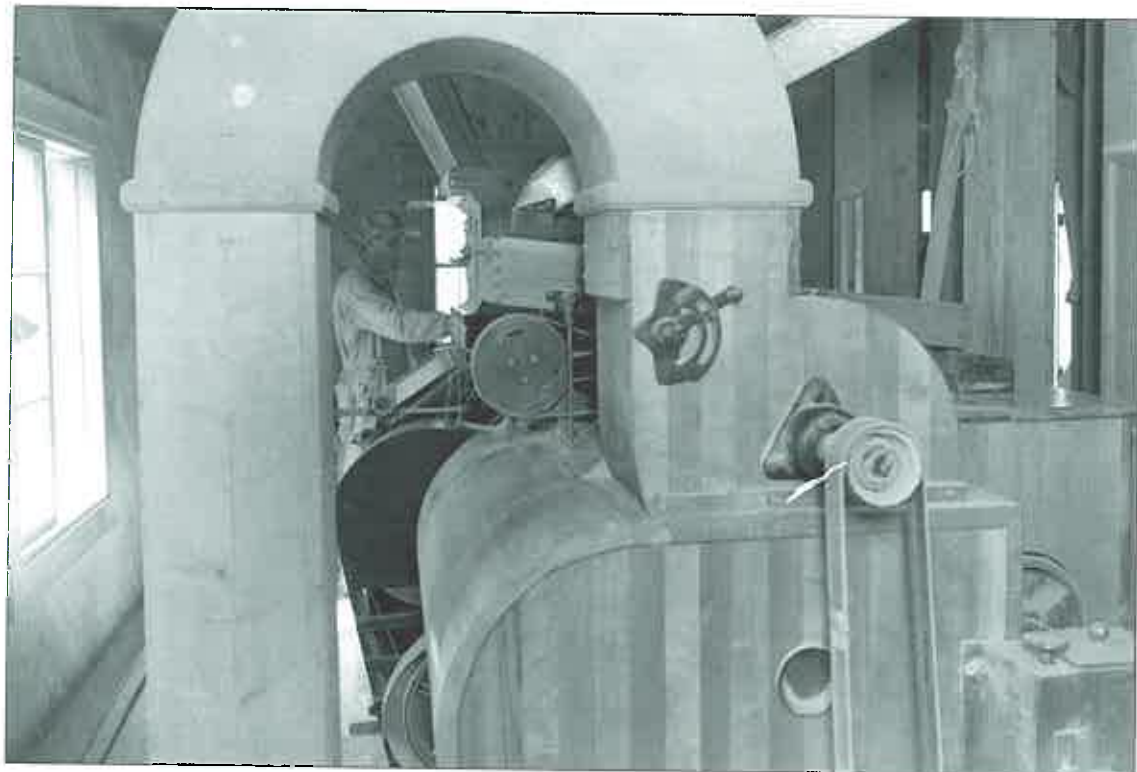
simies luikki hiljaisena koppiinsa.

Talvinen hyppymäki vei monen pojan vapaa-ajan niin tarkkaan, että taisipa joillakin yhteiskoulua käyväliä luokkakkin mennä uusiksi. Kunnan kansallisia meistä kuitenkin tuli kaikista. Ja paikka löytyi yhteiskunnasta. "Tuli maistereita, väapeleitä, opettajia, insinöörejä, monen sortin yrittäjiä, maanviljelijöitä ja eri alojen ammattimiehiä" kuin nykyiskelmä siteeraten. Kun Puikkisen Mikko lensi hyppyrystä kuikkakaala etunojallaan, eipä aavistettu, että tämä "funkkistyyli" ennusti sitä, että hänestä myöhemmin tuli nimikkäs arkkitehti, jonka toimisto on suunnitellut mm. parhaillaan Helsingin rakennettavan Musiikkitalon. Ja "mäkimestari" itse, Pertti Kuisma hoitaa nykyään viinitarhaansa Portugalissa! Rautelan mäen kasvatti Pekka Turkki palasi vuosien jälkeen kotipitäjäänsä menestyväksi yrittäjäksi ja mäkiurheilun palo oli niin kova, että hän rakensi tontilleen Saarentaanjärven rantatörmään oman hyppymäen. Siitä alkoi mäeniasun uusi renessanssi Somerolla. Tero Turkin nousevan uran myötä oli somerolaisilla vuosien ajan tilaisuus röyhittää rintansa ja tuntea omakseen kotimainen kärkinimi. Mutta

tämä aika on jo oman tarinansa arvoinen.

Itselläni on Turkin mäestä muistona muutama hyppy ja niiden seurauksena kuukaudeksi kipeytynyt häntäluu. Mutta sitä ennen Rautelan hyppymäki hiljeni. Vain muutama innokas jaksoi enää laittaa mäkeä hyppykuntoon. Mäen kansilauoitus rapautui ja alkoi olla vaarallinen. Maapohjan vuokra-aikakin alkoi mennä umpeen ja sorakeisareilla oli muita suunnitelmia alueen suhteen.

Tämän kirjoittaja teki mäestä viimeisen hyppynsä 34-vuotiaana v. 1968. "Hyppyräni" siis kesti noin 20 vuotta. Seuraavana vuonna mäen rakenteet siten jo purettiinkin. Kuitenkin vielä vuosien jälkeen tuli painajaismaisia unia, joissa toivokkaasti kilpelin Rautelan mäen rakenteissa sukset selässä, ikään kuin mäki olisi rakennettu uudelleen. Koskaan en vaan päässyt ylös huipulle asti. Ja sitten! Vastapainona ne unista ihanimmat: Kun sei lentää hyppyrystä täysin hallitussa asennossa pitkälle, pitkälle – aina tasaiselle asti!

Sahan vehnämylly ja mylläri Hannes Virta. Mylly toimi Someron Saha Oy:n yhteydessä 1934–52. Valokuva V. Hytönen noin vuonna 1949. – Somero-Seuran kuva-arkisto.

SOMERO

-lehti

25 vuotta sitten

Somero 163.9, 3) Lauri Nuotio Somero 145.9, 4) Kalevi Määttänen Kiikala 139.8, 5) Mikko Rinne Kiikala 134.5.

Hyvän käytöksen kurssi Somerniemellä

Mannerheim Liiton Somerniemien osasto järjestää Somerniemien terveys- talossa kolmi-iltaisen hyvän käytöksen kurssin nuorisolle. Kurssi on ensimmäinen lauantai- paikkakunnalla ja on se tarkoitettu pitää huhtikuun 9, 10 ja 11 päivinä iltaisin, kolme tuntia kunkin iltana.

Kurssille, joka on maksuton, ovat tervetulleita kansakoulun käyneet pojat ja tytöt. Osanottajien määrä kuuluu olevan 20-30 nuorta.

Tulokset:
Ylisaaja: 1) Jukka Jokinen Somero 25 ja 27 m. pist. 200.9, 2) Jukka Sarvarinne Somero 198.8, 3) Olli Nuotio Somero 189.6.
18 v: 1) Arvo Laakso Somero 26 ja 25 m. 2) Esko Nuotio 179.8, 3) Mauno Kaivo Somero 177.6, 4) Arvo Esko Kiikala 169.7, 5) Markku Artosalo Kiikala 159.
16 v: 1) Lasse Kunnas Somero 20.5 ja 21 m. pist. 178.5, 2) Pekka Frosterus

Somero 30.3.1962. Somerolaiset mäkihyppääjät olivat ylivoimaisia Kiikalassa.

Kolmasti evakossa

Kuvassa Martti Helenoro juuri URR:stä kotiutettuna vuonna 1954. – Kuva kirjoittajan.

vieressä oli opettajan asuinhuone kalustoineen. Puulämmitteisessä talossa oli myös olohuone ja keittiö. Portaatt johtivat ullakkokamariin. Siellä asuva talonväki piti kovasti äitini tuomasta jauhetusta kahvista. Vanha vaari ja hänen vaimonsa pyysivät illalla kuuntelemaan pientä patteriradiota ja Jahvetin vuolasta sotaselostusta. Naisväki kehräsi villalankaa, josta tehtiin päänsuojuksia ja käsi-neitä. Illalla nuoret naiset kantoivat korennolla vettä saunapataan. He laittoivat myös tulen pesään. Sain huolehtia pesästä ja jatkuvasta lämmittämisestä kyristelemällä savun alla. Iltarukouksessa anoimme siunausta ja varjelusta kaikille ystävillemme ja erikoisesti JP 1: ssä palvelvalle isälleni sekä rannikkotykistössä sotivalle Yrjö-sedälleni.

Eräänä aurinkoisena pakkaspäivänä lähdin lumipuvussa hiihtelemään läheiselle pellolle. Kuulin äkkiä voimakasta lentokoneen moottorin surinaa. Näin melko alhaalla lentävän, neuvostotähdin varustetun pommikoneen. Heittäydin silmänräpäyksessä hankeen. Ilmeisesti koneesta ei huomattu minua.

Isä saapui eräänä päivänä lyhy-

elle käynnille Muhkuun. Hänellä oli venäläinen Tokarev-automaattikivääri. Sain hänen ohjauksessaan ampuu kahdesti kohti vanhaa puulaattikkaa. Ennen lähtöään hän opasti vaimoan aseenkäsittelyssä. Isä sijoitti pyssyn sänkymme patjan alle. Suojeluskunta huolehti myöhemmin ko. aseesta. Kuului huhuja maahan pudotetuista desanteista, mutta heistä ei ollut meille uhkaa. Suomen talvisota päättyi 13.3.1940 ja samalla päättyi silloinen elämänvaiheemme.

Äiti-Ida piti isään yhteyttä varsin hitaan postin välityksellä. Odottelimme huhtikuuhun saakka matkalle lähtöä, kunnes sopiva ajankohta tuli. Saimme isältä tarkemmat ohjeet tulostamme Lappeenrantaan, jonne myös isän sotilasyksikkö JP1 siirtyi. Äidin tarkoitus oli saattaa Muhkassa olevat ja myös Hirvensalmen kirkolle varastoidut tavaramme kuljetuskuntoon.

Jätimme pian kaihoisat jäähyväiset Muhkan väelle. Kävi ilmi, ettei matkamme Lappeenrantaan onnistuisi pikavauhtia. Yövyimme kirkolla matkustajakodissa. Tilattu kuorma-auto saapui seuraavana aamuna, otti meidät ja tavaramme ja ajoi kohteeseemme. Vanhempien tapaamispaikaksi oli sovittu Lappeenrannan rautatieasema. Siellä tapasimme isän, joka ohjasi kulkumme Viipurintien varrella olevaan ystäväntaloon, Tirkkosille. Saimi-rouva ja lapset Raimo ja Sirpa juoksivat vastaan. Saimme tavarat tilapäisvarastoon ja käyttömme toisen makuukamarin. Äiti ojensi Saima-rouvalle ison astiallisen Puulaveden tuoretta muikkua ja muita tuomisia.

Hyrymäeltä avautui näkymä avaralle viljelyslakeudelle, ja näimme myös rautatieaseman ja Tykin kau-punginosan. Saimi varoitti meitä talon takana olevasta jyrkän teestä ja vaarallisesta kuiltusta. Tämä kuitu koi-tuikin Sirpa-tytön kohtaloksi, kun hän kiipeillessään putosi rotkoon. Me

Tulipa kerran puheeksi, että voisi-ko hyppyristä laskea kuutamolla, kun valolaitteita ei mäessä vielä ollut. Eikä kun Kaleville ehdottamaan: Selvä, seuraavalla kuutamolla! Täysikuu tuli mäkeen sen verran vinosti, että puit-ten varjot tekivät mäestä pelottavaa seepraleikkiä. Sen totesin alamäen koelaskulla. Mutta Kalevi tuli hyppyristä. Ehjänä!

Kevät 1966 tuli myöhään kovan talven jälkeen. Niinpä vappuna oli mässä vielä puoli metriä lunta ja hy-pättävät olosuhteet. Vaikka ylämäessä ei enää ollut kuin jäistä korppua, teki Kalevi sieltä vielä urhoollisen las-kun ja sai nimiinsä myös kaikkein myöhäisimmän kevähypyn Rautelan hyppyrimäestä.

Kalevi Siltasaari hyppyrimäen lähtölavalla saapashousuissaan.

Kuva Olli Nuotion.

Mäkituomarit olivat lahjomattomia. Vasemmalta Kalevi Siltasaari, Keijo Nyström ja Antti Kankare. – Kuva Olli Nuotion.

kettiin syvässä kyykyssä, kädet edessä. "Perse alas", kuului joskus kova-kin komento tarkoittaen ponnistusvaihetta, joten eipä siinä "tehot" olleet kovinkaan hyvin hyödynnettävissä, jos nykytermeillä puhutaan.

Laakson Arvolla oli muista poike-ten oma tyylinsä ylämäen laskuun ja tehokas ponnistus. Arvo riiputti käsiään alhaalla takana ja oli tietämättään nykytyylin uranuurtaja ylämäen laskussa. Vasta joskus 1980-luvulla itäsaksalaiset markkinoivat mäenlas-kuun "uuden" ponnistustyylin, jota nykyään kaikki käyttävät.

Ensimmäinen hyppy oli kova paikka ja vaati monelta pitkän jahkailun tornissa ennen kuin oli pakko tehdä lähtöpäätös, ettei kunnia olisi kokonaan mennyt. Porukka tuomarilavalla jakeli auliisti kehotuksiaan ja roh-kaisuhoitojaan. Suksiakin tietysti jo odotettiin vaihtoon. Siteitten säätäminen eturuuvista omille monoille sopiviksi vei aikansa ja samojen suk-sien käyttäjiä oli monta. Neijästä vii-teen hyppyä yhden pyhän aikana silti saatiin aikaiseksi jokaiselle.

Seuraavana talvena pidettiin hyp-pyrimäen vihkiäiskilpailut. Avajaishyp-pyn sai suorittaa tämän kirjoittaja syystä, että sattui olemaan nuorin kil-pailuun osallistujista. Olin tietysti pa-

kahtua kunniasta, mutta naama oli yritettävä pitää peruslukemilla, sillä ajan vaatimusten mukaan tunteita ei passannut näyttää. Ei silloin paljon "tuuleteltu" nykyurheilijoiden tapaan. Tarkkana oli nyt oltava, ettei ainakaan kaatuisi edustustehtävässä. Hyvin meni ja pystyssä pysyttiin.

Hyppytyylinä yritettiin matkia suoma-laisten kehittämää "aerodynaa-mista" ja ainakin kädet lyötiin takataskun päälle, kukin kykyjensä mukaan. Alastulossa opeteltiin saksityyliä sukset tiiviisti rinnakkain. Samaa mitä nykyään kutsutaan telemarkiksi. Elegantimmin alastulon teki Siltasaaren Kalevi, jolla parhaimmillaan oli loistotyyli.

Muistissa on sekin kerta kun Kalevi tuli mäkeen suoraan töistä juuri saatu Someron Sahan tilipussi saapashousujen takataskussa. Hyppy lähti hyvin, ja miehen etunoja hypyn korkeimmalla kohdalla oli niin kova, että rahapussi luiskahti perstaskusta, avautui ilmapirrassa ja varisti setelit alamäkeen kuin putoavat syksyn lehdet. Rahoja sitten yhdessä keräilimme pienen tovin. Kalevillä oli hurja luonto ja valmius suorituksiin. Ylämäen latujen laskeminen tamppauksen jälkeen annettiin mieluusti hänen tehtäväkseen. Saatiin suorat ja hyvät.

Muistoja Rautelan hyppyrimestä

olimme silloin äidin kanssa pellolla töissä.

Isä pääsi seuraavana päivänä tulemaan päiväsaikaan palveluksesta. Lyhyen keskustelun ja ateroinnin jälkeen hän keksi mieleistään toimintaa, johon tarvittiin köyttä ja pistola-piota. Hän selosti venäläisten lentokoneiden kylväneen läheisille pellolle paljon erityyppisiä pommeja, joiden kohteena oli ollut rautatieasema ja ratapiha kiskoineen. Naiset estelivät hänen liikaa intoaan, mutta mikään ei auttanut. Työvälineet mukana me lähdimme isän kanssa lähipellolle. Löysimme sieltä täältä pyöreitä kuoppia, halkaisijaltaan noin 50 senttimetriä. Isä alkoi kaivaa erästä kuoppaa. Noin puolentoista metrin syvyydessä lapion terä koihti metalliseen siipeen. Kiskoimme köyden ja heinäseipäiden avulla esiin pyrstösiivikkeet ja lopuksi koko pommin. Isä totesi sen maan tukahduttamaksi paipommiksi, jonka etupään aukoista nafta oli valunut pois. Siksi se oli vaaraton. Tästä romusta tuli myöhemmin nähtävyys tulevassa asunnossamme.

Vanhempani harkitsivat Tirkkosten vapauttamista majoituksemme rasituksista. Siirryimme ystäviemme luota kaihoisin ja ahneisin muuttamaan kilometrin päässä olevaan Reijolan maalaistaloon. Paavo-poika kuljetti tavaramme Poku-hevosien kuormassa sinne. Asuntonamme tuli olemaan piharakennuksen siivessä oleva tallimiehen huone. Innokas Paavo ehdotti hevosten viemistä muutaman kilometrin päässä olevaan hakaan. Nousimme tikapuilta Pokun ja Ruskon selkään ilman satulaa. Hevoset olivat tottuneet rauhalliseen menoon, eikä häiritsevä junan vihellyksiä kuulunut. Kartanolle palasimme kevyesti juosten.

Oieskelumme Reijolassa rajoittui muuttamaan kuukauteen, sillä kesällä 1940 isä sai Lappeenrannan Linnoituksen kaupunginosasta asunon. Se sijaitsi ns. Maaherrantalon naapurissa olevassa talousrakennuksessa. Tutustuessamme taloon astuimme tilavaan leivintupaan, jonka nurkkauksessa oli suuri leivinuuni ja hella. Rakennuksen muista osista löytyi kolme puuliteriä, kaksi tyhjää varastoa, pyykkitupa, kiviavetta ja

ulkokäymälä. Pihan reunassa oli kaksi tiilistä rakennettua keilaria ja syreenipensaiden keskellä lehtimaja. Löysimme myös usean aarin kokoisien peltoalan ja pienenhkön puutarhan.

Lähdin kohta muuttopäivänä tutustumaan erikoiseen asuinympäristöömme. Nousin jyrkkää kivikattua kohti punaiseksi maalattua korkeaa hirsiaitaa. Saavuin raudoitettuihin kaksioisportille, joka oli auki. Näin pihalla alueella tiilisen korkean vankilarakennuksen kaltereineen. Portin vieressä oli vartiorakennus. Näkyi myös pitkä, valkoiseksi rapattu kivirakennus sekä punainen, puinen asuinrakennus, jonka pihalla leikki lapsia. Käännyin pois vankila-alueelta ohittaen suuria puisia asuinrakennuksia. Pian näin kolme keltaista kasarmirakennusta ja harjoituskentän sotilaineen ja kiväärirakennuksen.

Muuton jälkeen vanhempani halusivat saada asuinolosuhteemme pian kuntoon. He hankkivat vajaan polttopuita sekä erilaisia ruoka-aineita, kuten perunoita ja kananmunia. Sain toisinaan kehotuksen mennä rantatorille ostamaan kalaa, vihanneksia ja marjoja. Kaupasta ostin leipää, margariinia ja maitoa.

Eräänlaisen kohokohdan muodosti v. 1940 lopulla JP1: n pikkujoulu kasarmeilla. Joulumusiikin ja muiden esitysten jälkeen seurasi jou-

lupuuero, kahvit, teet ja makeiset. Sitten ilmestyi joulupukki lahjoineen. Alkanut ruokatarvikkeiden säännöstely rajoitti ainakin kahvin, kaakaon ja makeisten käyttöä. Lahjatavarat olivat villasta tehtyjä myssyjä, sukia ja käsineitä. Kävin hiiltäen noutamassa pikkukuusen Tyysterniemeltä. Koristelimme sen eri maiden lipuilla ja kiiltopaperilla päällystetyillä puukaramelleilla. Tunnelmaa lisäsi joulumusiikin kuuntelu ja jouluevankeliumin lukeminen.

Idylli rauhallisesta ja viihtyisästä vuodesta 1941 alkoi keuhkoihin kado- ta. Jo ennen 17.6.1941 suoritettua liikekannallepäätöstä oli tiedotusvälineissä aavisteltu Neuvostoliiton hyökkäysaikeista. Tämä merkitsi kohdallamme uutta evakkotaivalta. Koska valmistelulla oli kiire, vanhemmat päättivät jättää isommat tavarat asuinrakennuksen varastoon. Tarvitsimme näissä töissä myös naapuriemme apua, kun isä joutui poistumaan yksikkönsä. Onneksi hän oli sopinut autokuljetuksesta Mikkelin kautta noin viisi kilometriä Kuopion suuntaan Visulahdelle kaukaisten tuttaviemme luokse. Matka tehtiin kesäkuun puolivälissä. Auto pysähtyi Luukkosen talon pihaan. Talonväki tuli ulos tervehtimään, ja olimme iloiset lämpimästä vastaanotosta. Ystävämme kuuntelivat mielellään selostuksiamme. Isäntä ohjasi meidät

Terijoen kirkon torso vuonna 1941. – Kuva kirjoittajan.

Mäkipoikia hyppyrimäen tuomarilavalla. Vasemmalta: Esko Nuotio, Lauri Nuotio, Jukka Jokiniemi, Jukka Sarvarinne, Kalevi Siltasaari, Jouko Kuisma, Heikki Hovila, Pekka Nordgren ja Seppo Jokiniemi. Valokuva Olli Nuotio.

Tällaisia pieniä hyppyrimäentösiä oli muuallakin ympäristössä, missä vain harjun rinteessä oli tarpeeksi väljää puita. Linnanmäessä oli parikin ja "Rajamäessä" Ajomäen Rautelan puoleisessa rinteessä oli melkoinen hyppyrä. Lumitöitä ja havuilla petaamista nämä mäet vaativat joskus valtavasti, mutta talkoohenkeä ja -väkeä riitti.

Joskus 50-luvun loppupuolella alkoi isompien poikien puoleisella toive uuden, ison hyppyrimäen rakentamisesta entisen paikalle. Niinpä lopulta vuoden 1956 lokakuussa ilmestyikin Lukumiehen kivesmiesporukka maisemiin ja alkoi naputella betonianturoiden laudoituksia. Rakennustyöt edistyivät ripeästi, vaikka välillä tuli lunta 30 senttiä. Se

suli tosin saman tien pois. Nopeasti aikoi mäen runko nousta puiden latvojen tasolle. Päivittäin töitä piti käydä kurkistelemassa ja rakennelma näytti tosi hurjalta. Uskaltaisiko tuolta ollenkaan laskea?

Mäen profiiliksi tuli sen ajan mukaan moderni: pitkä loiva ylämäki ja lyhyt, nokea hyppyrinosa. Ongelmana oli vuosikausia ilian loiva alamäki. Vasta myöhemmin saatiin lisää maata kumpuun ja kymmenkunta vuotta valmistumisesta alamäen notkoa syvennettiin. Paljon myöhemmin hankittiin vielä valotolpat litaharjoitteluun.

Ylämäki siis valmistui muutamassa viikossa, mutta hyppääjä hermiti aiuksi yllättävä lumipula. Vauhtimäki paistoi paljaana, vaikka innokkaita kokelijoita olisi ollut. Oli tyycytävä kiipeämään torniin katselemaan maisemia ja kaunistelemaan korkeutta. Lopulta tammikuun jälkipuolella lunta tuli ja päästiin mäkeä tampoamaan. Mäkivarusteet, sukset ja siteet olivat kalliita, eikä niitä kenelläkään ollut varaa ostaa noin vain. Urheiluseurat Esa ja Voima hankkivat muutaman parin mäkisukia, joita sitten vuorotellen käytettiin. Monoina oli tavallisia tukevia hiintomonoja, joita suutarilla vahvistettiin pohjaa paksuntamalla.

Näin päästiin alkuun. Poikia mäki veti puoleensa naapunkylästä ja vähän kauempaakin niin, että pyhäisin oli porukkaa pörkymmentäkin. Johdohahmona toimi Kuisman Pertti "Pete", jonka ansiota mäen aikaansaaminen suurelta osalta taisi olla. Hän osasi sopivasti maanittella kunnan rakennusmestaria Nillo Nurmea ynnä muita asiaan vaikuttavia. Pete oli käynyt Voiman lähettämänä Vuokatin valmennusleirillä, joten hänen ohjeitaan tuli tiukasti noudattaa. Ylämäen iaduksi muodostui kapea kouru, josta tultiin alas sukset tiukasti yhdessä. "Tämmösiä ne on isoissakin mäissä", selosti Pete.

Ajan tavan mukaan ylämäki las-

Sukset

Talvi oli antanut odottaa itseään. Oli märkää ja pimeää, kun pienet kaverukset Liisu ja Aapo talustelivat aamuhämärissä Alakylän kouluun. Lapset odottivat jo kovasti lunta. Synkkä metsätaival oli valoisampi, ja hiihtäen matka kului hauskemmin. "Meidän Kalle tervas jo mun suksein ja tälläs kärjet painoon", selitti Aapo tärkeänä ja jatkoi ylpeänä: "Mää saan uuret lapikkaat, ett pysyy paremmin sukset jalas." Liisu muisti omat suksensa, joiden pohjat olivat kuluneet ihan valkoisiksi ja kärjet tökkineet suorina, miten semmoisilla kukaan hiihtäisi, ei ainakaan kouluun.

Joulukuu oli jo pitkällä, kun lunta vihdoinkin satoi. Liisun hartain toive oli, että saisi uudet sukset. Sen hän oli äidille kertonut. Kun aattoiltana pukin tuomisista paljastuivat hienot kiiltäväksi lakatut sukset, oli tyttö pillahdaa itkuun silkasta onnesta. Nyt kehittäisin mennä kouluun oikeilla suksilla, joissa oli ihan kiitositeetkin. Heti joulupäivänä hän pyysi luvan mennä näyttämään Aapolle pukin tuomia suksiaan. "Mää sain nät monot ja, ei

sitteet muuten pysy kiin", selitti Liisu tietävänsä. Seuraavina päivinä kaverukset hiihtelivät lähipeiton ristiin rastiin, mutta mäkiin ei ollut lupa mennä. Aapon mielessä kyti pieni kateus, eikä hän malttanut olla vähän kiusoitelematta Liisua. "Kyl mun suksein on paremmat mäkisukset", sanoi hän ja kapusi läheisen mäen kumpareen päälle ja sujahti tien yli pellolle. Liisun teki kovasti mieli kokeilla, liukuisivatko uudet sukset pidemmälle kuin Aapon Kalle-isän tervaamat sukset. Vähän arvelutti, kuin muistui mieleen ne varoitukset. "Et taira uskaltaat!" huusi Aapo lasketellessaan taas alas entistä pitemmälle. Lasken vain kerran varovasti, päätti Liisu. Sukset luistivat mainiosti, mutta ei niin pitkälle kuin Aapon. Oli ihan pakko yrittää uudelleen antaen sauvoilla lisävauhtia. Äkkiä latu loppui ja Liisu tuiskahti nurin. Kuului pieni rusahdus, kun sukset tökkäsi kyntöviiluun. Riemukkaasti alkanut joululoma päättyi lohdutukseen itkuun ja katumukseen. Sukset korjattiin, mutta särö Liisun mielessä karhi enemmän kuin se paikattu sukset kärkeä.

Varhaisimmat muistikuvat vanhasta hyppyrimestä ovat niiltä ajoilta, kun uskalsin ensimmäisiä kertoja kulkea harjupolkua ylös mäelle. Vähän metsä pelottikin näin kaukana kotoa. Matkaa olikin noin 400 metriä ja polku jatkui ylämäen Koskenrantaan asti. Siellä oli myös Kivirannan mökki, jossa Silta-saaren pojat Reijo ja Kalevi asuivat. Mutta siinä harjun päällä 4-5-vuotias katseli ihmeissään vanhan hyppyrimestä mustaa luurankoa. Runkotolpat olivat pystyssä, mutta portaat oli lahoina poistettu ja kansilaudoitukset lahonneet puhki. Mitään asiaa rakenteissa kiipeilemiseen ei enää ollut ja näihin aikoihin noin 1948 paikkeilla hökötyksen purettiin tai romahti lopullisesti. (Tämä mäki oli valmistunut 1.1. 1935 ja avaushypyn suoritti Suomen mestari Lauri Valonen 31.3. samana talvena. Manu Kärki: Uutisia Somerolta 2008.) Vähän myöhempiä muistoja on se, että vanhaa paikkaa käytettiin edelleen hyppyrimestä, ilman vauhtimäkeä tosin. Tai ei ihan. Vanhan mäen (ennätys n. 26 m) hyppyrinotkelma oli kaivettu harjun rinteeseen ja näin säästetty ylämäen rakenteissa.

Tätä notkelmaa käytettiin nyt vauhtimäkenä kun hyppyrinotkosta väsähti entisen alamäen kummulle. Lisävauhtia saatiin ylös mäen päälle kasatusta lumikummusta ja jopa sauvoilla työntäen. Tämän luonnonmäen ennätys oli jääkelillä hypättynä noin 15 metriä. Ennätysten haltijaa en muista, mutta epäilen Pertti Kuismaa.

Poikajoukko paikalla oli runsas, kun välineiksi riittivät tavalliset hiihtosukset, jotka olivat tietysti puuta ja nykyisiä sivakoita paljon leveämmät. Ristiriitojakin aikuisten hiihtäjien kanssa joskus syntyi, sillä Esan harjoitus- ja kilpaladut vedettiin hyppyrimestä kummun kautta, jolloin hiihtolatuun saatiin huppea lasku valmiiksi avoimeen väylään. Sen ajan kilpaladuthan pujottelivat metsässä puiden välissä ja avoin väylä oli tällöin lahja latumestareille.

Parkkarin Lauri ja Matssonin Oskari Esan veteraanihiihtäjistä pitivät meillä joskus tiukan puhuttelun: "Neljän jälkeä tulee renajii", oli Matssonin turkulaismurteen muistutus.

aittarakennukseen, jonne äiti sai laittaa meille makuusijat. Kuljettajamme poistui Mikkelin suuntaan. Pian ikäiseni Pauli pyysi minua uimaan joelle. Joki olikin hyvin vuolas, ja oli täysi tekeminen, ettei se vienyt mukanaan.

Jatkosodan alettua 25.6.1941 sen vaikutus alkoi tuntua myös Visulahdella. Paikkakunta oli lähellä Naisvuoren ja Keskuskansakoulun armeijan päämajaa. Vanhemmat ihmiset olivat tuvassa usein radion ääressä. Eräänä kesäpäivänä alkoi sisälle asti kuulua voimakasta jyryä. Kaikki säntäsivät ulos katsomaan. Näimme punatähtisten pommikoneiden lentävän talon yli kohti Mikkeliä. Lähdimme Paulin kanssa juoksemaan läheiselle mäelle. Pian alkoi Mikkelin suunnasta kuulua jymähdyksiä. Myöhemmin tiedotettiin, ettei pommitus ollut aiheuttanut suurempia vaurioita.

Naiset käyttivät paljon aikaa erilaisiin talousaskareisiin, marjojen poimintaan, lehmien lypsyy ja yleensä kotieläinten hoitoon. Miesväki teki voimiansa mukaan erilaisia pelto- ja muita maataloustöitä. Me pojat kävimme ongella ja katiskoita kokeillessa. Syksyn lähestyessä alkoivat peittomme käydä riittämättömiksi kylminä öinä. Äiti sai kenttäpostikirjeessä tiedon kesällä 1941 Karjalan kannaksen valtauksista ja rintaman vakiintumisesta asemasodaksi.

Äiti rohkeni ehdottaa isälle, että palaisimme Lappeenrantaan ennen talven tuloa ja järvien jäätymistä. Äiti päätti, että palaisimme Ahti-sisävesialuksella Suur-Saimaan kautta Lappeenrantaan. Lähdimme vähine tavaroinemme bussilla Mikkelin satamaan. Olimme ennalta varanneet liput laivaan, joka lähti Mikkelin satamasta. Laivan keinunta ja kallistelu lisääntyi. Kapteeni kehotti kaikkia matkustajia siirtymään aluksen pohjakorroksi vakauden lisäämiseksi. Ehdin nähdä läheiselle luodolle vedestä nostetun Turisti-nimisen laivan, joka oli aiemmin uponnut. Saavuimme terävistä makeanveden aalloista Suur-Saimaalta tynempiin vesiin. Näimme vihdoinkin Papinsaaren ja Kukosaaren ja saavuimme onnellisesti Lappeenrannan laivasatamaan. Matkamme jatkui hevoskärryissä tavaro-

Lähinaapurimme maaherran talo. – Kuva kirjoittajan.

nemme halki Linnoituksen kaupunginosan kohti entistä vuokra-asuntoamme. Maaherrantalo näytti olevan täynnä elämää. Siihen oli muuttanut armeijan kantakonekuntaa perheineen. Me asetuimme asumaan Maaherrantalon piharakennukseen. Elämä oli eri-ikäisille ihmisille varsin vuorovaikutteista ja vilkasta.

Isä saapui lomalle 1941 asemasotavaiheessa ja ehdotti minulle käyntiä Terijoella ja tutustumista sodan runtelemaan kotikuntaan. Lähdimmekin kohta matkalle. Tuhottu Terijoki levittäytyi eri muodoiksi eteemme. Siellä täällä oli varoituskilpiä miinoista. Miettien kelloliikkeen rautatiea saattoi helposti löytää väentäytettä hopealusikoita. Evankelis-luterilaisen kirkon torni oli ammuttu pois. Kirkkotarha oli pajukkoa ja sankaripatsas kadonnut. Ortodoksinen kirkko oli torso katkenneine torneineen. Löytyihän se kotimekin ihme kyllä pystyssä, vaikka rappiolla. Emme tuolloin pitäneet järkevänä palata Terijoelle asumaan.

Isoäitini, Anni-mummu kirjoitti Mustiosta ja ilmoitti halustaan tulla luoksemme Lappeenrantaan. Saavuttuaan hän hieman ihmetteli asuntoamme, mutta sopeutui hyvin. Yhdessä naiset leipoivat, valmistivat ruokaa ja kehräsivät. Mummu saattoi syyspuolella mennä aamulla marjaan kahden ison kopan kanssa, jot-

ka olivat palatessa aivan täynnä, toinen mustikoita ja toinen puolukoita.

Lumien sulettua keväällä 1942 vanhempani päättivät hankkia nupopäisen, länsisuomalaisen lehmän ja sianporsaan. Suunnitteilla oli perunoiden istutus ja erilaisten juuri- ja keittiökasvien kylväminen. Päätimme myös ostaa pari kania heti, kun kolmiomainen koppi valmistuisi. Säännöstelyn alaisten tuotteiden ja vapaasti saatavien elintarvikkeiden lisäksi pidimme tärkeänä omavaraisuutta. Perhe suoritti maataloustöistä sähä-merkin, kolmesta puumotista tuli rauta- ja hopeakivesmerkit. Lisäksi saimme kunniakirjoja.

Linnoituksen alueella alettiin jatkosodan puolivälissä muuttaa rakennuksia uuteen käyttöön. Näimme kaksinkertaisten, korkeiden piikkilanka-aitojen ilmestyvän mäellä olevan lankkuaidan jatkeeksi. Tämä rajoitti asukkaiden entisiä kulkureittejä. Ymmärsin heti töiden tarkoituksen, kun näin toriita tullessani kuorma-auton menevän Kristiinankatua pitkin kohti Linnoituksen aluetta. Auton lavalla oli toisiinsa tukeutuvia venäläisiä sotavankeja, joista eräät näyttivät olevan haavoittuneita ja repeytyneissä vaatteissa. Arvasin heidän joutuvan vankileiriin. Heidän lukumääränsä kasvoi sodan myötä jatkuvasti, ja heitä lienee ollut keskimäärin noin tuhat määrän vaihdellessa jatkuvasti.

ti. Heitä sijoitettiin alueen kivi- ja puurakennuksiin ja osaksi vankilankin tiloihin. Haavoittuneille oli järjestetty sairaalarakennus, jossa hoitajien lisäksi toimivat tohtorit Kiemola ja Grilosoff. Jälkimmäinen oli aikanaan toiminut tsaarin armeijassa väiskärinä ja oli pernetuttumme.

Perheellemme järjestyi pääsy leirialueelle, koska siellä sijaitsi sauna eräässä tilirakennuksessa. Saimme vapaasti kulkea sinne lukuisten sotavankien keskeltä. Heidän vaatteisiinsa oli selkäpuolelle maalattu iso V-kiirjain. Joukko vankeja marssi asuntomme ohitse suomalaisvartijan saattamana töihin rikkihappotehtaal- le. Kerran heidän joukkonsa poikke- si kuumana kesäpäivänä uimaan Pal- lonlahden rantaleiturille. Me pojat olimme siellä silloin uimassa. Mitään ongelmia vangeista ei syntynyt. Konemestari Rämö oli perhetuttumme Tenjoen vuosita. Hän tuli sähkö- tai vesijohdo-ongelmissa vankeineen korjaamaan viat. Rämö oli vangeille varsin solidaarinen eikä hyväksynyt mitään väkivaltaisia otteita vankeja kohtaan.

Meillä Linnoituksen pojilla oli eri vuodenaikoina mitä monipuolisim- mat harrastukset. Useimmilla pojilla oli Diana-ilmakivääri ja minulla oli Emge-merkkinen. Tarkkuusammun- ta oli suosittua. Rakensimme myös erimallisia lennokkeja ja liidokkeja

sekä isompia ja pienempiä leikkilai- voja. Harrastimme nyrkkeilyä ja muita urheilulajeja.

Olimme kesäkuun 20. päivänä 1944 tapamme mukaan joko kanoo- tein tai soutuvenein liikkeellä Pallo- lahdelta. Turusen Oiliilla oli kanootis- sa myötäpuurje, jolloin jäimme hänes- tä soutuveneellä jälkeä. Äkkiä kuu- limme outoa jyryää. Päästyämme rantaan alkoi hälytyssireeni soida. Äkkiä näkyi rikkihappotehtaan ylä- puolella melko matalalla yhdeksän pommikoneen muodostelma kolmen koneen ryhmissä. Aloimme nopeas- ti juosta Linnoituksen suuntaan. Ase- tuimme katuojaan syreenipensaiden suojaan. Kun pommikoneet olivat päällämme, ne kääntyivät noin 90 astetta Lappeenrannan suuntaan ja avasivat pommiliukkuksensa. Näimme isonkojen möhkäleiden putoavan alas- päin. Pommikoneet saivat rau- hassa toimia, sillä niiden yläpuolella oli hopeanhoitoisia suojahäviittäjiä. Äkkiä taivaalle ilmestyi Utin suunnas- ta naamiovarisia Messerschmitt-hä- vittäjiä ja ilmataistelu alkoi. Vaikka naisväki pyysi meitä poikia heti tule- maan perunakeliareihin, emme to- telleet, vaan seurasimme tilannetta. Äkkiä yksi viholliskone painui tules- sa Saimaaseen. Sen ohjaaja hyppä- si leskuvarjolla ja leskeutui varjoi- neen järveen.

Pommikoneet onnistuivat tuhoa-

maan rautatieaseman ratapihalla olevia ammusvaunuja, joissa ovat ammuksen räjähtänyt. Tuho oli val- tava ja ihmishenkiäkin menetettiin sirpalesuojista huolimatta. Näimme lisäksi neilmoottorisia suuria venä- läiskoneita lentävän toisinaan kotim- me ylitse, mutta ne eivät tulittaneet. Kävin uteliaana läheisen Rapasa- ren satamassa ja näin hyvin mata- lalla lentävän tiedustelukoneen tark- ka-ampujineen. Menin nopeasti puu- pinon taakse, vaikka minua ei tuli- tettuakaan.

Äiti järjesti meille hatamajoituk- sen tyhjillään olevaan asuntoon Ra- pasaaresta. Seuraavana päivänä hän sai tilattua kuorma-auton, joka vä- häisine tavaroinemme alkoi pyyhäl- tää kohti Savitaipaletta ja Mikkeliä vieden meidät koimannelle evakko- matkallemme. Koska isä sanoi tule- vansa tervehtimään meitä Savitaipa- leelle, emme jatkaneet matkaa Olk- kosen talosta pidemmälle. Toisena päivänä tuli tupaan kaksi resuista miestä pyytämään emännältä ruo- kaa. Emäntä antoi heille pikaisesti kylmää ruokaa todettuaan heidän kiireensä. Nämä lähtivät heti syöty- ään Savitaipaaleen suuntaan. Noin vartin päästä tuli pihaan autoilla kaksi miestä, jotka kyselivät havaintojam- me karkureista. Kersantti pyysi mi- nua autonsa kyytiin, mutta etsittyjä miehiä emme nähneet.

Pian tapahtuman jälkeen kolahti polkupyörä talon seinustalle, ja Hugo-isä tuli tervehdyskäännylle. Hän oli kovin kiireinen, mutta lupasi toi- mittaa käyttöömme armeijan kuor- ma-auton. Pian hän lähtikin polke- maan takaisin yksikköön. Lausum- me kiitokset Olkkosen vaimelle ja jä- timme heille kaksi valkoista kania. Pysähdyimme Savitaipaaleella erään maalaistalon eteen. Talosta juoksi emäntä kantaen meille kaksi kannu- lista erinomaista kirsunplimää jano- juomaksemme.

Emme jääneet Mikkeliin, vaan jatkoimme suoraan Hirvensalmelle. Muutimme kirkolla vanhaan pärekat- toiseen Paamon taloon. Äiti hakeu- tui maataloustöihin Akkasen maa- laistaloon. Minä innostuin uimakon- didaatin tutkinnon suorittamisesta. Erään ukkossateen jälkeen havait- simme talon katon vuotavan. Han-

aikana käytössä. Vanhoista vaatteis- ta kääntämällä ja yhdistelemällä muokattiin uusia vaatteita. Naisilla oli monenlaisia sieviä hattuja.

Äidillä oli paljon työtä ja huolta, ja siksi hän pystyi nukkumaan vain muutaman tunnin yössä. Väillä isä oli työomalia. Yleensä olin nukku- massa, kun hän tuli. Silloin heräsin aamuilla outoon tuoksuun, reppu ovipieliissä ja manteli naulakossa olivat merkki hänen kotona olostaan ja kun laitoin käden tyynyn alle, siel- lä oli karamellipussi. Se oli harvinais- ta herkkua. Toi hän muitakin tui- l- sia. Kerran oli sukset sängyn vieres- sä. Ne hän oli tehnyt Karjalan puna- hongasta, niin kuin pienen kannelli- sen kirstunkin, joka oli kuvioitu polt- tamalla. Kannessa luki "Itä-Karja- la -44". Se oli hyvin kauniisti tehty. Minua se muistuttaa tästä lapsuu- den ajasta, siksi pidän siitä paljon. Äiti sai isomman käsityölaatikon, joka oli koristeltu samalla menetelmällä, kuviot vain olivat erilaiset. Niitä teh- dessään isä oli varmaan ajatellut rak- kaitaan täällä kotona.

Isä ja äiti kirjoittivat kirjeitä toisil- leen. Rintamalta tulleen kirjeen pääl- lä oli kenttäpostin leima. He olivat silloin vielä nuoria. Sodan syttyessä isä oli 26-vuotias ja äiti oli täyttänyt 24 vuotta.

Joulu oli suuri juhla sil- loinkin puia-ajasta huoli- matta. Joulukuusi hankittiin aina ja se yletyi kattoon asti. Äiti oli leikkunut punai- sesta ja vihreästä kreppipa- perista vajaan kymmenen sentin levyisiä suikaleita. En väriset suikaleet laitettiin päällekkäin, kierrettiin spi-

raalille ja ripustettiin säteittäisesti kuusen latvasta alas. Talikynttilät si- dottiin narulla oksiin. Jo ennen so- taa hankitut joulukuusen karamellit säilytettiin vuodesta toiseen. Kara- meilit olivat kiiltävällä paperilla pääl- lystettyjä, joihin oli liimattu kiiltoku- va päälle. Sormet tulivat ihan tah- meksi, kun niitä kosketti. Kuusi näytti aina kauniilta.

Maaila elettiin luontaistaloudes- sa. Maito separoitiin päivittäin, että saatiin kermää ja "joppia". Voin val- mistuksesta oli paljon työtä. Kanoja pidettiin, että saatiin kananmunia. Lampaista saaduista villoista kehrät- tiin lankaa, josta valmistettiin lämpi- miä villasukkia ja -kintaita. Sika teu- rastettiin jouluksi. Kinkun lisäksi saa- tiin tehtyä verilettuja, syltystä ja mak- karoita. Suurin osa lihoista laitettiin puutiinuun suolalaukkaan, josta sitä leikattiin koko vuoden. Perunat ja juurekset kasvatettiin itse. Myllyssä piti käydä, että saatiin jauhoja leipo- miseen ja karjalle. Kansanhuolto tar- vitsi osansa ja äidin piti käydä hoita- massa asioita.

Kaikki joutuivat osallistumaan töihin kykyjensä mukaan, että sel- vittiin. Itse olin vielä pieni, että en silloisia suuria asioita voinut täysin

ymmärtää. Seurasin aikuisten aska- reissa mukana. Väillä uni yllätti ja saatoin herätä pimeässä tuvassa ja silloin lähoin itkien hakemaan äitiä. Aina hän jostain vastasi: "Täällä äiti on!" Siitä olen kiertollinen isälleni ja äidilleni, että ne eivät peitelleet ei- vätkä rasittaneet minua huollillaan. Sain elää aikakauteen näiden hy- vää varnaisiapsuutta.

Meidän Tutu

Lemmikkimme pieni soma, meidän perheen ikkoma.

Harmat karvapallo verraton, vaikka onkin aika vallaton.

Ikkunasta tieille katsoo, pihan, pellon valvoo.

Tarpeen tulien ryntää ulos, haukkuminen siltä tulos.

Tupsukorvat vilkkaa, niitä monet pilkkaa.

Kun emännällä letut paistuu, Tutuillekin herkut maistuu.

Isäni vuoteessaan Kontiolahden sotasairaalassa. – Kuva kirjoittajan.

Tutu-koira ja Sini Eloranta ystävineen. – Kuva Sanna Eloranta.

Muistikuvia sota-ajan lapsuudesta

Olen syntynyt vähän ennen talvisodan alkua, joten muistan vain tapahtumia jatkosodan ajalta. Isä oli rintamalla ja olimme äidin kanssa kahdestaan. Isän nuorimmat sisaret auttoivat tilan töissä. Isän äiti asui lähistöllä, mutta hän ei enää osallistunut maataloustöihin. Apuväkeä sai kiireisimmiksi ajoiksi, mutta sitä piti mennä pyytämään aina paikan päälle, kun puhelinta ei ollut. Istuin monet kilometrit äidin polkupyörän takatelineellä, kun taas mentiin asioille, tyyny vain oli pehmikkeenä allani. Äiti muistutti vähän väliä: "Pirä tisseistä kiinni." Satulan alla oli sellaiset vieterikierukat, joista sai hyvin kiinni, mutta sormiin nipisti makeasti, kun isomman kuopan kohdalla vieteri löi käsille. Toinen vaara oli jalkojen joutuminen pyörän pintojen väliin, mutta koskaan ei

Saara Suominen sylissään pikku-Sanna. – Kuva Sanna Elorannan.

Viljo Suominen. – Kuva Sanna Elorannan.

mitään vahinkoa sattunut. Se oli meinoa se.

Syrjäkylillä sota-aikaan ei vielä ollut sähköä. Öljylamppu oli yleisin valaisin. Yleisvalaisimena käytettiin kattolamppua. "Vanhapiika" oli pöytälamppu, jonka voi myös ripustaa seinälle. Myrskylyhty oli ulkokäytössä turvallisim valaisin, myös navetassa ja tallissa. Karbidilampun muistan sen oudosta hajusta. Petromax oli tehokas, mutta pelottava valaisin, pallessaan siitä kuului voimakas kohina. Sitten oli vielä pieni tuikku, jolla oli monta nimeä, niin kuin huulilamppu tai saunalamppu. Sota-aikana oli yleinen määräys, että ikkunat piti peittää. Kotonani oli tummat paperiset laskosverhot, jotka laskettiin alas, kun lamppu sytytettiin.

Vaaratilanteitakin syntyi. Yksin ollessani olin vahingossa kaatanut pienen öljylampun pöydällä. Sitä en muista, kuinka kaikki oli tapahtunut, mutta pöydän keskellä oli pieni hiilty-

nyt kohta. Varjelus oli käynyt, kun ei sen pahempaa tapahtunut. Äiti oli ehtinyt hätiin ajoissa. Isä korjasi myöhemmin vahingon ja pöytä on edelleen käyttökelpoinen.

Tuvan kalustus oli isän tekemä. Kukkapylväs oli etelän puoleisen ikkunan edessä, jolla äiti hoiti kukkaa, joka kasvoi maahan saakka ja jossa oli kymmenittäin vaaleanpunaisia kukkia. Hän sanoi sitä Rakkaudeksi tai Aina kukkivaksi. Monet vieraat ihastelivat sitä. Äidin ompelemat salusiinit olivat ikkunoissa, lattialla oli paperisuikaleista kudotut matot. Vaalean ruskea oli pohjaväri, jossa värikkäät kuvioraidat toistuivat tasavälein. Mielestäni ne olivat kauniit. Pesuakin ne sietivät, kun toimi nopeasti. Talvella kukkamaljakoissa oli männyn oksista ja paperikukista tehdyt asetelmat. Kesäisin niissä pidettiin luonnonkukkia.

Puupohjaiset paperinarukengät ja sillakankaiset vaatteet olivat sota-

kimme kaupasta tervapahvirullan. Kiipesin katolle ja naulasin levyt pahvinauloin paikoilleen ja vuoto lakkausi.

Eräänä syyskuun alkupäivänä tuli kenttäpostimerkein varustettu kirje äidille. Hän avasi iloisena kirjeen, mutta muuttui pian vakavaksi. Isä kertoi haavoittuneensa rintamalla Ilo-mantsin maastossa. Käsiala oli vaikeasti luettavissa, sillä isä oli kirjoittanut sen vasemmalla kädellään. Äiti sai siitä kuitenkin selvän. Isä pysyi meitä tulemaan Kontiolahden sota-

sairaalaan. Kuulimme välirauhan voimaantulosta 5.9.1944 ja päätimme lähteä isää katsomaan. Äiti tutki liikenneyhteydet. Matka suoritettiin bussilla ja junalla.

Potilashuoneessa tapasimme kalvakaan isän. Hänen toinen jalkansa oli rautakehikon alla, jota peitti sideharso. Saimme katsoa siteiden alle ja näimme jauhelihaa muistuttavan verimassan. Oikeaan käteen oli myös tullut sirpale, joka vammautti sormia. Erityisesti jalkavamma pidensi hoidon 18 kuukau-

deksi vaatien senkin jälkeen tukivälineitä.

Olimme ennen kolmatta evakkomatkaamme jättäneet asuntomme ja sen ympäristön sodan vuoksi vaille hoitoa. Onneksi olimme ennen viimeistä evakkotaivalta luopuneet kotieläimistämme, mutta muut asiat odottivat korjaamista ja järjestelyjä. Olimme kuitenkin iloisia saatuaamme jälleen katon päämme päälle ja voidessamme suunnitella tulevaisuuttamme.

Terijoen kirkon alttaritaulun maalasi Eeli Jaatinen 1942. Kuvan aihe on "Jeesus asettaa myrskyn". Suomalaiset pelastivat taulun ennen Karjalan lopullista luovutusta. Se on sijoitettu Kärkölän kirkkoon. – Kuva kirjoittajan.

Sanna Eloranta (o.s. Suominen). – Kuva Sanna Elorannan.

Avinurmen kirkon 100-vuotisjuhla

Kaksikymmentä vuotta sitten 15.3.1989 Someron seurakuntaneuvosto teki päätöksen aloittaa ystävyysseurakuntatoiminta virolaisen Avinurmen seurakunnan kanssa. Toki kymmenkunta vuotta oli jo ollut yhteydenpitoa mainittuun seurakuntaan. Samana vuonna keväällä Avinurmen seurakunnan johtokunta (juhatus) teki vastavuoroisesti päätöksen yhteistyöstä Someron kanssa. Viron evankelis-luterilaisen kirkon konsistori ja Suomen kirkkohallitus vahvistivat syksyllä tämän kummiseurakuntatoiminnan. Vasta vuonna 1999 Kirkkohallitus laati säännöt ystävyysseurakuntatyöhön. Vuosikymmen on toimittu näiden sääntöjen puitteissa.

Toimenpiteistä kehittyi tavattoman hedelmällinen vuorovaikutus ystävyysseurakuntien välillä. Aina kun oli juhlia tai merkkitilaisuuksia jommassa-kummassa seurakunnassa, oli veljesmaasta delegaatio edustamassa ystävyysseurakuntaa. Suomenlahden yli tehtiin taajassa tahdissa matkoja, jotka suuntautuivat Itä-Virumaalle. Virallisia vierailuja oli useita vuoden aikana puolin ja toisin. Mutta epävirallisten vierailujen määrä oli valtava. Kahden vuosikymmenen aikana on avustuskoumia kulkenut yli meren sängin useita. Monta henkilökohtaista ystävyysuudetta on solmittu.

Kun Someron seurakunnalla oli merkkipäiviä, niin varma vierailija oli Avinurmeista paikalla. Vastavuoroisesti Avinurmen juhliin lähetettiin edustus Somerolta. Viime kesänä 12. heinäkuuta minulla oli puolisoni Tertun kanssa ilo viedä tervehdys Avinurmen kirkon 100-vuotisjuhliille. Toki ennen matkaamme oli seurakunta lähettänyt huomattavan rahalahjan Avinurmen seurakunnan tarpeisiin.

Avinurmen kirkko on graniittinen harmaakivikirkko, jossa ovi ja ikkunahoivaukset, nurkat sekä räystäään seudut ovat punatiileistä. Kirkko valmistui vuonna 1909. Sen muistoksi seurakunta järjesti upeat satavuotisjuhlat. Juhlia alkoi jumalanpalveluksella

Avinurmen kirkko. – Kuva kirjoittajan.

kello 15, koska Viron pääpiispa Anders Pöder Tallinnasta pääsi vasta iltapäivällä paikalle. Piispan avustajana toimi Tarton rovastikunnan rovasti Joel Luhamets. Mukana oli Avinurmen kirkkoherran Rene Alberin lisäksi jumalanpalvelustehtävissä seitsemän pappia lähiseurakunnista.

Avinurmen kirkolle ja seurakunnalle tarkoitetut onnittelet esitettiin kirkossa välittömästi jumalanpalveluksen jälkeen. Kun piispan, rovastikunnan ja virolaisten seurakuntien edus-

tajat olivat onnitelleet, tuli meidän suomalaisten vuoro. Somerolla oli kunnia aloittaa suomalaisten tervehdykset ja onnittelet. Kun toimme Someron terveiset, Rene Alberi kutsui tulkiksi erään vanhemmista pappeista. Sain esittää onnittelet suomeksi ja pappi käänsi ne viroksi. Tervehdyksen päätteeksi esitin Jaakko Haavijon runon Yösnoussut. Sen oli Kirsti Äili kääntänyt viro kielelle. Arvatkaa, että kansa taputti, kun vierailija esitti somerolaisten terveiset heidän omalla

nimiä ja sitä, miten niitä ennen käytettiin. Monia hyviä lapsuudenmuistoja nousee mieleen ja monta hauskaa tarinaa tulee kerrotuksi.

Korteniemen kesä alkaa toukokuun lopussa perinteiseen tapaan ruislain leipomisella. Jokainen, joka pirttiin astuu, saa varmasti leipoa oman reikäläivän aidosta juureen tehdystä taikinasta, jonka emäntä on itse valmistanut. Taikina on suuressa tiinussa, josta leipoja ottaa sopivan kimpaleen jauhotetuille leivinpöydälle, muotoilee leivän liikkaiten pyöreäksi ja painaa lehmänsarvella reiän keskelle. Sitten leipä siirretään leivinpöydältä leivinlaudalle puusta tehdylle ohuella leipäpaljolla. Kohottuaan hetken rohtimisesta langasta kudotun liinan alla leipä kypsennetään haloilla lämmitetyssä arinapohjaisessa leivinuunissa. Ja kylläpä se maistuu makoisalta.

Kesäkuussa ennen juhannusta on vuorossa perinnekäsityöpäivä, jolloin voi seurata vaikkapa iankojen värjäystä luonnonkasveilla ulkona muuripadassa. Löytyypä pihapiiristä tuolloin myös saippuankeitäjä, pärekorin tekijä sekä saunan nurkaita pyykkimuri kolmijalkaisen pyykkipaljun ääreltä. Karjapihan yhteydessä voi kokeilla manillaköyden punomista sekä riin tuntumassa riukuaidan tekoa. Heinäkuussa on heinätoiden vuoro ja elokuussa niitetään ja puidaan rukiit. Elo-talioissa voi jokainen osallistua rukiin niittoon, lynteiden sitomiseen ja kuhilointiin. Kesäkauden päättävät syyskuun lopun pellavapäivät, jolloin oman maan pellavat ioukutetaan, lihdataan ja häkilöidään rukilla kehrättävään kuntoon.

Tänä kesänä vietettiin elokuisessa lauantai-illassa myös iltamat ja syyskuun alussa oli varsinainen juhlapäivä, kun Korteniemelle myönnettiin Talionpoikaikuituunsaatiön perinteisen rakentamistavan kunniakiipi.

Kun Korteniemeen saapuu, ei parkkipaikalla autosta noustessa voisi ensi kertaa tuleva kuvitellakaan, miten hieno näkymä edessä pian odottaa. Portista kun astuu metsätielle, kipuaa yli pienen mäentöppyrän ja kulkee vielä muutaman askelen poikki metsäisen maiseman, niin siinä se on. Silmien eteen aukeava maisema on kuin maalauksesta ikään tai kuin vanhasta Suomi-Filmistä. Edelleen tuo näkymä lämmittää myös vakioikävien mieltä, ja kun

Korteniemen riihi. – Kuva Anne Pälkön.

siihen lisää tuttujen ihmisten tervehdykset ja iloiset viikutukset pihapiiristä, on tunne kuin kotiin tulisi. Vaikkei Korteniemessä tilan töihin tahtoisi-kaan osallistua, on siitä elämys vaikka vain hetkeksi istahtaa pihapenkille, katsella heilimöivää viijapeltä, seurata laumella levolisena käyskenteleviä eläimiä ja jutustella tuttujen ja vieraidenkin kanssa. Kun päivä kääntyy iltä kohti, alkaa saunapolulla olla kulkijoita kasseineen ja nyyteineen. Riineltä kantautuu päivän viimeiset varstainten äänet ja rannan koivut kahisevat iltatuulella. Siinä hiljaa istuessani muistuu mieleeni jostakin kaukaa erään kauniin runon alkusäkeet:

Ruislinnun laulu korvissani,
tänkäpäiden päällä täysikuu;
kesäyön on onni omanani,
kaskisavuun laaksot verhoon.
En ma lioitse, en sure, huokaa;
mutta metsän tummuus mulle tuokaa,
puunto pilven, johon päivä hukkuu,
siinto vaaran tuulisen, mi nukkuu,
tuoksut vanamon ja varjot veen,
niistä sydämeni laulun teen.

Eino Leino: Nocturne.

Lähde: Metsäeläytys Korteniemi-estä.

Savusauna on Liesjärven rannassa. – Kuva Anne Pälkön.

naamiseen käytettiin pelitukilla varustettua kelapaattia. Ensin vietiin ankuri siihen suuntaan, mihin lauttaa aiottiin hinata, sitten kiinnitettiin kelapaatti lauttaan ja alettiin tappien avulla pyörittää pelitukkia eli kela. Ankkurista kelaan johti pellavasta tai hampusta valmistettu köysi, joka kiertäessään kelan ympärille sai lautan liikkumaan sitä nopeutta, kun miehet jaksoivat pyörittää.

Sitten kun uitettavan puutavaran määrät suurenivat, tuli pelitukin käyttö hitaaksi ja miehille liian raskaaksi. Otettiin käyttöön ponttoo. Se oli tukeista vitsaksilla yhteensidottu lautta, jonka keskelle oli pystyakselin varaan kiinnitetty kela eli vorokki. Lautta toimi samalla periaatteella kuin pelitukki, mutta miesten sijaan sitä pyöritti hevonen. Vorokin halkaisija oli huomattavasti suurempi kuin pelitukin, ja hevonen oli miehiä voimakkaampi. Näin tukkilautat saatiin nopeammin perille. Uitto oli tehtävä tynnellä säällä tai leudolla myötätuulella. Paras ajokeli oli iltayöstä, kun tuuli työntyi.

Kanavan suulla oli uittoränni eli lankuista tehty kaukalo ja sulkku, joka oli jo lumien sulamisen alettua sul-

jettu. Näin pyrittiin varastoimaan järveen mahdollisimman korkea vesi, että sitä riittäisi koko uittoajaksi. Lautan saavuttua Taipaleen kanavan suulle aloitettiin puutavaran kanavauitto Liesjärveen. Kanava oli jo hyvissä ajoin otvitettu eli laitettu vitsaksilla toisiinsa sidottuja tukkeja molemmin puolin kanavaa, etteivät uitettavat tukit takertuisi rantapenkkaan ja aiheuttaisi sumaa ja vaikeutta puiden kulkua kanavassa. Uittomiehet partioivat kanavan molemmin puolin ja auttoivat uittokeksillä, jos tukki oli kääntymässä poikittain.

Varsinainen kanava- ja jokiuitto ei niin erikoisen raskasta ollut fyysisesti, mutta valvominen ja kylmät sateiset ilmat tekivät työn toisinaan hyvin epämiellyttäväksi. Saappaat olivat nahkaa ja vaikka ne oli kuinka rasvattu ja tervattu, niin ajan kuluessa ne kastuivat. Työtä oli tehtävä vuorokaudet ympäri, sillä vesivarat vähenivät päivä päivältä ei yksin Salkolanjärvestä, vaan koko uittoreitiltä. Kun puutavara saatiin uitettua Liesjärveen, niin puominpäät liitettiin yhteen ja lauttaa hinattiin taas järviuittona Karjusilta, josta alkoi jokiuitto.

Tällaisena vuoroin joki- ja järviuit-

tona kulki puutavaran tie määränpäähän. Myöhemmässä vaiheessa järven ylityksiin käytettiin kelapaattiin sijoitettua rautaista vinssiä, joka oli vaihteidensa ansiosta huomattavasti pelitukkia kevyempi ja nopeampi. Suuremmat järvenselät olivat hitaita ylittää kunnes käyttöön tulivat konevoimaiset hinaajat. Kuiva- ja Pyhäjärvelä toimi höyrykäyttöinen hinaaja nimeltä Sotka. Kerrotaan viime sodissamme käytetystä venäläisen panssarivaunun T34 saaneen nimensä tästä Pyhäjärven Sotkasta. Viimeisenä tulivat hännät eli keruuporukka, joka keräsi lautasta karanneen puutavaran. Uppotukit, joita keruuporukka ei tavoittanut, jäivät järvenpohjaan. Niitä ranta-asukkaat saivat kerätä omaan käyttöönsä.

Vaikka uittotyö toisinaan oli sään johdosta hyvinkin epämiellyttävää, niin sanotaan "ettei niin huonoa ettei jotain hyvääkkin". Kyllä uittoreittien varrella joskus romantiikkakin kukoisti. Tulivathan paikkakunnan tytöt joukolla katsomaan uittoa ja siinä sivussa tai tojaan näyttäviä reippaita tukkilaisia. Eikä aina turhaan, sillä johtihan joku tuttavuus aikanaan papin puheille. Se oli sitä uittoajan romantiikkaa.

Kesäisiä muistoja itärajan takaa

Kuudentena päivänä kesäkuuta 2009 Matti Mikkolan linja-auto lähti Okkerintieltä kello viisi aamulla kohti pakkolunastettua Karjalaa. Matkustajina oli 35 hengen sukulais- ja ystäväporukka. Päämääränä oli ostosten teko Viipurissa ja seuraavana päivänä Antrean ja Vuoksenrannan yhteinen pitäjänjuhla Vuoksenrannassa, entisessä kotipitäjässäni. Menomatalla Venäjän tullissa kului tunti. Puolenpäivän aikaan pysäköimme automme Viipurissa Torkkelin Valinnan pihalle. Sinne ilmestyi heti valuutan vaihtajia auton vierelle. Teimme kaupassa jonkin verran ostoksia ja samalla paikalla paistimme makkaraa ja joimme voileipäkahvit. Seuraava kohde oli Viipurin tori, jossa ihailimme vanhaa Pyöreää tornia ja asioimme monipuolisesti varustetussa kauppahallissa. Monenlaista pakettia sieltä autoomme kannettiin. Myös pellavakaupassa käynti lisäsi pakettivalikoimaamme. Joukossamme oli monta henkilöä, jotka eivät olleet aikaisemmin käyneet Muolaassa. Korjasimme tämän puutteen yöpymällä Kuusaan vanhassa Navettamotellissa. Motelli sijaitsee talvisodan aikaisen Mannerheim-linjan välitörmässä läheisyydessä. Motelli on mielestäni viihtyisä ja siisti paikka. Ilta- ja aamupala tarjottiin kohtalaisen monipuolisena noutopöydästä, minkä panimme plussana merkille. Kävimme illan aikana tutustumassa Äyräpään kirkon ja sillanpääaseman maastoon. Kirkon raunioita viereen on Suomen valtio pystyttänyt Äyräpään sillanpäästä käydyin taistelun muistomerkkin. Katselimme harjun päällä umpeen meneviä taisteluhautoja. Ei käynyt kateeksi kaksi viikkoa sillanpäästä puolustaneiden sotilaiden olosuhteet. Edessä hyökkäävä ylivoimainen vihollinen, takana vuolaasti virtaava leveä Vuoksi. Sillanpään taistelussa kaatui ja haavoittui noin 1500 suomalaista.

Seuraavana aamuna oli matkakohdeena Vuoksenranta. Menomat-

kalla pysähdyimme Portinhoikan ja Ihantalan muistomerkille. Vuoksenranta on melkein asumaton; peltoja ei viljellä ja rakennukset on purettu ja viety muualle. Entinen mummolani Rasmäki on asuttu. Sitä pitää hallusaaan pietarilainen metsästys- ja kalastusseura. Siellä kasvatetaan fasaaneja ja peltopyitä pelloille tehdyissä kookkaissa aitauksissa. Kasvettuaan fasaanit päästetään luontoon ja osa myydään puistoihin ja osa metsästetään. Meille näytettiin juuri kuoriutunutta 500 poikasen ryhmää. Omistajat ovat varusteista päätelleen Pietarin eliittiä ja maata on kuulemma vuokrattu 11 000 hehtaaria. Meidät on otettu aina ystävällisesti vastaan.

Pitäjänjuhla pidettiin Vuoksenrannan kirkolla Antrean ja Vuoksenrannan yhteisenä tilaisuutena. Juhlapuhjana oli pääministeri Matti Vanhanen. Hänen sukujuurensa sijoittuvat isän puolelta läheisesti Vuoksenrantaan. Pääministerin takia oli Vuoksenrantaan menevä maantie kunnostet-

Ritva Talikka ja fasaanipoikaset. – Kuva kirjoittajan.

tu. Kirkko oli maalattu ulkoa ja sisältä ja kirkosta varastetut penkit korvattu uusilla jyrkeillä penkeillä. Kelpasi niillä istua. Korjausmääräykset oli kuulemma antanut Venäjän presidentti Dmitri Medvedev. Kirkon läheisyyteen oli varattu ruokailumahdollisuus, joten henkisesti ja ruumiillisesti varustettuna voitiin lähteä kotimatkalle. Tulomatalla pyydähtyttiin tien varrella sijaitsevalle entiselle kotikonulleni, jonka kalliolla otettiin porukalla samppanjamalja toivomuksena Karjalan palauttaminen Suomelle.

Somerniemeläiset ovat aina arvostaneet metsän peltoa tärkeämmiksi. Se oli tuki ja turva vaikeinakin aikoina. Kuva Palikaisten kylästä 1930-luvulla. – Kuva Tyyne Kniper teoksessa Somerniemi, muistojen kirja.

Laurilan kotikalliolla Osmo Kopra, Aliisa Suonpää, Aki Paappa, Keijo Tonteri, Kimmo Talikka, Ossi Paappa, tulkki Anttonina Sosunov-Perällä, Lauri Talikka, Reija Talikka, Piia Sihvonon-Talikka, Lassi Talikka, Vesa Talikka, Tiija Suonpää, Tommi Lehtinen, Päivi Pribilla. – Kuva kirjoittajan.

Esakallion Iltamat – viisi vuotta somerolaista iltamahistoriaa

Moranderin veljekset Hermann, Eemeli ja Viljami. – Kuvat kirjoittajan.

Kun rakkaus, tanssi ja laulu nivoutuvat yhteen musiikin avulla, ollaan somerolaisissa iltamissa. Tarvitaan vähän paikallista, vähän nykyaikaa mutta myös ripaus kotiseuturakkautta. Esakallion Iltamat ovat inastuttaneet somerolaisia viiden vuoden ajan. Tämän vuoden teemana oli "Vientiä on!" – saimme jälleen hetken vilähtää intohimon, rakkauksen, musiikin ja laulun maailmassa.

Mistä kaikki alkoi?

Vuonna 2005 Rauteian lavalla esitetty 20 minuuttinen laulunäytelmä Unto ja Hiikka oli alkusoitto Monokkaan iltamaperinteelle. Esityksen musiikki oli silloin Pertti Riikosen haitarin varassa. Tanssimusiikista vastasi Reijo Taipale.

Iltatilan vuonna 2006

Unto Monosen ja Rauli Baddingin muistoa kunnioittavat vanhan mallin mukaiset tanssi-iltamat vuonna 2006 tarjosivat perinteiseen suviheinäviikkoon tanssillisen ja musiikillisen väriäiskän. Esakallion lavalla kuultiin somerolaista muistojen musiikkia, tanssin tuskaa ja rokin riemua. Lavatanssien huuma syntyi elävästä musiikista ja tanssivista ihmisistä sekä kesäillan tunnelmasta.

Tanssi-iltamat Iltatilan syntyi paikallisin voimin. Mukana oli eri-ikäisiä lavatanssikulttuurin harrastajia, tekijöitä ja arvostajia. Musiikista vastasi varta vasten koottu iltamabändi. Iltatilan oli lähes pari tuntia kestävä draamallinen esitys, joka sisälsi kuolemattomia lauluja sekä tanssila-

vojen omaleimaista tunnelmaa. Lopuksi iltamien tapaan yleisöllä oli tietenkin mahdollisuus tanssia. Paikallisten suurmiesten muisto eli voimakkaana noina heinäkuun kuumina sunnuntai-iltoina. Paikallislehti Somerossa kirjoitti Markus Virtanen iltamista hyvin vahvasti:

"Tanssilavaa ei ensi arvaamalta osaisi pitää uskonnollisten tilaisuuksien tapahtumapaikkana. Näihin miinuttolhin kuitenkin lähes venyttiin Iltatilan -iltamien ensi-illassa Esakallion sunnuntaina 9.7.2006. Esityksen päätteeksi täysi salillinen veisasi seisaaltaan Baddingin Paratiisin ja Monosen Satumaan ja tunnelma oli harras. Yhteislaulua edelsi vajaan kahden tunnin musiikki- ja tanssiesitys, joka kuljetti yleisöä Monosen ja Baddingin musiikin tuntiin 1950- ja 1970-

Puutavaran matka Salkolan metsistä Porin teollisuuslaitoksille

Tukit saapuvat tukkilaanille. – Kuva Suomen metsätalouden historia, Helsinki 1949.

Viime vuosisadalla työmenetelmät ovat muuttuneet varmasti enemmän kuin edellisten vuosisatojen aikana. Syynä oli sodan jälkeen tapahtunut voimakas koneellistuminen. Sen havaitsee, jos liikkuu metsissä ja seuraa auton ikkunasta tienvarsien hakkuualueita.

Ennen sotia ja vielä sen jälkeenkin metsätyömiestä meni metsään kävellen tai hiihtäen pokasaha olalla ja kirves repussa. Tukinkaadon ollessa kyseessä täytyi repun päällä olla vielä kiepille käännetty justeer. Se on sellainen leveä ja pitkä sahanterä, jonka molemmissa päissä on puiset kaiikat, joista vedettiin kahteen mieheen. Toinen toisesta ja toinen toisesta päästä, vuorotahtiin. Kun toinen veti, toinen työnsi. Tahdin kun oppi ja justeer oli oikein kunnostettu, niin rivakoiden miesten ollessa asialla paksukin puu kaatui hetkessä. Sitä ennen oli kirveellä hakattu kaatokolo siihen suuntaan, jonne puu aiottiin kaataa. Tehty puutavara ajettiin hevosella järvenrantaan uittoa odottamaan.

Ajoaika rajoittui vain rekikellajak-

si. Salkolanjärvi on Kokemäenjoen vesistön latvajärvi. Puutavara uittettiin Tammelaan ja Forssaan, mutta suurin osa meni Porissa sijaitseville sahalaiteksille ja sulfaattitehtaille. Alkuaikoina uittettiin myös halkoja Finlaysonin voimalaitokselle Forssaan. Porin menevä puutavara kuorittiin. Näin saatiin puun pinta pihkottumaan ja pysymään paremmin uittokelpoisena. Talveilla kovilla pakkasilla puutavaran, varsinkin tukkien, kuorinta oli raskasta ja taitoa vaativa työvaihe. Kuorimaurau ei perkele ollut niin teroitettava, ettei se ottanut liikaa puuhun, mutta sen täytyi kuitenkin pysyä jäätynneessä puussa niin, että ainakin mustakuori saatiin pois. Sen tekniikan hallitsevia työmiehiä ei ollut riittävästi ja niin osa puutavarasta jouduttiin ajamaan kuoripaikallisenä järvenrantaan ja kuorittiin vasta siellä ilmojen lämmettyä.

Tukit ajettiin jäälle tai sellaisiin te-
loihin, joista ne keväällä urakalla kieritettiin veteen. Paperipuu, 180–200 cm pitkinä, kasattiin pinoihin, joista ne kuorittiin ja laitettiin nostokalle. Näin edistettiin niiden kuivumista ja siten

uittokelpoisuutta. Kun jäät alkoivat sulaa järvenrannasta, karrattiin paperipuut ja halot järveen. Apuna käytettiin kottikärryä muistuttavaa kärryä. Pyörän tilalla oli kärryn leveyden pituinen tukki, joka oli rautatavalla kiinnitetty molemmista päistä rattaan reispuihin. Tukeista tehtiin maahan alustaa, jota pitkin kärryt kuikivat vaakaasti alamaata, ja kuorma kaadettiin järveen. Halkojen kärräyksessä käytettiin myös riuksia naisia urakoidessa. Järveen ajettua puutavaraa ympärille laitettiin puomit, jotka olivat pidempiä tukkeja. Ne oli kuusen-närevitsalla sidottu toisiinsa. Myöhemmässä vaiheessa käytettiin rautaisia ketjuja eli puomienkkejä. Järven vapautumista jäistä odotettiin ja pidettiin suurena tapahtumana. Se oli varsinkin miehille jokakeväinen vedon-työnnön ajankohta: lähtevätkö jäät ennen vai jälkeen vapunpäivän. Voittaja sai yleensä viinapullon, joka sitten yhdessä rypätettiin. Jäiden lähdettyä tuli kova kiire saada puomien ympäröimä lautta järven toiseen päähän Taipaleen uittokanavalle.

Varhaisempina aikoina lautan hi-

Paavo Hyrsylä, kyntömestari

Talvi 2008 oli vähäluminen, mutta 28.3. perjantaina sitä lunta riitti ihan tarpeeksi, ja parina päivänä olivat Ypäjän auramiehet saaneet töitä kylliksi. Taisi joillakin olla aurauksia niin paljon, etteivät talven muut auraukset tainneet olla yhteensäkään. Aurinko alkoi paistaa, ja Paavo Kalevi Hyrsylän puolison ja sisaren kanssa juttelimme lähestyvistä 12.4. pidettävistä hautajaisista. Pääsiäisen alla oli Paavo Hyrsylä nukkunut ikiuneen 72 vuoden iässä. Lauloimme suurten lumien aikaan sadonkorjuuvirttä 249: "Pois kirkas suvi kulkee ja syksyyn kypsyy maa, sen tuuli suven viljan korjuuseen valmistaa. Näin taipuu elämämmme myös eteen leikkaajan, soi korjuuhetkessämme syystuuli Jumalan." Tuo uusi puhutteleva hautajaisvirsi sopi hyvin omaisten kanssa laulettavaksi, sillä Paavo Hyrsylä oli täydellisesti antautunut maanviljelykselle. Ja karjanhoito oli myös hänen elämäntyötään. Paavo oli Hyrsylän tilan isäntä, ja tuosta talosta sai koko kulmakunta nimensä, kun puhuttiin Hyrsynkulmasta. Ja kyllä sillä tilalla töitä riitti, sillä noin 30 hehtaaria oli peltoa ja metsää sen lisäksi noin 20 hehtaaria.

Paavo oli ahkera perheenisä ja kerrotaan, että hän pikkupoikansa Antin kanssa teki aikanaan niitä peltotöitä. Paavo avioitui 13.4.1974 somerolaisen Marjatta Virtasen kanssa. Vaimo työskenteli Someron sairaalassa. Juuri hän oli vastaanottamassa isääni Someron terveyskeskuksessa, kun isä Voitto sai sairauskohtauksen Someron kirkossa juuri ennen jumalanpalveluksen alkua 3.3.1974. Hän sai nähdä myös isäni poismenon. Varmasti sairaalassa työssä olleena hän joutui niitä paljonkin kokemaan.

Perheeseen syntyi kolme lasta: Johanna joka nykyisin on proviisorina Nummellan apteekissa, sekä Heli joka on sairaanhoitajana Laakson sairaalassa Helsingissä, sekä poika

Paavo Hyrsylä mielipuuhaansa. – Kuva Marjatta Hyrsylän.

Antti, joka tulee jatkamaan Hyrsylän talon isännöintä.

Urheilua ja liikuntaa on monenmoista. Eräs kilpailumuoto on osallistua syksyisin kyntökilpailuihin. Niissä Paavo Hyrsylä oli vuosia mukana. Itsekin muistan nähneeni Hyrsylässä komeita pokaalirivistöjä kyntökilpailuista ja monenmoisia kunniakirjoja. Suomenmestaruustasolla Paavo Hyrsylä oli toinen, ja kun hämäläiset keskenään kilpailivat, niin Paavo oli mestari. Kerrotaan Paavon käyneen myöhemmin katsomassa kyntökilpailuja, sillä kun niihin on totuttu, niin poissa ei osaa olla. Jos ei enää kilpaile, niin tottahan toki katsomaan pitää mennä ja tuttuja tapamaan. Sama juttu se on maratoonareillakin: jos ei enää kilpaile, niin silti on mukava päästä paikan päälle.

Ennen Ypäjälle tuloa tunsin täältä vain kaksi taloa: Erkki Tuomosen talon Varsanojalta ja Paavo Hyrsylän talon. Paavon nuorempi veli pankinjohtajana Köyliössä toiminut Matti Hyrsylä kävi Someron yhteiskoulua ja olimme jopa samalla luokalla ja rivissä peräkkäin, koska olim-

me luokan pisimmät pojat. Yleensä juuri Hyrsynkulman alueelta nuoret menivät siihen aikaan Somerolle oppikouluun. Kevättalvella 1972 olin hakenut kirkkoherran virkaa Ypäjälle ja eräänä kertana osui Forssan Lehti silmiini, ja siinä oli Väinö Hyrsylän 13.2.1972 tapahtuneen kuoleman ilmoitus. Arvasin heti, että kyseessä oli Matti Hyrsylän isä. Äidin Hilda Augusta Hyrsylän siunasin Ypäjällä helmikuulla 1978. Itse asiassa Hyrsylän perheessä oli kuusi lasta, joista nyt isäntänä toiminut Paavo saavutti matkansa pään.

Paljon oli saattoväkeä heräävässä keväässä kokoontunut Ypäjän kirkkoon ja seurakuntakoti täyttyi väestä. Uutta kesäkautta isännät jo mielessään suunnittelivat, vaikka vielä oli aikaa istahtaa ja muistella ahkeran ja alallensa antautuneen Paavo Hyrsylän muistoa. Kauniin hautajaisvirren 249 kolmannen säkeistön sanat kaikuivat korvissani: "Pois korjuuhetkeen kulki myös matka rakkaamme, kuin päivän kirkkautta me häntä kaipaamme. On toivo surussamme, ei tyhjää kaipaus, kun Jeesus, auttajamme, on turva, lohdutus."

Harry Nurmi ja Ahti Kukkonen tunnelmoivat.

luvun maisemissa. Kaija Parkon ohjaamassa ja käsikirjoittamassa show'ssa ei ole varsinaista juonta, mutta jonkinlainen henkinen punainen lanka sävelten ja liikkeen esitykseen kuitenkin sisältyy.

Satumaan etsijä löysi vihdoin tangon. Monosen tangojen taika perustuu sekä musiikin että runouden kieleen. Se, mistä suuret tangot puhuvat, on meidän kaikkien yhteinen kohdalo: rakkaus ja pettymys."

Illan esiintyjät olivat paikallista solistikaartia. Kimmo Hovilan klassinen tenori on soinnut Somerolla lukemattomat kerrat samoin kuin jo karismaattiseksi taiteilijaksi lukeutuva Harry Nurmi ja Badding-tulkitsija Pasi Herkkola olivat illan vahvat taustavoimat. Kaija Härmälän tulkinta Lapin tangosta toi mieleen Tamara Lundin vahvan tulkinnan. Näiden konkarien lisäksi mukana oli nousevaa nuorisoa: Niina Alitalo, Elisa Eskolin ja Elisa Pyykkö. Yleisö sai kuulla aivan upeita esityksiä ja tulkintoja, joissa ei esiintymisen riemua pidätelty. Musiikin tanssillisesta tulkinnasta vastasivat Monokkaan tanssijat. Ilamien teemanä oli: muistojen musiikkia, tangon tuskaa ja rockin riemua. Tanssilavaa voidaan pitää suurten tunteiden, uskottomien tyyppien ja arkipäivän

komiikan näyttämönä. Ilamat esittelivät ajan henkeä ja musiikin luonnetta, parinmuodostus ja liikunnan ilo ovat tanssilavan keskeisiä elementtejä.

Esityksen toinen osa liikkui siten Baddingin tahtiin. Rokki soi, kaikki ryntäsivät rajusti pukeutuneina edestakaisin, huusivat kuin uutisia: cocacola, jenkkipurukumi, Amerikan rauta, Tommy Steele, Paul Anka. Naiset kirkuvat: Ooooooh, pliis, stei bai miii, daiaaannnaa!!!! Niin. Elvksen, Marilynin, Beatlesien ja muiden rock'n rollin sankareiden jälkeen mikään ei enää ollut samaa kuin ennen. Rautalanka soi kaikkialla ja suomirokkikin alkaa löytää omaa ilmetään. Tälle areenalle ilmestyi Rauli Badding Somerjoki. Rajusti liikehtivä somerolaispoika herätti aluksi sekä ihastusta että vihastusta, ja Paratiisin pojan elämä oli kaukana rokkistarana taivaasta. Huomiota Rauli tulkintoillaan kuitenkin heti alussa herätti, eivätkä loistavasti suomennetut rokkibiisien tekstitkään jättäneet ketään kylmäksi. Fiilaten ja höyläten, Pilvet karkaavat, Laivat ja sitten Sulamith. Romantikkojen tapaan Baddingin musiikissa säihkyvät tähdet ja kuuluvat pilvet, Paratiisi on sekä kaukana että lähellä, ja lopuksi Valot sekä

Tähdet, tähdet. Kaikki huipentui yhteisesti laulettuihin Paratiisiin ja Satumaahan. Saimme aistia palasen paikallista historiaa ja tarkkaavainen havainnoija huomasi, kuinka herkkä kyynel vierähti poskelle.

"Unto Mononen ja Rauli Badding Somerjoki ovat tuoneet suomalaiseseen musiikkiin omaleimaisen ja tärkeän erityispiirteen. Sitä voisi kutsua vaikka ... somerolaisisiksi! ... Se ei tullut ilmaiseksi; kummankin taiteilijan elämä ja kohtalo todistavat – niin kuin runoilija Eino Leino asian ilmaisi – että kalliit ovat laulujen lunnaat. Sanotaan myös, että kukaan ei ole profeetta omalla maallaan. Enää se ei pidä paikkaansa: Unto Mononen ja Rauli Badding Somerjoki kuuluvat somerolaisen kulttuurin kiintotähtiin. Heidän säteilynsä kestää."

Sydämessäin Rauli Badding vuonna 2007

Vuonna 2007 vuorossa olivat Baddingin 60-vuotisjuhlat. Niistä Somero-lehti kirjoitti hyvin kauniisti Markus Virtasen kynäilemänä:

"Tanssiseura Monokkaan järjestämissä Rauli Badding Somerjoen 60-vuotisjuhlailtamiissa ei kuultu kaupungin virallisia puheenvuoroja eikä jaettu kunniamerkkejä. Sitä Badding tuskin olisi itsekään halunnut. Näiden sijaan kuultiin lähes 50 esiintyjän ja täyden Esakallion salin vilpittömän onnentoivotus Someron omalle pojalle. Kaija Parkon ohjaamassa juhlassa onnittelet esittivät ne, jotka sitä vilpittömästi tarkoittivat.

Tämänvuotisessa esityksessä ensimmäisessä osassa oli meno rajumpaa ja toisessa hiukan "höllättiin". Illan isäntänä toimi Matti Kultanen, joka itsekin on käynyt koulua samaan aikaan Raulin kanssa. Hän vei tarinaa eteenpäin:

– Jaa-a, se olis sit Rauli Badding täyttänyt tänä suven 60. Kyl mää hänet hyvin muistan, käytiin sammaa koulua – Someron yhteiskouluks sitä silloin sanottiin. – Mää olin hiukka kyl vanhempi.

– Varmaan teitistäki moni muistaa Baddingin – ei olis uskonu, hieno laulaja, hienoo musiikkii...

– Oli se 70-luvun elämä aika lailla erilaista, mut oli jottain sammaaki –

Kellohame heilahtaa. Vasemmalla Merja Rintamaa-Lehtonen, Elina Kirjonen ja Anja Kukkonen, taustalla juontaja Harry Nurmi.

Kimmo Lindegren laulaa. Ihailijoina Monokkaan tanssityttöjä.

mitä mää nyt muistaisin, no oli ainas-
ki Rauli Badding Somerjoen musiikki!

– Somerolaiset ei niin kovin hel-
postas mittään tunteit ainakaan sil-
lon 70-luvul viel näyttäny.

– Mut kun Badding laulo, ni kaik-
ki kyl tiesi mistä se puhu.

– Rakkaus vetää miehen ku mie-
hen veteläks ja sitä näkkee ihan mitä
itte tahtoo.

Vauhoikas meno alkoi: Ja rokki
soi, Bensaa suonissa ja Mun sormuk-
sein seurasivat toisiaan. Lavalla, joka
oli tähän esitykseen laajennettu mah-
tavaksi catwalkiksi, oli ajoittain villiä-
kin menoa – puitteissa ei pöytäiltu.
Paikallislehti kommentoi esitystä: "En-
simmäisen puolijajan Badding-ohjel-

misto yöryl hengästyttävällä ylenpait-
tisuudella. Kristallinkirkasta Badding-
tulkintoja kuultiin toinen toisensa pe-
rään eikä kellään jäänyt epäselväksi,
että tässä ollaan tosissaan. Tyhjä-
käyntiä lavalta oli turha hakea."

Laulaja tämänvuotisissa esityksis-
sä oli kaikkiaan 13: Mika Luodon esi-
tys. Kuin runotar hän kulkee, oli mes-
tarillinen tulkinta. Sydän lämpöä täys-
-laulun tulkitsi Kusti Väittilä. Tämä tun-
neilmallinen sävellys sai aikaan ylei-
sön piirissä kohauksia. Esitykses-
sä oli hyvin herkkää baddingmäisyyt-
tä.

Kaksikymmentä suvea Kaija Här-
mälin esittämänä aloitti toisen osan.
Kaijan varsinainen mestarinäyte oli

Vaiot, jonka paikallislehti Somero no-
teerasi varsin korkealle: "Tulkinta kes-
tää vertailun sopraano Mari Paion taan-
noiseen levytykseen." Kari Luodon ja
Harry Nurmen tyyliin rokahtava meno
luontui mainiosti. Lavakonkari Harry
Nurmi sai ylistystä paikallislehden pal-
stoilla: "Nuorekkaasta rockstatukses-
taan huolimatta Baddingin musiikki
kaipaa sittenkin hieman elämänoike-
musta taakseen." Monista produktiois-
ta tuttu Niina Alitalo huomioitiin myös:
"Niinan kehräävällä äänimateriaalilla
olisi aineksia ammattimaisempaan
uraan." Kaipuun tango, Unton sävel-
tämä ja Raulin sanoittama, kuuluu il-
man muuta niihin kappaleisiin, jotka
pitää tällaisessa esityksessä olla. Sen
tulkitsijana oli Elisa Pyykkö, joka iha-
tui tämän kappaleen kauneuteen jo
lapsena kuullessaan sen radiosta.

M.A. Nummiselta ja Pekka Gronow-
ilta saapui Esakallion syntäreille on-
nittelukirjeet. Niiden jälkeen olikin pai-
kallaan Maurin onnitteilu Naisen
kanssa eduskuntatalon puistossa.

– Mauri aina kerto, että Unti lu-
pas hänelle säveltää vaikka He'singin
puhelinpuuttelon. Nämä sanat on
Mauri itte tehny. Oliskohan poika is-
tunu jorkun kanssa eduskuntatalon
puistossa. Hänet tuntien on.

Ja kuten niin monta kertaa aiem-
min Somerolla, tilaisuuden päätteeksi
kuultiin ikivihreät kappaleet Paratiisi
ja Satumaa. Täpötäydessä salissa
vallitsi hyvin harras tunnelma.

Aavan meren tuolla puolen vuonna 2008

Synkkiä piiviä karkasi taivaalle kun
Kaija Parko jäi pois muiden kiireiden
vuoksi. Kuitenkin vuonna 2008 us-
kaltauduttiin kaikesta huolimatta jat-
kamaan perinnettä, kun orkesterin
johtoon saatiin Katriina Jaatinen ja
bändiksi Mika Raittilan ja Kimmo Lin-
degrenin orkesteri. Markus Virtanen
kirjoitti Somero-lehdessä:

"Se, että tanssijat, laulajat ja or-
kesteri ovat saaneet saumattoman ja
sujuvan kokonaisuuden aikaan ilman
ohjaajan näkemystä, kertoo jotain
työryhmän yhteishengestä. Aavan
meren tuolla puolen -nimeä kantavaa
esitystä on selvästi ollut mukava teh-
dä ja sama henki välittyy katsojiinkin.

**Vuonna 1919 syntyneen ikäluo-
kan sotaretkestä tuli pitkä. Arvo
Laineen sotavuodet kestivät
kaksi ja puoli kuukautta vaille
viisi vuotta. – Kuva Arvo Laineen.**

tä muistan Saarnijoen Hilan. Hän oli
Kerkolan koulun tyttöjen käsityön
opettaja, joka asui pienessä hamaas-
sa mökissään Häntälän mäessä Mä-
kisen kaupan vieressä. Hänellä hää-
lahjana oli puoli tusinaa postilini-lauta-
sia. Mahtavatko lautaset olla vielä

tallella? Niihän olisi tänään muisto- ja
tunnearvonsa lisäksi myös keräilyar-
voa. Arabian kuulua postilinia kun oli-
vat.

Nuoren parin elämän alkuaikoina
tänään kaunis pihapiiri oli kovin toi-
senlainen: paikka oli yhtä Piispun ta-
saista peltoa. Tarvittiin uskoa ja yltä-
tämistä ja vuosikausia vaatinutta ra-
kentamista vailankin, kun Arvolla oli
osaamisen taito käsissään. Pojan tai-
dot oli Kerkolan koulun arvostettu
opettaja Niemeläkin aikanaan havain-
nut, sillä taitavana ja kaikin tavoin
kunnollisena oppilaana Arvo oli saa-
nut jossakin vaiheessa peräti "koulu-
mestarin" pestinä poikien veistonope-
tuksen hoitaakseen. Lisää taitoja kart-
tui, kun ennen sotia pykättiin Metsän-
ojan päärakennusta. Isäni Viljamin
opastuksella nuori rakentaja sai en-
situntumaa vaativaan hirsirakentami-
seen. Jälkeenpäin Arvo on monasti
huumorimielessä muistellut, kuinka
Viljami pääsi joskus huomauttamaan,
ettei jokin hirsi aina tahtonut sopia
kohdalleen. Muistan myös, kuinka
Puistolaa kivaan rakentamisen
aikoina Arvo usein kävi meillä kotona
Viljamin luona rakennuspuumiaan set-
vimässä. Nuorelle rakentajalle kaikki
opit ja tiedot olivat tarpeen, kun muis-

tamme, miten tuolloin piirustuksetkin
usein oli hahmoteltu vain tupakkias-
kin kanteen. Jo poikasena minulle
tulivat tutuksi usein yönön jatkuneis-
sa tarinoissa rakennustermiit, kuten
tasakerta, taakstuoli, halapanta,
kringsparru ja kukkopuu.

Mutta pelkkää työtä ja rakenta-
mista ei elämä sentään ollut. Arvolla
oli myös harrastuksia, vaikkei niihin
juuri tahtonut aikaa liitellä. Mikään
osallistuja, varsinkaan poliittinen vai-
kuttaja, hän ei koskaan halunnut olla.
Terveet elämäntavat ja sen myötä kiin-
tymys urheiluun ovat aina olleet Ar-
von elämässä kantavia rakenteita.
Samoin välittävasti nykyisin unoh-
duksiin jo jäänyt arvomaailma "koti,
uskonto ja isänmaa" ovat olleet vah-
vasti hänen elämänsä perusolaimia.
Myös surua ja menetyksiä vuosikym-
menet ovat matkassaan tuoneet.
Puolison varhainen poismeno ja nuo-
remman pojan, Arton menetykset olivat
isä-Arville ja läheisille suurten koet-
telemusten aikoja. Niistäkin on pitä-
nyt yli päästä.

Mutta syntymäpäivänä onnittelitiin
joukolla ikivirettä yhdeksänkymppis-
tä. Siispa vielä kerran: parhaat on-
nentoivotukset Arville; olet juhlassi
ansainnut!

**Syvänäojan Uu-
dentalon perheku-
va vuodelta 1960.
Edessä istumassa
Juho-isäntä ja
Hilja-emäntä.
Takana vasem-
malta Lea, Olavi
ja Lyyli. Keskellä
Arvo Laine
perheineen:
Laimi-äiti, Arvo-
isä ja lapset Arto
ja Reijo.**

Kuva Arvo Laineen.

Arvo Laine, kerkolalainen teräsvaari ja sotaveteraani 90 vuotta 12.7.2009

Yhdeksänkymmentä ikävuotta on sinänsä jo saavutus. Mutta kun yhdeksänkymppinen painaa edelleen ryskätöitä ja tekee moottorisahahommia, muisti pelaa, järki juoksee ja ajatus kulkee, voidaan kaiketi puhua jo luonnon ihmeestä!

Arvon Ansa-miniä soitti minulle, ja tiedusteli, voisinko Arvon tuntien kertoa jotakin hänen elämänsä vaiheista syntymäpäiväjuhlassa. Lupasin miettiä. Ilan mittaan syntyi pieni tarina, perin vaatimaton, vain pieni raapaisu, sillä huomasin, että Arvon pitkän varsitien vaiheista olisi aineksia vaikka minkälaiseen historiaan. Mutta tähän tapaan palautui mieleen muistikuvia:

Elävästä elämästä tiedämme, miten monet puhuvat ja selittävät tekemisiään. Toiset taas jättävät tämän puhepuolen vähemmälle. He ovat niitä, jotka todella tekevät ja aikaansaavat. Arvon filosofiana ja elämäntapana on ollut tuo jälkimmäinen.

Jos Arvon elämänsäkaarta, hänen vuosikymmeniään, yrittää asettaa jollakin tapaa historian kehityksiin, aikamatka menneeseen saa lisää syvyyttä ja perspektiiviä. Arvo on nähnyt miten tutussa kyläyhteisössä asukkaat ja sukupolvet ovat vaihtuneet. Voidaan todeta, että Arvo on edustanut aikakautta, jota oikeastaan ei ole enää olemassakaan. Aikamme on niin täysin muuttunut.

Arvon syntymäaikoina maamme oli vapautunut juuri Venäjän vallan alaisuudesta ja saavuttanut itsenäisyyden. Luulen, että Arvon varhaislapsuuden muistikuviiin ovat jääneet tuon ajan traagiset kansalaissodan tapahtumat. Ajathan olivat silloin Somerolla levottomat ja Kerkolassakin oli liikehdintää. Uskoakseni ennen muuta Arvolle ovat kuitenkin mieleen jääneet talvi- ja jatkosodan kohtalonvuodet. Silloin menivät miehellä "isänmaan asialla" nuoruuden parhaat vuodet.

Jatkosodan aikana Arvo palveli kunniakkaasti panssarijoukoissa, jon-

Kerkolan Laineen sukujuuret ovat lähtöisin Käkälän Hirvelän Juvankosken Maijanojan torpasta. Kuvassa Metsänojan isäntä Johan Oskar Laine (1885–1952). Isoisänsä sylissä Lyyli ja Viljo Tuomisen tytär Raili. Hevosmiehenä ohjaksissa Metsänojan vieraillut Oskarin veli Kaarle August Laine (1893–1964). Kuva vuodelta 1938. – Kuva Arvo Laineen.

ka porukoista yksi sotilaista nimitettiin jopa Mannerheim-ristin ritariksi. Tiedämme, miten sotatilanteet olivat yllätyksellisiä. Sattumilla oli usein myös merkityksensä. Niin taisi olla joskus ritarinimityksissäkin. Jos sota-ajan panssarijoukkojen sotahistoriaa kirjoitetaan joskus uudelleen, voitaneen lisätutkimuksissa tehdä sellaisenkin havainto, että tuon joukko-osastolle myönnetyn kunniamerkin olisi yhtä hyvin voinut ansaita panssarivaunun ampujana kunnostautunut kersantti Arvo Joel Laine.

Mutta onneksi sota loppui. Rauha saatiin, joskin raskain ehdoin. Kunniamerkeillä ei ollut enää merkitystä. Pääasiana oli, että vuosien myllerryksestä oli selvitty siviiliin. Monen ase-
toverin kohtalo oli toisenlainen. Rauhan aikaan siirtyminen ei sekään ollut kaikille sodasta palaaville helppoa. Monen kohdalla vaivasivat pitkään sodan aiheuttamat traumat. Mutta luulen, että tämä selviytymisprosessi Arvon kohdalla saattoi sittenkin olla vähän helpompi, sillä työ kotitalalla

Metsänojan odotti. Kotiutumisen jälkeen tuli vähitellen ajankohtaiseksi myös oman elämäntilanteen järjestäminen ja perheen perustaminen. Maapaikaksi luontui kotitalasta, Metsänojan lohkottu viljelystila Puistola. Ja luontevinta oli, että päivänsankarin merkkipäivää vietettiin juuri siinä pihapiirissä, mihin monin tavoin ja kerroksin kulminoituu Arvon varsinaisen elämäntyö.

Elämäkumppani – ehkä jo sodan aikana valmiiksi katsottu – löytyi sopivasti lähinaapurista Syvänojalta. Hän oli Uudentalon tyttäriä. Laimin ja Arvon suviahitit vietettiin pian rauhan ajan tultua. Muistan, kuinka me Juhanojan perhekunta olimme mukana häissä. Oli kaunis kesäpäivä ja paikalle oli kutsuttu paljon vieraita. Silloin oli vielä Uudentalon vanha arvokas talonpoikaistyylinen päärakennuskin olemassa. Tanssit olivat tallin vassissa. Ne pääsivät alkuun vasta kun morsiusparin vihkinyt kirkkoherra Tassanko oli lähtenyt tai oli katsonut sopivaksi lähteä. Yksityiskohtana häis-

Siispä lisää vain. Kyllä kesä aina yhdet iltamat tarvitsee jatkossakin."

Vientiä on! vuonna 2009

Vuonna 2009 iskimme jälleen täydeltä laidalta. Mukana oli jälleen Kaija Parko ja runsaasti laulajia. Vanhojen tuttujen lisäksi estradille nousivat Pirkko Pelander, Elisa Eskolin ja Mika Luoto. Mukana olivat myös Someron Laulumiehet ja Moranderin veljessarja. Laulut olivat huolella valitut, ja somerolaiset osaajat saivat esittää hankeisäntänä toimineelle Harry Nurmelle osaamistaan laidasta laitaan. Olimme tekemässä esitystä, jota kelpaa esitellä EU:sta aina Putiniin saakka. Sen piti olla kaunista, semmoista, missä karskikin mies herkistyy, missä voi nähdä aaltoilevan viljapellon ja aavistaa meren viileyden. Siinä piti olla taivas, tähtiä, kuutamo, veräjä, tyttö ja poika, todellisuus ja unelma. Luvassa oli glamouria, suuria tunteita ja musikaalimeininkiä.

Siinä se on, varma homma: raha ja rakkaus somerolaisessa maisemassa. Se on draamaa – SUURI SOMEROLAINEN KULTTUURIHANKE on syntymässä. Vientiä on! Suunnittelu ja ohjaus Kaija Parko. Hankeisäntä: Harry Nurm. Erityisesti Moranderin veljessarja ja Someron Laulumiehet

toivat lisäväriä esitykseen. Tanssijat: Lavatanssiseura Monokas ry.

Lopuksi tanssittiin Pertti Riikonen & Pojat -Iltamaorkesterin tahdissa. Solistit: Niina Alitalo, Elisa Eskolin, Kaija Härmälä, Elina Kirjonen, Pirkko Pelander, Elisa Pyykkö, Anja Sandell, Kimmo Hovila, Kimmo Lindegren, Mika Luoto, Harry Nurm. Iltamaorkesteri: Hanuri: Pertti Riikonen. Rummut: Hannu Karvia. Basso: Mika Aarrellina. Kitara: Juha Kohonen. Koskettimet: Pekka Leppälä. Saksofoni: Antti Toukkari. Viulu: Josefina Seppänen. Ääni ja valot: Ääni ja Media Oy, Teppo Paronen. Kampaukset ja meikit: Tytti ja Anita.

Esityskappaleet: Osa 1:

Satunmaa, Moranderit, Laulumiehet
Vanhan veräjän luona, Elisa Pyykkö
Täysikuu, Harry Nurm
Soi maininki hiljainen, Anja Sandell
Soft Rain, Antti Toukkari
Jykevää on rakkaus, Kimmo Lindegren
Liian nuori, Elisa Pyykkö
Sydämessäin, Elisa Eskolin
Tie, Harry Nurm
Polkkasikermä, Moranderit
Vippaa mulle viitonen, Pirkko Pelander
Holvikirkko, Kimmo Hovila

Osa 2:

Wunderbar, Kaija Härmälä
Kun kellohame heilahtaa, Elina Kirjonen
You give love bad name, Mika Luoto
Love me tender, Kimmo Lindegren
Fly me to the Moon, Kaija Härmälä
Diana, Mika Luoto
Mustasukkaisuutta, Kimmo Hovila
Sinun omasi, Elisa Eskolin
Kenties, Anja Sandell
Onnen etsijä, Pirkko Pelander
On hetki, Niina Alitalo
Valot, Laulumiehet

Lavatanssiseura Monokas ry:llä on Iltamissa ollut merkittävä osuus tanssien, puvustuksen, rekvisiitan ja mainonnan osalta. Lavalla on nähty viime vuosina mallikkaita esityksiä tanssin, valssin, humpen tahdissa. Upean lisävärin esityksiin ovat tuoneet taidokkaat tanssit kuten cha cha cha, rumba, jenka ja polkka. Lukuisat ovat olleet ne kerrat, jolloin Monokkaan joukko on kerääntynyt hiomaan tanssikuviotaan esitystä varten. Vientiä on! -esityksessä mukana olivat: Terttu Leino ja Veijo Auvinen, Eija Laine ja Hannu Nokka, Raisa ja Markku Saari, Merja Rintama-Lehtonen ja Hannu Lehtonen, Anja ja Ahti Kukkonen, Pirkko Pentti ja Matti Kultanen, Kirsi Jaukkari sekä Kirsti Lindström.

Someron mieskuoro. Vasemmalta Janne Tolvi, Risto Vasama, Matti Oksa, Veikko Sirén, esiintyjänä edessä Harry Nurm, Heikki Vihanto, Timo Ryhti, Pauli Aitalaakso, Kauko Partanen, Antti Saarinen, Rauno Lahti ja Jari Jankama.

Muistojen koulutaulut

Muistojen koulutaulut on upea kuvateos laadukkaasta käyttötaiteesta, joka on jalostanut kokonaisten sukupolvien kauneustajua ja maailmankuvaa. 1800-luvun lopusta alkaen pitkälle 1960-luvulle saakka useimmat koululaiset saivat ensimmäisen kosketuksensa värilliseen laatutaiteeseen koulujen opetustauluista. Vielä sotien jälkeen syntyneet suuret ikäpolvet näkivät värikuvia vain harvoin koulukirjoissaan, mutta suurikokoisten ja värikkäiden koulutaulujen käyttö paikkasi kuvannalkää merkittävällä tavalla. Sari Savikko on koonnut Muistojen koulutaulut -teokseen kattavan kokoelman kaikille tuttuja opetustauluja, joista suuri osa tuntuu tutulta jo ensi vilkaisulta. Nämä kuvat ovat piirtyneet vanhemman väen muistiin niin mieluisina, että plakaateilla on suuri nostalgia-arvo ja viikkaat jälkimarkkinat. Suurikokoisten kuvien hankinnan sijasta voi nyt rauhassa syventyä 170:een esimerkkiin näistä ikimuistoisista kuvista Sari Savikon kuvateoksen avulla.

Koulujen opetustaulut eivät olleet mitä tahansa kuvia vaan niiden tekijöinä olivat ammattikuvittajat ja taiteilijat. Akseli Gallen-Kallelan, Albert Edelfeltin, Hugo Simbergin, Väinö Blomstedtin, Eetu Iston, Venny Soldanin, Pekka Halosen, Lennart Segerstrålen ja Eero Järnefeltin maalaukset tulivat tutuiksi koululaisille. Myös mm. Väinö Hämäläinen, Eeli Jaatinen, Aarno Karimo, Aukusti Tuhkanen, Ebba Masalin, Rudolf Koivu, Louis Sparre, Marta Wendelin ja Vihtori Ylinen tekivät muun kuvitustyönsä ohella koulutauluja. Lisäksi kustantajat ostivat runsaasti tauluja ulkomaisista laajoista kokoelmista, joista osa oli opetustauluja ja osa maailman taiteen kopioita.

Kustantajat myivät kuvatauluja kouluille luetteloiden ja kiertävien myyntinäyttelyiden avulla. Varsinkin taidejäljennösten levittämiseen perustettiin yhdistys Taidetta kouluihin. Sen

perustaja ja kantava jäsen oli Venny Soldan, mutta toimintaan liittyi mukaan 1900-luvun alun vireitä sivistyneistöä ja runsaasti eturivin taiteilijoita. Yhdistyksen mielestä koululaisen tuli nähdä hyvää taidetta ympärillään, jotta taidemaku kehittyisi. Siksi yhdistys tuotti ja välitti kouluille taidejäljennöksiä sekä koti- että ulkomaisista taideteoksista. Jäljennökset kiinnitettiin pahvitaustalle ja ne olivat formaattiaan koulutaulujen kokoisia. Jäljennöksiä myytiin näyttelyistä ja varastosta kohtuulliseen hintaan. Menestyksiä olivat mm. Magnus Enckellin *Poika veneessä* ja Venny Soldanin *Kevätkuuli* -litografiat. Yhdistys rahoitti toimintansa avustuksilla ja ottamalla kouluja maksaviksi jäsenikseen. Jäsenkouluille jaettiin ilmaiseksi eturivin taiteilijoiden grafiikan lentä ja jokainen jäsenkoulu sai ainakin yhden uniikin öljyvärimaalauksen. Muutama koulu sai suuren seinämaalauksen koristamaan koulurakennusta. Arkkitehtuurikilpailulla taidetta kouluihin yhdis-

tys kokosi rakennuspiirustuksia kouluja varten. Näiden mukaan rakennettiin ainakin 60:een kuntaan kaunis koulurakennus.

Paitsi taidemaku kehittämään opetustauluja valmistettiin eri kouluaineita varten. Näihin kuviin sijoitettiin opetettavasta asiasta mahdollisimman monta yksityiskohtaa, mutta kuvittajiksi valittiin ammattinsa osaavat taiteilijat. Kouluyllähdys piti opetustaulujen käyttöä suotavana, mutta ei luokitellut niitä välttämättömyiksi. Uno Cygnaeus sanoi, ettei luonnontiedon opetus "käy mistään" ilman havainnollistamista. Opettajat valmistivat itse opetusvälineet ja keräsivät aineistot, mutta koulutaulut olivat niin hyviä, että opettajat alkoivat kasvattaa koulun kokoelmaa kärsivällisesti vuodesta. Suuret pahvitaulut eivät olleet kertakäyttöisiä. Puisissa varastoarkuissaan ne ovat säilyneet hyvin näihin päiviin asti.

Säilytyskalusteissa kuvat järjestettiin aiheittain ja kannessa oli numeroitu luettele arkun sisällöstä. Sieltä otettiin

Mei tykättiin Mantast

Vanhoist ajoist tarttis kirjoittaa sen, kun niit viäl muistaa. Mää ajattelin kirjoittaa Mikkoian Mantast. Se oli simmonen ihminen, kun teki melkein mitä tyätä vaan. Sillon se tuli talloon, kun isäntäin tai emäntäin selkä tai joku muu paikka oli kipjä. Meilä se hiaros ereilisen emännän ja varmaan isännänkin selkää. Mää päättelen siit, kun se on mummun ja Raakei-täin kans kuvas, mikä julkastiin viime joulun lehres, kun mää kirjotin Sylvänän ja Ollilan poikain Riimäjen reisust. Mantalt saje juur kaikellaist appuu. Toisis talois se käve ain pyykkii pesemäs.

Se oli ain hyvä päivä, kun Manta tuli. Sel oli kaunis hymy ja se oli niin kiltti kaikil. Mei kakarat tykättiin kovin Mantast. Muistan kun toivottiin oikein, ett isä ja äiti läntis johonkin, kun sillon Manta tuli meitin kans. Jokanen sai istuut vuoros perrään Mantan sylis, eikä se tehny muuta, kun piti vaan siin, eikä ollu kiirut. Taisi äitil ja isäl olla kiiru, ettei net juurkan kerinny meitti syliin ottamaa. Joskus mää toivosin tulevain kipjäks, kun sillon äiti silitti päätä.

Mut Mantal oli aikaa meiti. Mei laulettiin maata menness "Levolie laske Luojani", kun mää olin oppinu sen sairaaias. Sit iuvettiin äitin opettama rukous: "Isä armas taivahastas, kaitse tätä pientä lastas. Enkei suojakseni laita, ettei minua mikään haita." Sit jatkettiin rukousta: "Hyvä Jumala, siunaa issää, äitii, Mantaa, Mattii, Raunii, Eskoo, Marjaa ja kaikkii ihmisii, aamen."

Mantal oli ittelki usseemman lasta, mut mää muistan vaan Väinön. Se oli niin ärtis näköne, hymyki juur samalainen, kun se tuli vastaan Joensuusa muutama vuasi takaperi.

Sillon Manta oli surulline, kun se oli laittanu Tammisen tyttärist jo toisen arkkuun. Net kuoli sen ajan pahhaan keuhkautautiin. Manta sanos, ett on surullist, kun täytyy nii nuarena kualla.

Manta Mikkola, Sylvi ja Matti Näykki. – Kuva Marja Näykin.

Äiti oli mukan diakoniatöinnas. Kylätöimikunta anto vanhoil ihmisil joululehren ja paketin. Äiti pisti meitin Raunin kans viämään niit. Mei viättiin Mantaikin. Kun mentiin siihen matalaan mökkiin, niin mää tykkäsin, kun siäl oli niin siistiä ja Manta istus keinutualis. Mut kyi se äkkiin haki meiti mehnuu ja piparkakkuu. Mää kysysin ett mitäs laatikoi sen sänkyn alla on, niin se sanos, ett jo-

riinijuuri ja käski sit suvel kattomaa. Mantan tykön oli sillon jo hyvä mennä, kun oli Ollilan mäkitie tehty. Siäl oli niin inmeellinen kukkamaa. Net jorinot oli kasvanu ylipuola portin. Kukkaset oli lapsen pään kokosii. Mul on viäläki silmisäin Mantan hymy, kun se jäje kukkastes keskei, ja kun kukkaset oli korkjempii kun se itte.

Helena Widénin ja Paavo Hannilan häät 18.12.1927. Kuvassa Helenan vanhemmat ja veli Markus Widén sekä serkku Elna Widén. – Kuva Raili Konttisen.

Markus Widen ja Saima Heininen vihittiin Turun tuomiokirkossa 24.6. 1930. – Kuva Raili Konttisen.

liikehuoneisto. Sen monivuotinen vuokralainen oli hammaslääkäri Essi Beckman, jolla oli siellä sekä vastaanottonsa että yksityisasuntonsa. Talon omistaja oli Gustaf Widén, Turusta muuttanut liikemies, jonka huvittavat kertomukset liikealalta saivat paikkakunnan kunnanlääkäri Torsten Lindbladista (myöhemmin Lahemaa) innostuneen kuuntelijan. Jos pappi Widén oli synnynnäinen kertoja, hänen poikansa Markus oli hänen täydellinen vastakohtaisuutensa kuivakiskaisuudessaan. Markus kävi kaupakoulua Turussa pappi Widénin yrittäessä tehdä hänestä seuraajansa. Kun Markuksen koulu-ura edistyi hitaanlaisesti, lohdutti poika isäänsä: "Älä huolehdi, pappi, mää saan ens vuan stipendin." Ehkäpä Markus tutki elämää paremmalla menestyksellä kuin kurssikirjoja, koskapa hän löysi Turusta nuoren opettajan, Saiman, josta tuli hänen kotirouvansa.

Kauppias Widénillä ja hänen Edla-rouvallaan oli myös tytär Helena, joka tietääkseni työskenteli Kan-

sallis-Osake-Pankin Someron konttorissa jonkin aikaa. Jos Markus oli kuivakiskoinen, Helena oli perinyt vanhempiensa teräväkielisyyden, mikä teki hänestä suosittuun tyttöjen piiriin jäsenen. Tuohon aikaan ennen elokuvia valankin sunnuntait olivat täysin tapahtumaköyhiä ja niitä elävöittääkseen muutamia nuoria naisia rupesivat menemään valokuvaan joka viikko. Muistan nähneeni kuvia, joissa oli Helena Widén, Olga Laurén, Hulda Niemelä, Lea Soini, Tilda Hagqvist (seuradun paras ompelija) ja Helmi Holopainen (Maanviljelijäin kaupan johtajan tytär). Ryhmä hajosi vähitellen Olga Laurénin mentyä avioliittoon Urho Soinin (aikaisemmin Finni) kanssa ja Hulda Niemelän Toivo Soinin kanssa.

Helena Widén tunsijäävänsä vaille ystäviä ja valitelli äidilleen: "Kaikki mennee naimisiin!" Teräväkielinen Edla-rouva vastasi: "Mitäs siin ruikutat, on tosa toi Röökin Huukokin naimaton." Röökin Huuko asui yksinään pikkuruudessa mökissä ja hakkasi halkoja kaikkien joensuulaisten "kakluu-

neille" ennen keskuslämmitysten aikaa.

Sattui niin, että Yli-Seppälään tuli pehtori, salskea, tummakulmainen nuorimies Paavo Hannila, jolle Helena menetti sydämensä. Kun Markus sai pappi Widénin kuoltua liikeasuinrakennuksen, sai Helena peltoukean Joensuun ja Pämämäen välillä, jota Paavo rupesi viljelemään. Alue oli kasvavan Joensuun parhaita tonttimaita, joten Helenan myöjäiset takasivat leivän pariskunnalle ja heidän tyttäriin. Paavo otti asemansa huumorin kannalta, joka auttoi häntä sopeutumaan Helenan tyypilliseen Widénien leukavuuteen. Paavo totesi: "Emmää ol ensimmäinen Vihtori enkä ol viimeinenkään", ilmeisesti viitaten sen ajan suosittuun sarjakuvan tohvelisankariin. Aikana, jolloin avioero oli miltei tuntematon käsite, somerolaisten naimakaupat näyttivät onnistuneen, oli myöjäisillä niissä osuutensa tai ei.

John E. Sutcliffe: Jeesus ratsastaa Jerusalemiin, Iso-Britannia 1907.

opettavissa. Ja tuskin sellaisiin asioihin edes kiinnitettiin kovin paljon huomiota vielä viime vuosisadan alkupuoliskolla.

Uskonnolliset kuvat kertaavat Raamatun historiaa eikä vieraita uskontoja esitellä juuri lainkaan. Kuvissa nähdään kohtauksia sekä Vanhasta että Uudesta Testamentista. Niissä sataa tulikiviä Sodoman ja Gomorran tuhossa ja aallot lyövät korkeina Jeesuksen tynnyttäessä myrskyä. Ristiinnaulitseminen on tehostettu mustin pilvin ja Circus Maximuksella rukoilevia kristittyjä vaativat erityisen nälkäisen näköiset leijonat. Kuvasto oli kansanvälistä ja aiheita riitti hankittavaksi runsain määrin.

Ulkomaisia tauluja oli runsaasti saatavana myös yleisen historian ja maantieteen aloilta. Kotimaan maise- mien ja historian aiheisiin saatiin kotimaisia kuvittajia ja kasvi- ja eläinai-

heetkin piti osittain piirtää itse, sillä jo ruotsalaisissa taulusarjoissa oli meille vieraita kasveja ja lintuja.

Myös raittius- ja terveyskasvatus hoidettiin kotimaisin kuvatauluin, joissa keskityttiin silkkaan pelotteluun. Juoppous johtaa vankilaan, huono ryhti pilaa luuston, huonosti kypsennetty ruoka aiheuttaa "sisälmysmatoja" ja epäsiisteys levittää täitä ja torakoita. Kuvista sai ikuisen vastenmielisyyden tuberkuloottista syljeskelyä, hampasmätää, rottia tai koiperhosia kohtaan. Valitettavasti aamuinen voimistelu avoimen ikkunan ääressä ei ole jättänyt yhtä pysyvää jälkeä.

Koulutaulut eivät ole pelkästään nostalgiaa ja keräilyesineitä. Ne ovat oleellinen osa kasvatuksen ja opetuksen historiaa. Kuvataulu oli väline, joka vaikutti syvästi kokonaisten sukupolvien tietoihin ja taitoihin, arvoihin ja asenteisiin.

Vahdinvaihto

Vanhus katsoo taakseen tiellä,
Uusi vuosi saapuu siellä.
Vanhan vaatteet risat, tahraiset,
uuden vaipat vitvalkoiset.

Mitä mietti vuosi vanha,
arvanneeko seuraajansa,
jota juhlii koko kansa,
kirkot soittaa kellojansa.

Pian päättyy juhlahumu,
rakettien räiske, kumu.
Vaihtuu päälle uudet vaatteet,
uudella on uudet aatteet.

Löydettävä on taas polun pää,
joka valtateiden varjoon jää.
Eipä vanhan suuriin saappaisiin
uusi sovi, sehän arvattiin.

Siispä uusi vuosi rohkeasti,
uusiin kenkiin astuu uhmakkaasti.
Kasvun varaa jos liiaks jää,
hiertyy kulkijalta kantapää.

Vanhus katsoo vielä lapsen,
usvan hämärtäissään katseen.
Tänään valttiikkaasi kannat,
vallen juhlijalle annat.

Myötäelät vain sen ilot, surut,
muistoihin jää onnen murut.
Käden palelevan taskuun nutun,
vanhus laittaa, toki tutun.

Muiston muruset ne lämmittää,
yhä vielä hänen kämmentään.
Vanha vuosi kääntyy verkalleen,
häipyy rakettien tähtisateeseen.

Manu Kärjestä kotiseutuneuvos

Tittelin julkistaminen tapahtui juhlallisesti Somerniemen kesätorilla. Manu Kärjen ansiolista on pitkä:

Hän on julkaisutoiminnallaan edistänyt kotiseutunsa, entisen Somerniemen pitäjän ja nykyisen Someron, menneisyudentuntemusta tutkimalla ja kirjoittamalla paikkakunnan historiasta yhdeksän erillistä teosta sekä kuulunut kirjoittajana Someron seurakunnan historian toimituskuntaan. Hän on tallentanut kaitafilmin, videokuvauksen, perinteisen valokuvauksen ja digitaalikuvauksen keinoin paikkakunnan tapahtumia 1950-luvun loppupuolelta alkaen. Manu Kärki on kerännyt paikkakunnan valokuvaperinnettä niin, että pääosa kotien albumeista on joko reproduoitu tai tallennettu alkuperäisinä Somerniemi-Seuran arkistoon. Hän on lähes puolen vuosisadan ajan kerännyt paikkakuntalaisten suullista perinnettä haastellen ikäihmisiä – tätä perinnettä on julkaistu Somerniemi-Seuran julkaisusarjassa. Manu Kärki on osallistunut Somerniemi-Seuran toimintaan seuran perustamisesta (1975) lähtien luottamushenkilönä vuoteen 2007 saakka ja nyttemmin toimeliana jäsenenä. Hän vaikutti aktiivisesti myös Somerniemen kunnallispolitiikassa 1960–70-luvulla.

Kai Linnilä

Nuoria neitoja juhannuksena 1920. Vasemmalta Helena Widén, Siiri Salomaa, Helmi Holopainen ja edessä Hulda Soini. – Kuva Raili Konttisen.

Lahden kartanon tilanhoitaja Urho Soini ja puolisonsa Olga. Edessä Eero Soini. Kuva Suoma Jaakkolan.

kaks köyhää mennee yhteen. Mää olen katonu Vinnin Toivoi morsjamen ja se on Avellaanin Anna." Anna oli Kimalan kartanon tytär.

Ehkäpä Mamman tarkoitus ei ollut aivan tuulesta temmattu, koska-

pa muistan lapsuuteni perhealbumista vakavannäköisen, merimiestyyliin puseroon pukeutuneen neitosen kuvan ja minulle kerrottiin, että se oli Avellanin Anna, jonka kaksi veljeä, tamperealaiset lakimies ja lääkäri, py-

säntivät useasti isäni luona pankissa ja sain sen käsityksen, että ne olivat vanhoja ystäviä.

Lapsuudessani Joensuun ko-meimpia rakennuksia oli kaksikerroksinen talo, jonka toisessa päässä oli

Gustaf ja Edla Widénin 1927 rakennuttama uusi koti Rauhalinna, jossa heidän oman asuntonsa lisäksi oli myös lanka-kauppa ja yläkerrassa vuokrahuoneita. Kuvasa Gustaf ja Edla Widén ja pikkuinen Sirkku Hannila mummolassa. Kuva Raili Konttisen.

sen aikaa. Rekikelin aikana isä jo siirteli tavaroita Kulmalaan. Puuseppä teki Isopään tilavassa pirtissä päästä ja sivusta vedettävät sängyt ja kirja-kaapin. Annulassa Majjalan seppä teki käsi- ja rehurattaat.

Tuli sitten heinäkuinen päivä vuonna 1937, se varsinainen muuttopäivä. Jokioisista tilatut kuorma-autot tulivat tehtävään. Toiseen lastattiin irtaimistoa, toiseen eläimet. Äiti joutui koko matkan ajaksi hoitelemaan auton lavalla eläimiä, lähinnä lehmiiä. Minä sain paikan hytissä kuljettajan vieressä ja olin tukehtua tämän paperossin savuun. Se matka uuteen tuntemattomaan olisi oman tarinansa arvoinen. Tässä nyt muistelen vain kuin juuriltani repäistä outoa oloani katsellessani autojen lähtöä kuormien tultua puretuiksi. Myöhäinen heinäkuun ilta ja kuiva hiekkainen kylätie nosti autojen jälkeen Koistuhdan peltoaukean ylle sellaisen pölypilven, jollaista en olisi uskonut koskaan näkeväni. Ja se pölypilvi säilyi niin kauan, että kyllästyin katselemaan.

Oli siinä Kulmalan pihapiirissä meillä pienillä pojilla tutkimista ja leikkeihin yhtyi nopeasti naapurin samankäiset lapset. Näin pienen pojan totuttautuminen somerolaisuuteen murretta myöden sujui mutkattomasti. Tuli syksy ja aloitin kouluni. Ja mikä oli aloittaessa, kun koulu oli suorastaan pihassa.

Olen myöhemmin todennut kolme selvää syytä isän päätökseen ostaa Kulmala. Meitä oli kolme pientä poikaa, joista minä vanhimpana tulin juuri kouluikään. Isopäästä matkaa kouluun oli ainakin viisi kilometriä, josta alkutaival ainoastaan tietöntä kinttopolkua. Toinen syy oli kivettömät sileät pellot, olihan isä "täysverinen" maanviljelijä. Kolmas syy oli maitojen saanti meijeriin. Viimeksi mainittu oli äidilleni suuriarvoinen asia.

Kangasalan setä tuli sitten kerran Someron peltoja katsomaan. Meillä ollessaan hän ihastui ikihyyäksi meidän 30-vuotisen sodan marssia soittamaan herätyskello. Sen huomattuaan isä sanoi: "Kyllä minä sen kellen sulle annan. Sen soitto muistuttaa minua aina, kuinka Isopäästä keskellä yötä piti lähteä marssin soidessa kuin hakkapeliitta sotaan Toijalan torille."

Somerolaisia naimakauppoja

Aina vuoteen 1864, jolloin elinkeinolait uudistettiin, holhousjärjestelmä hallitsi naisten oikeutta hoitaa omia asioitaan holhoojasta, isästä, puolisoista tai veljestä, riippumattomina. Lucina Hagmannin osuus koulujen ja kirjailija Minna Cant-hin osuus julkisen sanan alalla auttoivat naisia pääsemään tasa-arvoisuuteen miesten kanssa.

Naisista tuli postineitejä, sairaanhoitajia ja opettajia. Vallankin kyläkoulujen, niin sanottujen kiertokoulujen opettajaluku lisääntyi nopeasti ja Somerolla heistä tunnetuimpia olivat Gustaava Järvinen, Järvisen Taava, ja Hilma Sirola. Vaikka heidän omassa tiedoissaan saattoi olla aukkoja, kuten Järvisen Taavalla, joka huomautti tädiilleni Saara Finnille tämän lukiessa kertomusta tuhlaajapojaista: "Tule(t) tänne, poikani." – "Näethän sinä, ettei siellä ole mitään t:tä." Ilmeisesti Taava ei ollut koskaan kuulut loppuhenkosesta. Joka tapauksessa heidän osuutensa lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen opetuksessa oli tärkeä ja monet heistä siirtyivät kansakoululaitoksen vakiintuessa sen palvelukseen, kuten ensimmäinen opettajani Hilma Sirola.

Huolimatta naisten kasvavasta itsenäistymisestä avioliitto pysyi tärkeänä ja vielä 1900-luvun alussa isoäitini Hilda Finni totesi: "Miäs on paikka ittesäs", vaikka useasti tytön vanhemmat suorittivat aviomiehen valinnan ja myötäjäisillä oli tärkeä osuus naimakaupassa, kuten ilmeisesti Hilda Tammelinin ja Matti Finnin avioliitossa, sillä Matti Finni sai Hädän talosta lohkaistun Raadelman. Vaikkei Matti Finni, pahaksi onneksi, ollut kiinnostunut maanviljelyksestä, se auttoi häntä muiden avujensa käyttämisessä hyödyksensä ja nousemaan paikakunnan napamiesten joukkoon.

Vanhempien valinta oli ilmeisesti ratkaiseva, kun Hädän Akseli valmistui opettajaksi ja Harjun Mammalla oli naimaikäinen tytär ja hyvät myötäjäiset. Papin siunattua heidän liit-

tonsa Alma Alhorannasta tuli Alma Hurmerinta Akseli Tammelinin otettua nimen Hurmerinta. Nuori rouva sai myös yhden lisä-äänänen papinvaaleissa ja enemmän arvostusta yhteiskunnan silmissä.

Vähitellen nuorten oma päätös rupesi näyttelemään ratkaisevaa osaa avioliitoissa. Kun Maanviljelijäin kauppaan tuli vuonna 1920 Kotkan kaupakoulusta juuri valmistunut kirjanpittäjä Hulda Niemelä, rupesi hän tekemään kävelymatkoja kesäiltoina Raulman seminaarin oppilaan Toivo Soinin, aikaisemmin Finni, kanssa. Kun Matti Soini kuoli 1921, sattui niin, että Hulda Niemelän äiti kuoli Haapasaarella samana vuonna, tyttö pukeutui suruhattuun ajan tavan mukaan. Tästä joensuulaiset saivat juorun aiheen ja väittivät: "Nyt se kantaa jo suruhattua Vinnin Matin tähden."

Toivo Soinia pyydettiin hoitamaan Säästöpankkia isänsä kuoleman jälkeen. Nuorella seminaarin oppilaalla ei ollut aavistustakaan kirjanpidosta ja hänen kävelytoverinsa pätevyys sillä alalla tuli hyväksi avuksi. Nuoren neitosen avut tulivat hyvään tarpeeseen Svenssonin Mammalle hänen saatuaan halvauksen ja tultuaan liikuntakyvyttömäksi. Mamma oli ponteva ja osasi käyttää puhelinta hyväkseen. Kiireisinä kausina, kuten heinä- ja elonkorjuun aikoina, Mamma pantiin istumaan kamarin pöydän ääreen, jossa puhelin oli hänen ulottuvillaan. Hän laski maitotilejä ja teki muita kirjoitustöitä. Kun tuli aika "virittää valkja soppaparan alla", soitti mamma tien vastakkaisella puolella olleeseen Maanviljelijäin kauppaan ja sanoi: "Sanokas sil pitkäl likal, ett se tullee auttamaan muu tuvan puola." "Likka" oli nuori ja ison kokoinen ja hyväksi avuksi Mammalle.

Kun Mamma sai vihiä pitkän liikan kävelymatkoista poikatoverin kanssa, tunsu hän, että hänen oli puuttuttava asiaan. Hän otti tytön puheilleen ja sanoi: "Ei siit mittään tul, ett

Lahjoituksia:

Manu Kärki
Someron Säästöpankki
Anna-Liisa Nurmi
Marja Ojala
Emil Niiranen
Pekka Kujanpää
Pekka Suojoki
Saara Malin

Kiitokset yhteistyöstä:

Helsingin Somero-Seura
Someron kaupunki
Someron seurakuntayhtymä
Someron Lions-klubi
Someron Rotarykerho
Someron 4H-yhdistys
GRP Graafinen palvelu
Seppo Mäkinen ja Riitta Himanen
Mäkilän traktorimuseo
Someron metsänhoitoyhdistys
Jukka Nurmi
Kimmo Talikka
Härkälän kartano
Kultelan kyläyhdistys
Kalle Elo
Ruokava-messut

Somero-Seura kiittää

Talkoita ja toimintaa:

15.3. Kevätkokous Härkälän kartanossa. Tilaisuudessa katsottiin Manu Kärjen Somero-Seuralle lahjoittama kaitafilmi kolmenkymmen vuoden takaisista tapahtumista.

4.5. Süvoustalkoot Torppamuseolla.

22.5. Koululaisten museopäivä Niina Alitalon johdolla. Mukana olivat Elvi Mattila ja Anne Känkänen kehräämässä ja nypläämässä.

9.6. Somero-Seuran kesäretki suuntautui kaikkiin seuran ylläpitämiin museoihin. Oppaana oli Voitto Ollonqvist.

17.6. vietettiin suviehtoota Sauhutuvalla. Illan isäntänä oli Matias Roto. Esiintymässä olivat Anja Känkänen ja Mirja Honkanen. Kanttorina toimi Pentti Virtaperko. Tarjoilusta huolehti Hannele Salo ja arpajaisista Riitta Lehtinen.

26.6. Rotareiden kokous Torppamuseolla.

11.7. Hermanninpäivän heinäniittotalkoot Torppamuseolla.

18.10. Puunkaatotalkoot Torppamuseolla.

15.11. Syyskokous Härkälän kartanossa. Manu Kärjen kaitafilmien esittely jatkui.

28.–29.11. Ruokava-messuille osallistuttiin.

Museoiden henkilökunta:

Museoemännät ja isännät: Niina Alitalo, Marika Haapala ja Juuso Tiirakari.

Talonmiehinä ovat toimineet Kimmo Talikka ja Voitto Ollonqvist. Savenvalajamuseota hoiti Kultelan Kyläyhdistys.

Koulumuseota hoiti Heikki Majuri. Sauhutuvasta huolehti Aila Talonen.

Pitäjänmakasiineilla avustivat Jorma Aalto ja Olavi Virtanen.

Talkoomuonituksesta huolehtivat Ritva Helminen, Aila Talonen ja Onerva Ollonqvist.

Somero-Seuran kokoelmiin saatuja valokuvia skannattiin ja arkistoititiin Museoviraston apurahan turvin. Otto Aukion lasinegatiivikokoelman skannaus aloitettiin. Arkistoa ja kokoelmia järjestettiin ja esineluetteloa täydennettiin.

Somero-Seuran kotisivut uudistettiin. Ne löytyvät osoitteesta www.someroseura.net.

Somero-Seuran toimintaa

Somero-Seuran uusi puheenjohtaja Petri Siviranta ja Jorma Tiirakari Peltotyökalumuseossa.

– Kuva Leeni Tiirakari.

Museoretkeläsiä Marjatta Kuisma, Eija Aaltonen.

– Kuva Leeni Tiirakari.

Soili Suominen-Hurme, Jorma Tiirakari, Sauli Kaipainen, Voitto Ollongvist, Timo Kinnunen, Olli Nuotio ja Mikko Paakkonen tutustumassa Somero-Seuran ylläpitämiin museoihin.

– Kuva Leeni Tiirakari.

Isopää. Hämeessä yleisesti 1800-luvulta käytössä ollut asuinrakennus, pirtti, pakari, porstua ja sen perällä porstuan peräkamari. Hämeessä oli tapana säilyttää loinpuita räystäään alla asunnon tai aitan pohjoisen puoleisella ulkoseinällä. Kuvassa pihan keskellä Mikko Paakkonen veljensä Sepon kanssa kesällä 1936.

vaikka Kalvolaa olen kuitenkin aina pitänyt syntymäpaikkana. Se Hämeenlinnan reissu jäi isältäni viimeiseksi autoreissuksi. Hänen ajokorttinsa vanheni, eikä hän sen jälkeen auton rattiiin noussut.

Isopäätä rakennettiin kuin pysyvästä asuinsijasta ainakin. Rakennettiin muuripadalla varustettu pränni eli pesutupa, navettarakennus, johon tuli tilat silloisen tavan mukaan kaikille kotieläimille. Edistykseenä koettiin vesijohto navettaan. Pumpun nostamana saatiin säätäjäsäiliön kautta vesi eläinten juomakuppeihin. Rakennettiin kaksiosainen aitta-talusrakennus sekä kalusto- ja puuvaja. Uutta peltoaakin isä raivasi ja teki sen vierelle ladon.

Perheen tulot muodostuivat pääasiassa kotitaloustuotteiden torimyyntistä. Äiti kinnusi voita viikoittain ja näin voi oli tärkein myyntiartikkeli. Sittemmin oli myynnissä perunoita, juureksia, marjoja ja joskus lihaakin. Keski-ikäisillä kello herätti isän matkaan Toijalan torille. Se ei tietenkään mikään huvimatka ollut. Lisäksi siinä hupeni aina yksi työpäivä.

Mutta sitten lokakuun alussa

1936 kaksi Väinöä lähti polkupyörillä matkaan tavoitteena talohuutokauppa Someron Kerkolassa. Lautaporttaassa nostettiin pyörät linja-auton peräkoukkuihin ja niin matkailaiset tulivat Forssan kautta Somerolle, josta jatkoivat polkupyörillä perille. Matkasta muistan isäni kertoneen: "Se Kerkolan talo oli meille kummallakin liian suuri ja kallis. Kun sitten ilta puolella olimme pyörinemme matkalla kohti Jokioita, niin Koistuhuonon Heikkilän talon kohdalla tuli hevosties kääntyä vastaan. Häneltä tiedustelimme paikkakunnalla mahdollisesti myynnissä olevia taloja. Mies neuvot Sarinille, Kuimalaan, oikealle kääntävää tietä puolentoista kilometrin päähän. Katseltiin siinä sitten paikat, pellot, metsät ja kuinka ollakaan, samana iltana siinä päätin kaupan. Jäimme siihen Sarinille yöksi. Aamulla lähtöä tehdessämme tiedustelimme toista myytävää taloa, jolloin meidät neuvottiin Jokioisten puolelle Perämäkeen. Ja kuinka sattui Perämäki miellyttämään Riuttaa niin, että hän osti sen. Me sitten kahden taian ioukussa olevat miehet palasimme kotiin." – "No, mikä sen semmoisen

talon nimi nyt sitten on?" kysyi äiti. Kuultuaan, että se on Kuimala, hän sanoi: "Hyi, ei se nimi sitten ainakaan tästä parane."

Naapurit, kun kuulivat isän ostaneen talon Somerolta, kauhistuivat: "Älkää hyvät ihmiset sinne menkö, siellä on tänä vuonna jo seitsemän miestä tapettu."

Kun Kangasalla asuva isän sisaren mies kuuli asiasta, oli hän toista mieltä. "Se Someron on vauvasta seutua. Siellä on paljon kartanoita. Silloin muinoin, kun piru päätti siirtää Ruotsin aatelistoa Venäjälle, repesi säkki Someron kohdalla, ja ne aatelliset maahan pudottuaan perustivat Somerolle kymmenen kartanoa."

Varhaisesta ensilumesta huolimatta oli lokakuussa 1936 vielä pakkasta ja kylmää ja kaunista syksyä. Isäkin nosti vielä Fiskars-yhdeksikön rattaille ja ajoi sen noin 70 kilometrin matkan Someron Kuimalaan. Täällä hän sai lainaksi hevosen oman hevosen pariksi ja kynteli Kuimalan pellot ja valmiksi tulevan kevään kylvöihin. Raskas työ antoi tyydytyksen, kun aura ei kertaakaan törmännyt kiveen.

Talvi oli sitten Isopäältä luopumi-

Kuinka minusta tuli somerolainen

Oli syyskuinen päivä vuonna 1936. Isä oli kyntämässä läheistä hyvin kivistä mäkimaata. Minä kohta kuusi vuotta täyttävä poikanen päätin mennä isän kyntöä katsomaan. Isä repi auraa irti kivistä samalla hevosta peruuttaen. Jatkettuaan kyntöä sama toistui ja kohta kolmannen kerran. –"Ja tällaisia maita minä en kynnä, ennen minä menen Abessinian sotaan!" Ymmärsin, että isä sanoi nuo sanat enemmänkin itselleen kuin minulle, mutta sittenkin ne ovat pysyneet mielessäni kautta elämäni. Niistä oli jotain peruuttamattoman pelottavaa kuten sen Mussolininkin sinne Abessinian sotaan meno.

Lauantaiaamuna 26. syyskuuta oli äiti mennyt tavanomaisille aamuas-kareilleen navettaan ja isä aamutalliin. Minä silloin kuin vieläkin "illan torkku, aamun virkku" olin jo aamuvarhain jalkeilla isän tullessa tallista. Porstuassa lunta jaloista kopistellesa hän puheli: "Tätä se pohjoisen taivaan talvenpenkki (jyrkkäreunainen tumma pilvi) tiesi. Kyllä nyt paukkuu ja prookuu." Yöllä satanut 20-senttimäisen nuoskalumi oli tarttunut vielä osin lehdessä olleisiin puihin ja pensaisiin. Riihen takainen, entisen kaskimaan hoikkavartinen männikkö paukkui ilkeästi runkojen taittuessa ja oksien murtuessa. Vanhempieni viisi-kuusi vuotta sitten istuttamat omenapuut kärsivät pahoin oksien repeillessä, varsinkin syyslajikkeiden vielä lehdesä ja omenakuormassa ollen. Se lumisade ei ollut Somerolle ulottunut, mutta tuhot olivat suuria metsille, sähkö- ja puhelinlinjoille akselilla Akaa-Urjala-Punkalaidun.

Tämä lumiaamu oli toisessakin mielessä merkittävä. Paakkosen entistä torppaa isännöivä Väinö Riutta kahlasi aamuhämärissä siinä uudessa lumessa pihan poikki pirttiin. Huomenen sanottuaan hän jatkoi: "Lähdetään kaima Somerolle. Siellä on Kerkolan kylässä hyvä talo myynnissä huutokaupalla."

Asiasta syntynyt keskustelu ei minua kiinnostanut, vaan uusi lumi. En muista, sainko minkäänlaista ohjausta lumiukkojen tekoon, mutta innostunut olin puuhaan. Kiersin pallon, niin suuren kuin jaksoin ja jätin se niille sijoilleen. Kiersin toisen, kooltaan sellaisen, että jaksoin sen nostaa edellisen päälle, kolmas pieni pallo vielä sen päälle, jolloin ukko oli valmis. Ja kun homman opin, niin jatkoin enkä malttanut lopettaa ennen kuin kaikki pihan lumet olivat lumiukoissa. Kun väsyneenä ja märkänä katselin rapulta aikaansaannoksiani, tuotti se syvän tyydytyksen kuin työn ilo vain parhaimmillaan voi tuottaa.

Paakkonen, talo Kalvolassa, Kallijärven rannalla on ollut niin sanottu yksinäistila kuulumatta mihinkään kylään. Se on ollut oma pikkuinen kylänsä käsittäen talon lisäksi yhden sen torpan ja kolme mäkitupaa. Se on pysynyt samalla suvulla halki vuosisatojen läpi vaikeiden 1600-luvun katovuosien ja niitä seuranneen suuren Pohjan sodan ja isonvihan. Talon isäntäpolvissa voidaan mennä taaksepäin 1700-luvulle, jolloin Pieti Paakkonen tarmokkaana ja toimeliaana isäntänä kykeni vuonna 1764 lunastamaan silloisen kruununtalon perinnöksi maksamalla vuotuisen maaveron lisäksi sen määrän kuusinkertaisena.

Isäni oli sisarusarjan nuorin. Hän oli syntynyt vuonna 1893. Hän kävi kansakoulun ja maamieskoulun, viimeksi mainitun vuonna 1914. Saman vuoden kuumana kesänä hän suoritti maatalousharjoittelun Viitainmaan tilalla Hausjärvellä. Sitä kaikkien aikojen kuuminta heinäkuuta, jolta vieläkin on voimassa Suomen lämpöennätys 35,9 astetta, ei jäädyttänyt edes täydellinen auringonpimennys, saati sitten kuun lopulla alkanut ensimmäinen maailmansota.

Näihin aikoihin vanhin veli tuli Paakkosen talon isännäksi, isäni, kuten muidenkin sisarusten saadessa perintöosansa rahana. Isä talletti pe-

rintönsä pankkiin, jossa maailmansodan aiheuttama raju inflaatio söi säästöt olemattomiin. Isä eläi sitten veljensä taloudessa setämiehenä, kuten sanottiin, osallistuen talon töihin. Hän harjoitti varsinkin talvisin puutavara-kauppaa eli osti ja välitti vanerikoivuja, halkoja ja kattopäreitä. Käytyään autokoulun Turussa vuonna 1923 hän osti auton, jolla suoritti myös vuokraajoa.

Näin meni muutama vuosi, mutta oma asunto alkoi tulla tavoitteeksi. Hän osti kotitalasta veljeltään Kallijärven rannalta Leppäniemi-nimisen kolmen hehtaarin määräalan ja rakennutti sille ns. huvilan asunnokseen. Mutta kun "Iso kirja" sanoo, ettei ihmisen ole hyvä olla yksinään, alkoi perheen perustaminen tulla ajankohtaiseksi. Mutta kun perheen elannoksi ei riittä pelkkä asunto, tuli pienen maatilan hankinta ajankohtaiseksi. Kun lähistöllä oli myynnissä Niemen kartanon entinen torppa, tarttui isä kotiseuturakkautta tuntien tähän torppaan. Sen leski-isäntä Heikki Isopää oli lunastanut torpan itsenäiseksi vuonna 1920 ja oli nyt iäkkäänä yksineläjänä sitä myymässä.

Isä myi autonsa ja viimeistelyä vaille valmiin huvilansa veljelleen ja osti Isopään kauppahinnan lisäksi Heikin elinikäistä syytinkiä vastaan.

Isä oli avioituessaan 36-vuotias. Vuoden 1930 alusta nuoripari asettui Isopäähän yhteiseen kotiin. "Pannin jalkani oman pöydän alle", sanoi isä.

No eihän se elämä vanhan torpan tarjoamissa puitteissa helppoa ollut. Metsä oli kyllä hyvä, joskin suurimmat arvopuut oli kartano myynyt ennen torpan itsenäistymistä, mutta pellot olivat pienet ja kehnot, rakennukset samoin. Mutta ulkonaiset puutteet olivat kuin haaste elämälle. Ja olihan heillä kantavana voimana: "Usko, toivo ja rakkaus."

Vuosi kului. Kun esikoisen syntymän aika tuli, lainasi isä auton veljeltään ja kyyditsi äidin Hämeenlinnaan,

Petri Siviranta Pajulan koulumuseon opettajankatederissa.

– Kuvat Armo Kuisma.

Kotiseuturötkeläiset Sauhutuvan pihalla 9.6.2009.

Somero-Seuran uusi sihteeri Essi Torkkomäki.

Voitto Ollonqvist esittelee Savenvalajamuseota ja Peltotyökälumuseota. – Kuvat Armo Kuisma ja Leeni Tiirakari.

Heinänniittotalkoissa Ritva Helminen, Kosti Rasila ja Tuure Salminen. – Kuvat Armo Kuisma.

lestuttavaksi osoittautui, että läheiset vanhat poppelit olivat kaivaneet juurensa rakennuksen perustuksiin ja sisälle päässeet taivipakkaset olivat saaneet aikaan halkeamia ja kohoamia muureihin ja portaisiin. Lisäksi pintavedet ja maa-aines olivat painaneet toista sisäänkäynnin seinämää pahasti kallelleen. Halssin tilanne oli vakava. Sisäänkäynti ja portaat oli korjattava mahdollisimman pian, jotta kellareihin kulku olisi mahdollista.

Isäni Kauko Suominen ja Mika Tähtinen purkivat ja rakensivat sisäänkäynnin uudelleen kivi kiveitä. Samalla vaihdettiin betonitiilikatto savitiilikatoksi. Liian lähellä kasvavat poppelit kaadettiin, ylimääräistä maa-ainesta kaivettiin pois, salaojituksia uudistettiin ja pintavedet johdettiin muualle. Kauko nikkaroi vielä uuden ulko-oven lahonneen tilalle. Näin vanhat kellarit oli pelastettu vakavilta tuhoilta viime hetkellä.

Keväällä 2009 saimme Museovirastoilta yksivuotisen päätöksen 12 000 euron avustuksesta holvikellarien kivistä kunnostamiseen. Päätöksen mukaan työ tulee tehdä Museoviraston valvonnassa, joka sopi meille oikein hyvin. Purkutöitä tehtiin pitkin kesää ja syksyä. Muuritutkimus ky:n Jari Venhe ja Keijo Korpela saivat Kari Uotilalta tehtäväkseen korjauksen ja entisöinnin käytännön toteutuksen. Työ tuli tehdä perinteisiä menetelmiä ja raaka-aineita käyttäen. Työn valvojana toimi Antti Suna Museoviraston Turun linnan yksiköstä.

Kellarien betonilattiat purettiin pääasiassa Mika Tähtisen ja kesätyöntekijöiden voimilla. Vaativin työ oli poistaa ensimmäisestä kellarista kolme kerrosta betonilattioita ja toisesta holvikellarista merkittävä kivipömpeli. Se oli ilmeisesti rakennettu tukemaan nykyisin yläpuolella olevan huvila Oxwillen olohuoneen takka-muuria, joka oli jo purettu. Viimeisen purettuun lattian alta löytyi savesta valmistetut salaojaputket. Seinän alle kaivettu rautainen poistoputki oli liikkumattomuutensa takia aiheuttanut monta metriä pitkän halkeaman holviin. Muinoin ei salaojituksia tarvittu, sillä vesi poistui luonnollista kulkureittiä pitkin lattian alimmasta nurkasta kivikasan läpi ulos. Someron pohja-

Kellarissa on paksut seinämät ja vanhat kiviportaat. – Kuva Armo Kuisma.

ton savimaa ja järven rinne ovat aina tuoneet haasteita rakentajille silloin, kun veden kulkureittejä on yritetty hallita. Vanhat kalkkimaalit rapсутettiin pois kaikista pinnoista. Halkeamat ja koiot puhdistettiin ja täytettiin kalkkimenttilaastilla sekä tarvittaessa kii-lakivillä. Pintalaastin kalkkipitoisuus on riittävän suuri muuttamaan kuivues-saan holvin värin harmaasta valkoiseksi. Kahden holvin välisestä oviaukosta betonikynnyksen alta löytyi kaunis tasainen harmaakivilaatta. Se puhdistettiin esiin ja palautettiin alkuperäiseen käyttötarkoitukseensa. Katossa roikkuvat takorautaiset liharenkkaat saivat myös jäädä paikoilleen. Ne tuli puhdistaa teräsharjalla ja suojata ter-valia kuten ennen vanhaan.

Viimeistään joulukuun mennessä ovat holvikellarit palautuneet valkoiseen asuunsa 1600-luvun tyyliin. Aa-

telisten aikoina holvikellareissa säilytettiin lihaa ja muuta ruokaa sekä talion aarteita suojassa palamiselta. Myöhemmin kunnalliskodin aikoina tiloja käytettiin mm. juureskellarina ja varastona. Ruumishuoneeksi holvikellarit eivät soveltuneet portaiden ja ahtaisten oviaukkojen vuoksi. Yöllä kuolleiden asukkaiden ruumiit kannettiin yhteen nykyisen päärakennuksen kellareista. Arvelujen mukaan Härkälän kartanon ensimmäinen päärakennus oli aikoinaan sijainnut holvikellareiden kohdalla. Vielä tätä kirjoitettaessa on auki minin kalkkeen upeat holvikellarit soveltuvat jatkossa. Taatua on, että aito 1600-luvun tunnelma säilyy kävijöille. Holvikellareiden entisöinnin myötä myös pieni pala Suomen ruotsinvalian aikaista kulttuuristoriaa saa jatkoaikaa Somerolla.

Kellarilöytö Härkälän kartanossa

Mikähän hökkeli tuossa seinän vieressä hämmöttää, ihmetteli Härkälän kartanon tuore isäntä Raino Hurme ja raivasi pusikkoa pois kulkuväylän tieltä. Empien hän avasi edessään olevan osittain lahonneen oven. Oven takaa löytyivät lohjenneet kiviportaat alas pimeyteen. Nyt tarvittiin taskulamppua ja vaimo mukaan tutkimusmatkalle. Naiset ensin vaikka heikoille jättiläisille, siinä herrasmiehen motto.

Hetken kuluttua edessä paljastui roinavarastoksi päätynyt holvikellari. Seinustoja kiersivät puiset laarit, joihin oli aikojen kuluessa kertynyt perunoiden ja vihannesten sijaan kaikenlaisia purnukkaa ja tarviketta. Kattoholvi oli rakennettu punaisesta savitiilestä ja reunat harmaakivilohka-reista. Lattian pinta oli multainen ja

roskien alla. Kellarin vasemmassa laidassa näkyi iso aukko ja pieni porras ylöspäin. Kurkistus taskulampun valossa paljasti toisen holvikellarin. Sen lattialla lojui iso suksikas. Päätyseinän tuuletusaukko oli ilmeisesti toiminut tarpeettomien suksien, sauvojen ym. pitkien tavaroiden sisäänheittokuiluna. Sinne jouduttuaan ne olivat ajan mittaan unohtuneet ja muuttuneet jättekasaksi. Keskellä tilaa lattiasta kattoon jökötti arvoituksellinen rakennelma, joka muistutti lähinnä takan savupiippua. Kattoholvit ja seinät näyttivät kalkituilta harmaakiviltä. Tunnelma oli kuin keskiaikaisessa linnassa.

Onneksemme Eija Suna Turun maakuntamuseosta oli tulossa käymään, ja häneltä saatoimme kysyä tarkempaa tietoa kellarilöydöstä-

me. Eija Suna arveli holvikellarien olevan merkki aatellisista ja kertoi, että sen kaltaisia kaksiosaisia kellarirakennelmia, joissa oviaukko ei ole symmetrisesti keskellä seinää tehtiin jo 1300-luvulla. Hän kehotti ottamaan yhteyttä arkeologi, dosentti Kari Uotilaan, jonka yritys Muuritutkimus ky on perehtynyt Suomen vanhaan kivirakentamiseen.

Kari Uotilan tutustumiskäynnin yhteydessä selvisi, että kaksihuoneisia holveja oli yleensä rakennettu vain rannikoilla. Ne ovat hyvin harvinaisia sisämaassa. Holvit saattaisivat olla perua 1600-luvulta, ja ne olivat säilyneet suhteellisen hyvässä kunnossa. Aivan tarkan rakentamisajankohdan määrittely oli vaikeaa ilman koepalasta tehtävää analyysiä. Niitä teetetään harvoin koska ne ovat melko kalliita. Huo-

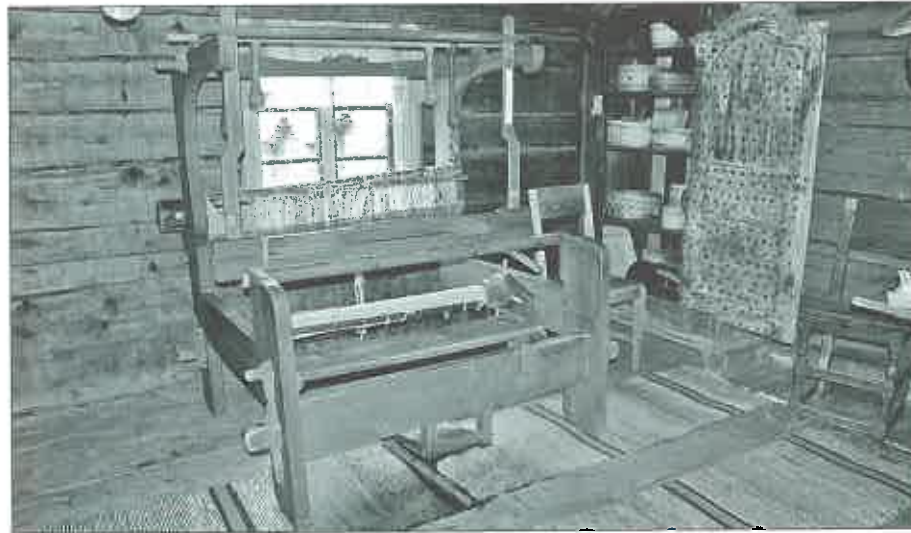
Heinänniitossa Tuure Salminen, Voitto Ollonqvist, Sauli Kaipainen, Jorma Aalto ja Matti Ruokonen.

Härkälän vanha kellari. – Kuva Soili Suominen-Hurme.

Papusopalla Jorma Aalto, Mikko Paakkonen, Juhani Talonen, Voitto Ollonqvist, Tuure Salminen, Sauli Kaipainen, Antti Mäkelä, Kosti Rasila ja Matti Ruokonen. – Kuva Armo Kuisma.

Armo Kuisma lahjoitti Torppamuseoon kangaspuut, jotka koottiin toistupaan. – Kuva Armo Kuisma.

Somero sai veteraanimuseon

Aholaan perustettiin 11. syyskuuta sotiemme veteraanien perinnehuone. Ansio veteraanimuseon aikaansaamisesta kuuluu Someron Sotaveteraanien Tukijaoston jäsenten kantamalle huolelle siitä, että veteraanien jäämistö ei saa joutua hukkaan.

Perinnekeräystä tehdään Somero-Seuran nimissä ja valvonnassa, ja valmistuessaan museo jää Somero-Seuran hoitoon. Veteraanien Tukijaosto hoitaa museon esittelyä.

– Somero-Seuralla on jo hallussaan paljon kerättyä, sotiin liittyvää esineistöä. Myös niiden säilytykseen perinnehuone tarjoaa oivallisen paikan, totesi Jorma Arölä perustamistilaisuudessa Somero-Seurasta paikalla olleelle Sirkku Kurkikankaalle.

Ensimmäinen perinnehuoneeseen esille laitettu sotien muisto on kohotyönä tehty taulu Syvärin saunasta. Siellä saunoi aikanaan taistelujen lomassa Jalkaväki-

rykmentti 44:n kolmannen kiväärikomppanian miehiä, joista suurin osa oli somerolaisia. Taulu on ollut tähän asti säilytyksessä Someron Osuuspankin kokoushuoneessa.

Perinnekeräyksen kerääjinä toimivat Matti Antola, Heikki Hovila, Vihtori Karikytö, Heikki Kärri, Pertti Mattila, Voitto Ollonqvist, Petri Siviranta, Aarno Starck, Lauri Talikka, Juhani Talonen, Erkki Ylitalo ja Jorma Arölä. Yhteistyöjärjestöinä keräyksessä ovat Someron Sotaveteraanit ry, Someron Rintamamiehet ry, Sotainvalidien Someron ja Somerniemen osasto ry, Someron Sotilaspoikien ja Pikkulottien Perinneyhdistys ry, Someron Rotary Club ry ja Someron Lions Club ry. Perinnemuseon perustamistilaisuudessa olivat läsnä muun muassa kuvassa olevat Vihtori Karikytö, Pertti Purola, Pekka Vaurola, Erkki Ylitalo ja Jorma Arölä.

Kuva Sauli Kaipainen.

Jenni Kivi

Hengen toteutumattomuus

Kevään 2009 laudatur-aine

Musiikki on ääniaaltoja, väliläisessä kuukevää aaltoliikettä, joka kulkeutuu äänilähteestä korviimme. Korviemme kuulo-
luut resonoivat vastaanottamiensa aaltojen taajuudella ja lähettävät hermoimpulsseina viestejä aivoihimme. Ihmeellisellä voimallaan – hentonä, hivelevänä tai raskaana, läpitunkevana – musiikin liputtavat laineet ja kuohuvat kosket virtaavat vähitellen aivoista kehomme kaukaisimpiinkin kolkkiin, ulapalle, lahdenpoukamien ja joenmutkiin.

Kuuntelin eilisiltana Mozartia. Tuntee ja olotilani tuona hetkenä vahvistuvat näin jälkikäteen kuin keskenään integroivat ääniaallot Väinö Kirstinän runon "katson ikkunasta hämäläistä maisemaa" (1984) ansiosta.

Hän kuuntelee radiosta Mozartia, ja hänellä on mielessään "– jokin kaipaus", jonka nimi ei ole ikävyys, ei hämäryys, ei haiu –", tuo kummasuttava, mieltä ja kehoa ravistava ikävän – mutta samaan aikaan hyvän olon – tunne, täyttymyksen odotus, "hengen toteutumattomuus". Musiikki, vastaanottaajansa miellyttäessään, soljuu henkisenä virtana, kaipaavana mielen haaveiluna, ruumiin fyysiseksi rentouden tyveneksi ja toisaalta odotuksen ja jännityksen aalloksi.

Usein musiikin ajatellaan tarjoavan lohtua ja samastumisen kohteita, turvallista ja yksityistä pakoa todellisuudesta, mutta kuten Kirstinänkin viisäkeisessä tunnelmapalassaan korostaa, mieli "silti" kaipaa jotakin. Henki ei ole saanut musiikista riittävää ravintoannosta – kenties musiikin itsensä synnyttämän kyltymättömän ruokahalun pohjattoman syvyyteen täyttämiseen. Musiikki nostaa mielen ja ruumiin seuraavalle tasolle, jota voisi verrata elektronin viritystilaan, joka ei ole pysyvä vaan poikkeuksellinen, suurienerginen tila. Siitä on palattava takaisin perustilaan, jotta kykenisi jälleen altistumaan uudelle samanlaiselle virikkeelle, näiäntunteen kasvattajalle, täyttymyksen odottelijalle. Viritystila on väliaikainen, jännitteinen tila.

Jenni Kivi. – Kuva kirjoittajan.

joka purkautuessaan lähettää energiaa. Ehkäpä musiikin kuuntelu siksi jättääkin hyvän mielen. Mieleemme ikään kuin absorboi musiikin henkistä energiaa ja luovuttaa sitä kehollemme onnellisten, ylempiin sfääreihin loikaneiden mielihyväelektroniemme viritystilojen purkautuessa. Perustilassa kuitenkin janoamme jälleen uutta musiikillista ravintoa, energiaa, uutta viritystila, joka ei tule kestäväksi läisyksiä.

Musiikin luoma olo ei kuitenkaan usein ole vain yksilön henkilökohtainen elämys. Vaikka jokainen kokee musiikin eri tavoin – rentouttavana, stimuloivana, rauhoittavana, häiritsevänä –, siltä voi nauttia myös yhdessä. Musiikki sitoo voimakkaasti yhteen kulttuureja ja saman kiinnostuksen jakavia ihmisiä ja sen melodia tai tahti voi synnyttää värisyttäviä tunteita ja muistoja yhteisistä onnetai surunhetkistä. Joskus sävelkuu, rytmi tai hetkellinenkin niiden yhdistäminen muutamaa valittua kirjainta todella kertoo enemmän kuin tuhat tarkoin harkittua sanaa.

Eva Wichmanin runo "BACH särsäsevä gramofoni" (1948) leikkitelee gramofonin neulan ja äänilevyn uien hienonhienoa kosketuksen ja ihmisten välisen läheisyyden rinnastamisella.

"Jokin höyhenkevyt hivele läheisyyden kaarta." Keskitetty käyrä, lelyn ura, täyttää neulan kosketuksesta tämän liikkeessä pitkin spiraalimaista rataa, jonka jokainen jo ennestään ajaton kohta vuorollaan on ajattomuudeksi täyttävä. Kukin kohta kokee täyttymyksen hetken, jonka aikana syntyy jotakin kaunista, palamusiikkia, ja tuon merkityksellisen hetken jälkeen ura on edelleen yhtä ajaton, sillä ajattomuus ei lisääny eikä vähenä. Musiikki ja läheisyys ovat siis yhtä ajattomia, niitä aistitaan hetkessä. Ne hämärtävät ajantajuamme nautinnollisesti.

"Nyt, nyt juuri valmistuu ornamentti. Kaaoksesta puhkeaa ikuisuutta." Wichmanin ornamentti, tietty kuvio, musiikki syntyy aina uudelleen tässä hetkessä, levyn urien kaaoksesta, aina samanlaisena, mutta kuitenkin erilaisena jokaiselle yksilölliselle vastaanottajalle. Kaaoksesta muotoutuu selkeä muoto, ikuistettava, tunnistettava musiikki, ja tämän muodon "vapautetut linjat kajahtavat tyhjyyden kaikkeuteen". Musiikki, ääni, leviää kaikkialle ympärilleen äänen nopeudella, tunkeutuen, ujuttautuen, imeytyen. Se on kuin hyvä olo, joka syntyy kaaoksen ja epävarmuuden keskeltä, ylittäen vapautuneena ja varmana, tietyn tuntuksena ja turvallisuutena ja hukuttaa uhrinsa tyhjyyden ja ikuisuuden hetkeelliseen kaikkeuteen, ajattomuuteen.

Juuri ajattomuuden kokemus jättää jälkeensä Kirstinän runon "hengen toteutumattomuuden". Musiikki – kuten läheisyyskin – saa janoamaan lisää, kaipaamaan ikuisuutta, ainasta kaikkeuden ja täyttymyksen oloilaa. Kaipuu kasvaa kaivatessa kuin nälkä syödessä – musiikin virran hivelevä voima kaadettaessa sen uomaan lisää vettä. Runsasvetisenä, ruokittuna yhä suuremmalla määrällä musiikkia, kehossamme vellova musiikin valtameri täyttää pienimmätkin tietoisuudenpuromme reunoja myöten.

Juhlassa olivat mukana: Raija Hynynen, Tapio Iivonen, Aino Jussila, Kauko Jussila, Hilikka Kannisto, Jouko Kleme, Eero Koljonen, Ahti Kopra, Osmo Kopra, Ulla Korpihuhta, Kaisu Kuisma, Reijo Kuisma, Saara Kupiainen, Tuula Kuusinen, Aili Laine, Raili Lehtinen, Alpo Lempiäinen, Juhani Meronen, Irmeli Myllykylä, Helinä Mäyry, Risto Noki, Sakari Pajja, Leena Parkkari, Risto Pelkonen, Soili Päivänsäde, Eero Pöri, Urpo Räikkönen, Anneli Salminen, Merja Salo, Raili Sundholm, Tellervo Suomalainen, Alpo Tonteri, Esko Tonteri, Hannu Tonteri, Riitta Tuorila, Tapio Törni, Tapani Vanhanen, Reijo Virta, Anita Väisänen ja opettaja Sirkku Erppola.

– Kuva Kari Järvinen.

meille ajanmukaista opetusta, ja saimme sieltä valmiudet jatko-opiskeluihin ja työelämään. Kodinomaisen ja turvallisen kouluympäristö tuki lapsen ja nuoren kasvua sekä oppimista. Mitä sitten Kaurakedon kansakoulussa opiskeltiin 50-luvulla?

Äidinkielen tehtävänä oli tehdä meistä luku- ja kirjoitustaitoisia: opimme kirjoittamaan yleis- ja erisnimiä, yhdyssanoja sekä ilmaisemaan itseämme kirjoittamalla aineita. Luen nyt kouluaineen, jonka olen kirjoittanut kolmannella luokalla. Aineen otsikko on Meidän hevonen: "Meillä on kotona hyvä hevonen. Sen nimi on Varpu. Silitän usein Varpua. Syötän leipää ja annan sille heiniä. Kesällä se on pellolla työssä. Varpu saa vetää raskaita kuormia." Kovin lyhyt oli hevosystön aine. Opettaja Meronen oli tehnyt kaksi merkintää, joista toinen oli arvostelu.

Laskentotunnilla meille opetettiin peruslaskennan aakkosia. Meidän piti osata yhteen-, vähennys-, kerto- ja jakolaskuja. Samoin jokaisen piti osata laskea päässä, mutta kaikista tärkein oli kertotaulu, joka piti osata kuin vettä vaan. Matematiikan perusta ei tunnu muuttuneen paljoakaan, sillä oppimillamme peruslaskentataidoilla

näyttää edelleen selviävän ylioppilaskirjoituksista.

Voimistelu, leikki ja urheilu olivat mieluisia meille jokaiselle. Leikin lomassa emme edes osanneet ajatella, että liikunnan tarkoitus oli kasvattaa oppilaan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä ja herättää innostus liikunnalliseen elämäntapaan. Kaikki liikunta oli ulkoliikuntaa. Monet kerrat on leikitty Palokalliolla pum-sotaa ja talvisin hiihdetty samalla maella. Neljää maalia taas pelattiin yläkoulun pihalla, eikä pieniä loukaantumisia edes huomattu. Entä vieläkö muistatte, missä juostiin 60 metriä? Tonterin Maunolle menevän tien alkupäässä. Liikunta kuului sen ajan lasten elämään. Iltakaudet viihdyttiin pihaleikeissä aina pimeän tuloon asti.

Uskontotunnilla saimme rakennusaineita elämäntutkimuksen muodostamiseen. Virsien ulkoluvun ansiosta virret olivat tuttuja vuosikausia, samoin Raamatun historia ja Jeesuksen elämän vaiheet.

Kotiseutuopin ja maantiedon tunneilla tutustuimme luontoon, eri kasveihin, eläimiin ja sieniin. Viljakasvit tulivat tutuiksi jo ennen kouluikää, kun jokaisen kotona viljeltiin ja kotipuutarhassa kasvatettiin hyötykasveja ravintokäyttöön. Maantiedon opetus oli todella hyvää; takasihan Suomen kartta luokan nurkassa sen. Opimme Suomen kaupungit, vesistöt, vuoret ja joet. Tämän päivän nuoret sen sijaan eivät tunnu tuntevan Suomea, vaan navigaattori pitää olla apuna.

Käsityö vahvisti kädentaitojamme, sillä 50-luvulla vaatteet olivat suurimmaksi osaksi itse tehtyjä. Villasukat ja lapaset olivat kovassa käytössä. Käsityötunti oli hyvin vapaamuotoinen: siellä puhuttiin erilaisia asioita ja kerrottiin kodinkin tapahtumia. Mieleen ovat jääneet erityisesti opettaja Merosen kertomukset nuoren opettajan sattumuksista eri paikkakunnilla.

Yläkoulussa lauantain koulupäivän viimeinen tunti oli luokan yhteinen tunti. Sen aikana esitimme ohjelmaa, ja koko tunnin mittainen tapahtuma kirjattiin pöytäkirjaksi, joka tarkastettiin seuraavalla kerralla. Ne tunnit antoivat esiintymisrohketta aremmallekin oppilaalle, mutta myöskin pohjaa kansalaistaidolle, kun olemme olleet virka- tai luottamustehtävissä julkishallinnossa tai toimineet vapaaehtoistyössä kansalaisjärjestöissä.

Yläkoulussa lauantain koulupäivän viimeinen tunti oli luokan yhteinen tunti. Sen aikana esitimme ohjelmaa, ja koko tunnin mittainen tapahtuma kirjattiin pöytäkirjaksi, joka tarkastettiin seuraavalla kerralla. Ne tunnit antoivat esiintymisrohketta aremmallekin oppilaalle, mutta myöskin pohjaa kansalaistaidolle, kun olemme olleet virka- tai luottamustehtävissä julkishallinnossa tai toimineet vapaaehtoistyössä kansalaisjärjestöissä.

Hyvää Joulua!

Someron Yrittäjät ry

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa

Jussin Baari
puh. 748 5443
Joensuuntie 33

HYVÄÄ JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Teeriharju
HUVIKESKUS

Ruusuista Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
toivottaa

Kärsälän Ruusutila

www.ruusutila.com

VESIJOHTOLIIKE
PUTKI-SAARINEN
SOMERO, URHEILUTIE 37, PUH. 748 7291

Joulu
kirkossa
kohdataan

Someron Seurakunta

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Hautakivihuolto
HELLSTEN ay

Pappilantie 30, Puh. (02) 748 5228

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

TAKSI
Juha Tähtinen

Puh. 0400 405 641

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

**Kun ois joulukim palamatolj ja uus vuas
menis ilmap valkjav vaaraa**

**toivottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN**

Joensuuntie 13, 31400 Somero, puh. 02-779 3400

Joulurauhaa
*Someron Kukkakeskus ja
Hautaustoimisto Kauppi*

Joensuuntie 25, puh. (02) 7485 385, 0500 743 024
www.kukkakeskuskauppi.com
Ma-pe 8.30-17, la 8-15, su 9-13

*Hyvää Joulua ja
Rauhallista Uutta Vuotta*

TEEMU HEINONEN 040 510 8906
Kassatie, 31400 Somero
teemu.heinonen@vilart.fi
www.vilart.fi

NURMEN SAHA & MYLLY

Höylä- ja sahatavaraa,
listoja ja kestopuuta
SOMERNIEMELTÄ
puh. 748 2958

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

*Kodikasta joulumieltä
ja
onnea vuodelle 2010*

**Auli Pohjaranta-
Tuominen** Puh. (02) 748 7955
GSM 040-505 5739
Koti (02) 748 1168

www.someronkotitila.net

**HYVÄÄ JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA**

Joensuuntie 16, Somero, puh. 040 7413 765, (02) 7485 252
Avoimna ma-pe klo 10-17, la klo 10-14 ja sopimuksen mukaan

*Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

Rengastie 1 SOMERO
Puh. 748 6472
Puh. 040 7486 472

*Hyvää Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle*

Veljekset Nuoritalo

puh. 0400 533 739, 0400 321 314

Helinä Mäyry.
Kuva Kari Järvinen.

kia luokkakavereita en enää tunnis-
tanut, mikä ei ollut mikään ihme –
enhän ole nähnyt suurta osaa heistä
vuosikymmeniin. Onneksi nimilappu
rinnassa helpotti tunnistamista.

Virallisen tilaisuuden aloitimme
ruokailulla, koska monella oli pitkä
ajomatka Somerolle. Juhlan avauksen
suoritti juhlan juontaja Kaisu Kuisma.
Avaussanoissaan hän kertoi juhlan
syntymästä ja valmisteluista ja siteerasi
V.A. Koskenniemen runoa *Koulutie*:
"Olen unessa useasti sinun kaduillas
koulutie. Kotiportilta kouluun asti mun
askeleeni vie. Olen unessa useasti
sinun kaduillas koulutie. Ah enkö ma
hautaani asti myös koululainen lie." Seuraavaksi meitä viritti juhlatunnel-
maan vanha, kauan sitten opittu lau-
lu: "Kotimaani onmpi Suomi, Suomi
armas synnyinmaa, siellä vaikoliatva-
tuomi ahon laataa reunustaa." Lau-
lun jälkeen Helinä Mäyry palasi juhla-
puheessaan 50-luvun koulunkäyntiin.
Raija Hynynen tulkitsi Unto Monosen
Satumaan ja Kerttu Määttäsen
runoja. Tellervo Suomalainen puoles-
taan muisteli ansiokkaasti kouluai-
koja niin Kopralta ja Paapalta kuin uudes-
sa koulussakin. Kehittelun ja vapaan
sanat järkeen tilaisuus päättyi yhteis-
lauluun *Kultainen nuoruus*: "Lapse-
na tuntenut murheita en, niemuja vain
kohdata sain. Siksi kai aika tuo on-
nellinen säilyykin muistelmassain. Ei

**Saara Kupiainen ja Jouko Kleme
tervehtivät. Takana Riitta Tuorila
ja Juhani Meronen.**

kultainen nuoruus jää unholaan, vaan
muistoissain jälleen sen luoksein
saan." Olimme saaneet olla päivän
Satumaassa muistellen kouluai-
koja ja tavaten vanhoja lapsuus- ja nuoruus-
vuosien kavereita aidossa ympäristös-
sä Kaurakedon koulun pihamaalla.

Helinä Mäyrän juhlapuheen lyhennelmä

Someron kunnanvaltuusto perusti
Kaurakedon koulupiirin 29.6.1951.
Yhtenä perusteluna olivat lasten pit-
kät koulumatkat. Pitkät matkat tuli
matkaa Kaurakedosta ja Hämeenjoen
suunnalta viitisen kilometriä ja Tien-
suunkimulta Kerkolan koululle lähes
saman verran. Lisäksi Someron tal-
vet olivat silloin vielä kylmiä ja lumi-
sia ja kesässä toteutui vanha laulu:
"Kuu kuu kuu kesään, puoli kuuta
peipposesta, pääskyselä ei päivä-
kään."

Kunnanvaltuuston päätöstä edel-
si erinäisiä viranomaisvalmisteluja:
suunnitelman esittäminen kansakou-
luntarkastajalle ja käynti Helsingissä
kouluhallituksen pääjohtajan puhe-
lla. Kaurakedon koulupiirin johtokun-
nan asiakirjoista selvisi, että johtokun-
ta kokoontui ensimmäistä kertaa ju-
hannuksen aatonaattona 22.06.
1952 Hannes Kopran talossa. Pu-
heenjohtajana toimi Hannes Kopra ja

**Tellervo Suomalainen viemässä
ruusua opettaja Sirkku Erppol-
lalle. Takana Kaisu Kuisma.
Kuva kirjoittajan.**

sihteerinä Viljo Iivonen sekä muina
jäseninä Martti Pettersson ja Eila Pel-
konen. Tasa-arvopykälää noudatettiin
siis jo silloinkin. Kokous päätti tehdä
esityksen Someron kunnanvaltuustol-
le kahden opettajaviran perustamisesta
ja tilojen vuokraamisesta ala- ja
yläkoulu varten sekä tarpeellisen
määrärahan varaamista koulun aloit-
tamista varten.

Koulutilat vuokrattiin Hannes Kop-
ralta ja Antti Paapalta. Koulun keitto-
la oli alusta lähtien Antti Paapalla.
Alakoulun toiminta alkoi elokuun 28.
1952 eli olympiavuonna. Seuraava-
na lukukautena eli 1953 alkoi ylä-
koulun toiminta Antti Paapan tuvas-
sa. Ensimmäisenä vuonna meitä op-
piilaita oli 19, kolmella eri luokalla,
joukossa kymmenen tyttöä ja yhdek-
sän poikaa. Opettajaksi saimme nuo-
ren opettajattaren Aino Nummilan.
En itse juurikaan muista ensimmäi-
sistä kouluvuorista, mutta teillä muu-
la voisi olla parempia muistoja.

Kaikki muistamme varmasti edel-
leen, kuinka hyvältä maistui lauantai-
sin Ruosen Siivon keittämä ruispuo-
lukkapuuro paksulla voilla voidellun
ruisleivän ja maidon kera. Valikka olen
yrittänyt useamman keittää eri me-
netelmillä ruispuolukkapuuroa, en ole
onnistunut tavoittamaan sitä lapsuu-
den makua koulun keittolasta.

Kaurakedon kansakoulu tarjosi

Kaurakedon koululaiset tapasivat elokuisena sunnuntaina

Sinäkö se oot, niin monen vuoden jälkeen muistatko mua?

Me Kaurakedon koulua vuosina 1952–1957 käyneet oppilaat tapasimme toisemme entisellä koululamme Kaurakedossa elokuun ensimmäisenä sunnuntaina. Nykyisin paikalla toimii Iltatuulen palvelukoti. Olimme tulleet eri teitä – monet elämänvaiheet läpikäyneinä – sille koulun pihalle, josta olimme lähteneet maailmalle vuosikymmeniä sitten.

Kaurakedon koulun historiaa

Kaurakedon koulun toiminta alkoi vuonna 1952 Hannes Kopralla ja vuonna 1953 Antti Paapalta vuokratuissa koulutiloissa, mutta pian ruvettiin etsimään tonttia uutta koulurakennusta varten. Someron kunta osti koululle tontin Korpilahden nuorisoseuralta valtuuston päätöksellä 20.7.1954. Koulun rakentamisurakka annettiin Vihtori ja Reima Jussilalle. Koulu täyttyi oppilaista ensimmäisen kerran 14.1.1957. Koulun vihkiäisjuhla pidettiin pyryisenä maaliskuun sunnuntaina 1957. Juhlpuheen piti opetusministeri Johannes Virolainen. Oppilaat esittivät ohjelmaa, josta muistissani on Romun sisarusten esittämänä Pikku maalari -laulu. Toisena ohjelmanumerona muistan tyttöjen keijuleikin kreppiperihameissa. Kaurakedon koulu oli koko toimintansa ajan kylälaisten käytössä; nuorisoseura sekä Kaurakedon marssikerho käyttivät ahkerasti tiloja. Viimeinen koulupäivä oli 22.12.1994. Tänä päivänä entinen koulu elää täyttä elämää Iltatuulena – vanhusten palvelu- ja hoitokotina.

Juhlatoimikunta kokoontuu

Ajatus yhteisestä tapaamisesta syntyi viime loppiaisena aikoihin Kuisman Kaisun sekä Törnin Pirkon ja Ta-

pion kyläillessä Kupiaisen Saaran luona. Juhlatoimikunta kokoontui ensimmäisen kerran jo tammikuun lopulla, ja oli saanut täydennystä Eero Koljosesta ja Osmo Koprasta. Juhlan järjestämistä helpotti se, että palvelukoti Iltatuulen omistajapariskunta Anneli ja Eero Saneri olivat luvanneet auliisti tilat käyttöömme.

Ensimmäisenä tehtävänä oli oppilaiden yhteystietojen selvittäminen. Se oli kova urakka, mutta nykyajan tietokannoilla mikään ei ole mahdotonta. Oppilasluettelot saatiin Someron kaupungin arkistosta. Lisäksi pengottiin vanhoja koulukuvia, tunnustettiin niistä luokkakavereita ja muisteltiin nimiä, soiteltiin sukulaisille, ystäville sekä muille tutuille, jotta saataisiin selville oppilaiden tämänhetkinen asuinpaikka. Hyvä lähde oli vuonna 2001 Somero-Seuran julkaisema kirja Kauraketo – vuoksenrantalainen kyläyhteisö Somerolla. Kaikki ikäluokkaan kuuluvat oppilaat ja opettajat

saatiin tavoitetuksi lähes sataprosenttisesti. Joukosta oli poistunut kuusi oppilasta: Paula Heikkonen, Valto Heinonen, Aulis Noki, Seppo Tonteri, Markku Räikkönen ja Raimo Virta.

Tämä oppilaiden yhteinen juhla tuli sopivasti elämämme ajankohtaan, jolloin kiinnostuksemme juuriin ja vanhoihin asioihin on lisääntynyt, ja muistellemme usein kaihoten lapsuus- ja nuoruusaikojamme. Suurin osa meistä on siirtymässä lähivuosina eläkkeelle tai on jo ehtinyt siirtyä.

Tapaaminen elokuisena sunnuntaina

Puolen päivän aikaan elokuun toisena päivänä Iltatuulen piha oli täynnä iloisia ihmisiä. Kaikkiaan paikalle oli saapunut 50 koulun vanhaa oppilasta sekä opettaja Sirkku Erppola. Lisäksi paikalla oli Iltatuulen asukkaita ja henkilökuntaa. Vilkkaasta puheensorinasta ei ollut tulla loppua. Kaik-

Vanha koulukuva. Edessä vasemmalta Aino Jussila, Riitta Hurme, Soini Kleme, Helinä Paappa, Hilka Paappa, Saara Romu, Juhani Meronen, Timo Parkkari, Markku Räikkönen, Eero Koljonen, Jouko Kleme. Takana vasemmalta Ahti Kopra, Aulis Törni, Risto Pelkonen, Alpo Tonteri, Risto Noki, Seppo Tonteri, opettaja Hilja Meronen. – Kuva kirjoittajan.

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa
SÄHKÖ ERKKI Oy

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
JAATIMET OY

Jaatilantie 77, 31400 Somero
Puh 020 740 1111, Fax 020 740 1110

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Someron Lämpö Oy **Someron Vesihuolto Oy**

Joensuuntie 49 31400 Somero
puh. 02-779 1347

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!
VELJ. FONSELL Ky
SÄHKÖ - ja PUHELINPYLVÄSTYS
MAAKAAPELI- ja SALAOJATYÖT
Somero, puh. 0400 225 686

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Sähkö-, LVI- ja kodinkonetekniikan myynti
Someron Sähkö ja Kone Oy
REINO LAINE Jukolantie 2, p. 748 5888
.....
– Sähköasennukset/urakoinnit
– Kylmälaitehuollot/asennukset
– Antennityöt
Someron Huoltomestarit Oy
KARI LAINE 0400 533 865

- Traktorivaraosat
- Kulutusosat
- Voiteluaineet • Työkalut
- Hydraulikka

Toivotanne asiakkaillemme
**Hyvää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta**

**KONE-
K MANSNER OY**
Ohratie 3, 31400 Somero
p (02) 7482 111, 0500 933 159, fax. (02) 7482 113

EKIN HERKKU
Ronskia ruokaa kilokaupalla
MUISTA
JOULURUOKATILAUS
Pitopalvelu Erkki Timperi
puh. 044 5850600
e.timperi@gmail.com

LOUNAS-KAHVILA TORITUPA Hämeentie 1. Puh. (02) 748 7147 Toivottaa Rauhaa Joulua Hyvää Uutta Vuotta	<i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista Uutta Vuotta</i> PALMAN AUTOKORJAAMO JOUKO LÖNNQVIST OHRATIE ☎ (02) 748 6256, 31400 SOMERO
<i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista Uutta Vuotta</i> Hammaslääkäri Lasse Fjällström Joensuuntie 36, Somero – Puh. (02) 748 7101	<i>Hyvää Joulua</i> <i>ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Someron Tilintarkastus ja Yrityspalvelu Ky Jaatilantie 79, 7488 270
<i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista Uutta Vuotta</i> Autokorjaamo- ja maalaamo Ilpo Lemberg Ky	<i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnellista Uutta Vuotta</i> Shell Somero Autopalvelu Lemberg Oy
<i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnea uudelle vuodelle</i> Kosmetologinen Hoitola Ritva Heino Ky Joensuuntie 28, 31400 Somero (02) 748 6588, 050 355 5182	<i>Hyvää Joulua ja</i> <i>Onnekasta Uutta Vuotta!</i> Tili- ja isännöintitoimisto HEIKKI HEINO Jukolantie 3 p. 748 4995
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> – POPPANAKUTEITA – NEULELANKOJA YM. – MATONKUTEITA – KANKAITA – MATTOJA – LOIMIA LUOTUINA – KUTOMATARVIKKEITA SOMERON LANKA Ky Ohratie (Ohikulkutien varressa) puh. 748 6816	 SOMERON PUUTAVARA KY toivottaa asiakkailleen Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta
<i>Joulurauhaa kaikille</i> <i>asiakkailleen toivottaa</i> Someron TasoPesu Joensuuntie 49 Puh. (02) 748 6878	<i>Huvila Härkä</i> <i>toivottaa hyvää joulua</i> www.huvilaharka.fi

lästä toiseen, sai ylläpidon talosta ja mitättömän rahapaikan. Hänen ansi-onaan pidettiin, että tarkastuksessa ei pitäjästä löytynyt kristinoppia täysin taitamattomia henkilöitä. Mutta kun Simenius katosi kuvasta, arvostelut somerolaisten lukutaidosta muuttuivat 1800-luvulla yhä heikommiksi. Seurakunnassa oli useita kaksikymmentä vuotta täyttäneitä henkilöitä, joita ei päästetty Herran ehtoolliselle, koska he eivät osanneet kristinoppia ja jäivät kokonaan pois lukusilta kutsunkin jälkehen. Toisaalta ehtoolliselle päästettiin ilian löysästi, pelkän parannuslupauksen nojalla. Rippikouluaisista tytöt lukivat paremmin kuin pojat, minkä arveltiin johtuvan siitä, että poikalapset viettivät sunnuntai-iltoja ulkona harjoittamassa vallattomuutta.

Somerolaisten lukutaito kohentui merkittävästi vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla kiertokoulun, pyhäkoulun ja kansakoulun ansiosta, kuten muuallakin maassa. Kuitenkin vuonna 1858 Somerolla vaihdettiin, että rippikoulussa käy sisälukua taitamattomia yli kahdeksantoistavuotiaita ”nuorukkaita”, ja kaipaettiin pitäjänkoulua, jotta olisi saatu kuriin lapset, jotka kyläjuoksesta täräisivät pyhäiltänsä. Kiertokoulua saatiin odotella vuoteen 1871, jolloin kiertäväksi opettajiksi valittiin lukkarinoppilas Kaarle Stenroos, rokonistuttaja ja lukkarinoppilas David Pettersson ja Pusulan kappelin lastenopettaja Juha Lindholm. Palkakseen kukin sai kymmenen tynnyriä rukiita vuodessa pitäjän viljamakasiinista. Pätevyysvaatimukset ja palkka lienevät kuvaavia kiertokoulunopettajille yleensä. Viidessä luvattiin pitäjänmakasiinista puoli tynnyriä viljaa kuukaudessa sille, joka suostui sijoittamaan kiertokoulun taloonsa ja samalla majoittamaan ja ruokkimaan koulunsa kanssa kiertolaisena elävän opettajan.

Kiertokoulut olivat pitäjissä enemmän väistämätön paha kuin etu, josta olisi oltu kiitollisia. Kiertokoulu pysähtyi taloon kerrallaan muutamaksi viikoksi. Koulua käytin tuvan nurkassa keskeillä tavallista elämää, lastenhoitoa, ruuanlaittoa, leipomista, kirvesvarren veistämistä. Parin viikon tai parin kuukauden opetuksen jälkeen koulu lähti eteenpäin, ja oppi-

Koulumuseon esineistöä. – Kuva Leeni Tiirakari.

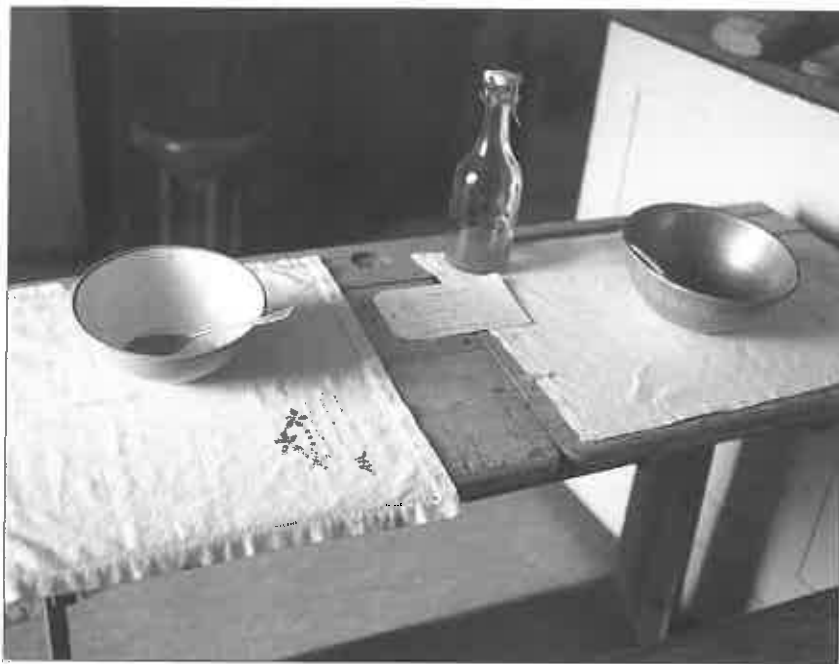
lapset jäivät muistelemaan kirjaimia ja raamatunlauseita, jos jäivät. Koulun kierto oli taloudellisista syistä järjestetty mahdollisimman laajaksi, niin että oppilaat saivat odottaa seuraavaa koulujaksoa vuoden tai enemmänkin. Koulunpenkillä istui kaikenikäisiä oppilaita; nuorimmat voivat olla neljä tai viisivuotiaita, vanhimmat kuusitoistavuotiaita koreilaita, jotka eivät selvinneet kinkerikuulustelusta. Opetusohjelmaa tai opetustavoitteita katekismuksen osaamista lukuun ottamatta ei ollut. Kiertokoulujen runsain aika sijoittui niinkin myöhään kuin 1900-luvun vaihteeseen. Vuonna 1910 – jolloin eduskunta sääteli oppivelvollisuuslain, vaikka hallitsija ei sitä vahvistanut – maassa toimi tuhatyhdeksänsataa kiertävää koulua, ja niissä opiskeli lähes kaksisataatuhatta lasta. Vielä viisitoista vuotta oppivelvollisuuden voimaantulon jälkeen, kun joka pitäjässä jo piti olla kansakoulu, kiertokouluja oli kaksisataaviisikymmentä, ja niissä kaksikymmentäviisituhatta oppilaista.

Somerolla, kuten muissakin pitäjissä, kiertokoulut jatkoivat toimintaansa aina oppivelvollisuusvuoteen 1921 saakka, jolloin ne muutettiin kunnallisiksi alakansakouluiksi. Kansakoulu Somerolla saatiin käyntiin melko myöhään, vuonna 1882.

Kirkollisen kansanopetuksen lisäk-

si maassa toimi vaihteleva määrä yksityisiä, lahjoitusvaroin ylläpidettyjä alkeiskouluja, kuten 1800-luvun alussa perustetut Ahimanin koulut Tampereen seudulla ja Reginakoulu Anjalankoskella. 1800-luvun puolimaisa syntyneet rouvasväenyhdistykset yrittivät auttaa köyhien tyttöjen koulunkäyntiä perustamalla kaupunkien pieniä köyhäinkouluja. Niiden oppilasmäärä ei koskaan noussut muutamaa kymmentä suuremmaksi, mutta ne pyrkivät yleensä opettamaan käytännön taitoja tytöille, joille tämäkin oppimahdollisuus oli enemmän kuin mitä vanhemmat pystyivät heille hankkimaan.

Merkittävä edistys todellisen lukutaidon saavuttamisessa tapahtui vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen kansakoulujen perustamisen myötä. Vuoden 1880 koko maan kattavassa väestönlaskennassa taulukoitiin lukutaidottomat, lukutaitoiset sekä luku- ja kirjoitustaitoiset. Vajaat kolmestoista prosenttia suomalaisista osasi sekä lukea että kirjoittaa. Mutta lukea osasi yhdeksänkymmentäseitsemän prosenttia kansasta eli lähes kaikki. Luku- ja kirjoitustaitoinen lapsenlapsi saattoi lukea sisäistä sanoma-lehteä isäille, joka pystyi lukemaan vain katekismusta. Mikael Agricolan toive toteutui kolmen ja puolen vuosisadan työn seurauksena.

Somero-Seuran koulumuseo. – Kuva Leeni Täärakari.

samalla hänen siveellisen kuntosensa ja kuuliaisuutensa. Rippikirjoista kasvoi väestökirjanpidon runko 2000-luvulle asti.

1700-luvun puolivälissä papit velvoitettiin pitämään rippikoulua, joissa syvennettiin kristinopin tuntemusta. Rippikoululaisen piti lukea katekismus sisältä ja ulkoa. Osoitettuaan kuulustelussa tuntevansa kristinopin nuori osallistui rippikoulun päätteeksi kirkossa konfirmaatioon eli kasteenliiton uudistamiseen, jonka jälkeen hän sai käydä Herran ehtoollisella. Konfirmaatio ja ehtoollisella eli ripillä käynti olivat välttämättömiä ennen kuin henkilö voi astua avioliittoon. Keskiaikana tyttö sai mennä naimisiin kaksitoistavuotiaana; silloin kirkko katsoi hänet kyllin vanhaksi ymmärtämään avioliiton merkityksen ja antamaan suostumuksensa aiotulle avioliitolle. Laillinen suostumusikä ei kuitenkaan tarkoittanut naimaikää. Yleensä tytöt naitettiin vasta kun he olivat ohittaneet murrosiän, viisitoista tai seitsemäntoistavuotiaana. Mikael Agricola asetti alaikärajaksi neljätoista vuotta. Vuoden 1734 laissa laillinen avioitumisikä oli tytöillä 15 vuotta. Kansan mielessä avioitumisikä liitettiin rippikouluun ja ensimmäiseen ehtoollisella käyntiin, vaikka pojilla avioitumisikä oli lain mukaan huomattavasti korkeampi, vuoden 1734 lais-

sa 21 vuotta, josta sitä myöhemmin laskettiin 18 vuoteen. Tyttöjen avioitumisikä nostettiin 1800-luvun lopulla pitkälti naisliikkeen vaatimuksesta 17 vuoteen. Konfirmaatio avioliiton ehtona poistui vuonna 1910, minkä jälkeen kirkollisen vihkimisen ehdoksi jäi rippikoulun suorittaminen. Siviilivihkiminen, joka ei edellytä rippikoulua, tuli mahdolliseksi vuonna 1917.

Näin lukutaito sitoutui vuosisatain mittaan kiinteämmiin osaksi kristillistä kuin tiedollista ja taidollista elämää. Kirkko hallitsi täysin kansanopetusta. Tätä vahvisti 1800-luvun alkupuoliskolta lähtien sunnuntaisin lähes joka pitäjän pappilassa pidettävä pyhäkoulu, jossa lapsille opetettiin aapista, katekismusta ja raamatunhistoriaa.

Pyhäkouluuute tuli Suomeen Englannista, ja liittyi meillä läheisesti herätysliikkeisiin. Pyhäkoulun opettajina toimivat pappien lisäksi maallikot. Pyhäkouluissa käytettiin Englannista pohjoismaihin levinnyttä ja suuren suosion saavuttanutta vuoro-opetusjärjestelmää eli Bell-Lancasterin opetusmenetelmää, jossa vanhemmat oppilaat ohjaavat nuorempia. Menetelmä oli käytössä muussakin alkeisopetuksessa.

Kiertokoulu

Lukutaitoa heräteltiin paitsi keho-

tuksin, myös uhkauksin ja rangaistuksin. 1700-luvun puolivälissä saivat laiskat lapset varoituksen pitäjäntuvassa, ja jos eivät siitä toenneet, piti vanhempien piiskata heidät pitäjän kuudennusmiehen läsnä ollessa. Määräykset, vaatimukset ja hyvät tarkeitukset jäivät usein teoreettisiksi. Lapsilla oli tärkeämpääkin työtä kuin raamatunlauseiden pönttääminen. Vanhemmat eivät jaksaneet, eivät pitäneet tärkeänä tai, ehkä yleisemmin, osanneet itse opettaa lapsiaan, eikä heillä ollut halua tai varaa maksaa opetuksesta pitäjän lukkarille tai kylän lukumuurille, tai mitään opetusta ei ollut edes saatavilla. Missä kiertokoulu oli, sen kierto voi olla pitkä; kesti vuosia ennen kuin kylässä tavattiin minkään näköistä opettajaa, ja kun sellainen viimein saapui, hän saattoi olla aivan kelvoton – eihän ketään opetettu opettamaan.

Jos lukutaito Juhana Gezelius vanhemman aikana pääsi jotenkin alkuun, takaisku seurasi 1600-luvun lopussa ja 1700-luvun alussa. Suuren kuolonvuosien nälänhätä, suuri Pohjan sota, ruton viimeinen ryöpsähdys Suomessa ja isonvihan katastrofi aiheuttivat taantuman. Varovaisen arvion mukaan ennen 1700-luvun puoliväliä vajaa kolmannes koko rahvaasta osasi lukea: rintamailla kolmannes ja syrjäpitäjissä ehkä viidenes jos sitäkään. 1700-luvun puolivälissä tilanne parani, kun pitäjänkouluja ryhdyttiin tosissaan perustamaan. Jonkinlaisen lukutaidon omaavia henkilöitä olisi 1700-luvun jälkipuoliskolla yli kymmenvuotiaista ollut jopa 75–80 prosenttia. Taito jakaantui kuten ennenkin: rannikolla ja rintamailla luettiin paremmin, ja talollisten lapset olivat innokkaampia lukijoita kuin tilattomien. Lukutaidon laatu riippui kuulustelijan vaatimuksista. Lukuristin saattoi saada lapsi, joka osasi laskeella katekismuksen ulkoa, vaikka kykeni vain juuri ja juuri tavaamaan uutta tekstiä. Lukutaito tarkoitti joka tapauksessa painetun, ei käsin kirjoitetun, tekstin lukemista.

Somerolla, vauraassa maatalouspitäjässä, mainitaan vuoden 1785 rovastintarkastuksessa erityinen lastenopettaja Jöran Simenius, jonkin aikaa Turun kymnaasissa eli lukiossa oppia saanut henkilö. Hän kiersi ky-

*Lämpöistä
joulumieltä toivottaa*
LUOTETTAVA SYDÄMELLINEN SOMEROLAINEN

SOMERON OPTIIKKA

Joensuuntie 31, 31400 Somero, puh. (02) 748 6133
www.someronoptiikka.net

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**RAUTA- ja
PELTINELIÖ Oy**

Om. SIVIRANTA
Puh. 748 5929, 0400 848 398

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Jukka Hakala

puh. 0400 227 028

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**Someron
Henkilöautohuolto Ky**

Kari Siviranta (02) 7486 779
Rypsitie 31400 Somero ☎ 050 5245 803

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Sähkö-Mäenpää Oy

Puh. 0400 825 493

*Rauhaisaa Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle*

**Sisustaja Erja Talonen ja
Heikki Talonen Ky**

Lukemaan ja kirjoittamaan

Lukutaito ei menneisyydessä ollut sellainen keskeinen elämän hallinnan väline kuin nykyään. Keskiajalla tavallinen ihminen ei tarvinnut lukutaitoa lainkaan, eihän ollut mitään luettavaakaan. Välttämättömä tieto siirtyi puheen kautta ihmiseltä toiselle. Lukutaito oli erikoisosaamista, joka kuului papeille ja valtakunnan ylimystölle, eikä sillekään kokonaisuudessaan. Kirjoitustaito oli vielä kaukaisempi asia. Kaikki papitkaan eivät kyenneet kirjaimia piirtämään, ja perin harva maailikko. Munkit kirjoittivat ja jäljensivät luostareissa pergamentille kirjoja. Maalisten asiakirjojen kirjoittamista ja laskutoimituksia varten hallinto koulutti keskuudessaan erityisiä kirjureita. Ei siis ollut mitään syytä opettaa lasta lukemaan, saati kirjoittamaan, ellei halunnut hänestä pappia tai kirjuna.

Kun ajatus lukutaidon tärkeydestä 1500-luvulla alkoi pohjoisessa kehittyä, kysymys ei ollut kansansivistyksestä, tiedoista tai taidoista, vaan uskonnosta. Vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä vahvistettiin vaatimus, jonka mukaan Herran ehtoolliselle ei saanut päästää ketään, joka ei osannut ulkoa kymmentä käskyä, uskonnunusta ja Isä meidän -rukousta. Vaatimus oli lähinnä teoreettinen maassa, jossa ei ollut opettajia, kirjoja eikä kouluja, ei teitä eikä paljon väkeäkään. Mutta kirkolla ei ollut kiire.

Uskonpuhdistaja Mikael Agricola julkaisi toiveikkaasti ensimmäisen suomenkielisen aapisen *Abockirjan* vuonna 1543. Vaatimus yleisestä lukutaidosta kirjattiin rohkeasti lähes puolitoista vuosisataa myöhemmin vuoden 1686 kirkkolakiin. Merkittävää on, että yleisen lukutaidon periaate käsitti niin tytöt kuin pojat aikana, jolloin tyttöjen koulutusta ei juuri mainita. Periaate varmisti sen, että tytöt pääsivät myöhemmin perustetuihin kylä-, kierto- ja pitäjänkouluihin sekä tehdasyhdyskuntien tehtaan-kouluihin.

Lukutaidolla tarkoitettiin aluksi kristillisten opinkappaleiden ulkolukua. Opetus tapahtui jumalanpalveluksen yhteydessä. Pappi luki kappaleen Martti Lutherin Vähästä katekismuksesta ja kappaleen selityksen. Sen jälkeen seurakunta – aikuiset ja lapset – lausui saman asian papin perässä. Opetustapahtumaan liittyi kuulustelu, jossa erityisesti nuorten kristinopin taitoja kyseiltiin ennen kuin heidät päästettiin ritoille.

Opetusesimerkkiä piti noudattaa kotona. Perheen isän tuli esittää perhevälelle yksinkertaiset selitykset luterilaisen kristinopin pääkohdista, kuten sakramenteista, jotka olivat kaste ja ehtoollinen. Pitäjä jaettiin kylittäin kinkerilohkoihin, joissa vieraillessaan pappi piti julkisen kinkerikuulustelun eli kyläluvun. Tulokset merkittiin lukuluetteloihin joko ristillä, joka tarkoitti hyvää, tai seipäällä eli vino- viivalla, joka tarkoitti huonoa katekismuksen ulkolukutaitoa. Lasten ja palvelusväen osaamattomuuden häpeä iankesi koko talolle, sillä uskonnollinen kasvatustavastuu kuului isäntäväelle. Myöhemmin lukuluetteloihin lisättiin sisäluvun sarake. Pappien tuli pyrkiä siihen, että lapset sekä nuoret piit ja rengit oppivat lukemaan ja siten omin silmin näkemään, mitä pyhä sana sisälsi.

Lasten kasvattaminen kristinopin tuntemiseen oli kodin tehtävä, ja varmemmaksi vakuudeksi määrättiin sakko vanhemmille, joiden kaksitoista vuotta täyttäneet lapset eivät osanneet lukea. Mutta jos koti ei opetukseen kyennyt, seurakunnan tuli maksaa köyhien lasten opetus. Tätä vuoden 1723 kuninkaan päätöstä voidaan pitää eräänlaisena oppivelvollisuuden siemenenä.

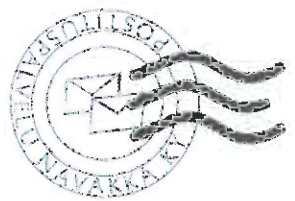
Pitäjänkoulujen perustaminen lykkääntyi 1700-luvulle ja kauemmaksi. Niiden opettajina toimivat koulumestarit, jotka olivat saaneet oman oppinsa vaikkapa triviaalikoulussa. Koulumestarin asema pitäjässä oli papin ja lukkarin alapuolella ja palkkaus riittämätön, joten virkaan ei ollut helppo saada osaavia miehiä. Pappisto valvoi pitäjänkoulujen opetusta, joten niillä oli virallinen asema erityisesti vuoden 1762 kuninkaan päätöksen jälkeen. Päätös velvoitti pitäjää hankkimaan lastenopettajan, mikäli seurakunnan laajuus sitä vaati, eikä lukkari kyennyt lapsia opettamaan.

Kodin, kyläkoulun ja lukkarinkoulun työn tulosten tarkastamiseksi piispa Gezelius kehitti kinkerijärjestelmän tehokkaaksi valvonnaksi, joka ainakin teoriassa ulottui jokaiseen suomalaiseseen. Lukuluettelot sidottiin rippikirjoiksi, joiden tiedoista pappi saattoi ottaa nähdä Matti Pietaripojan tai Maija Antintyttären lukutaidon – ja

Lukkarinkoulu, kyläkoulu

Turun 1600-luvun piispaa Juhan Gezelius vanhempaa kunnioitetaan Suomen kansanopetuksen isänä. Hän julkaisi vuonna 1666 kirjansa *Yli paras lasten tavara*. Se käsitti Lutherin Vähän katekismuksen, kysymyksiä kristinopista, aapisen ja joukon raamatunlausuita. Teoksesta tuli suomalaisen kansanopetuksen perusoppikirja, ja se oli käytössä vielä 1800-luvun alkupuolella.

Lukutaitoa edistämään piispa Gezelius suunnitteli pitäjänkouluja, mutta kun varat eivät sellaiseen toi-

<i>Hyvää Joulua ja Onnekasta Vuotta 2010!</i> Mäkilän Traktorimuseo Käriläntie 10, Somero p. (02) 7481 137	<i>Hyvää Joulua!</i>
<i>Hyvää Joulua ja Onnea Uudelle Vuodelle</i> SOMERON RENGAS OY puh. (02) 748 6390	<i>Hyvää Joulua ja Onnea alkavalle vuodelle!</i> Konehuolto Jarkko Palén
<i>Hyvää Joulua</i> LAUKAMO	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> MUNATUKKU A. TAMMINEN Oy Puh. 748 5575
<i>Parturi-Kampaamo Helä Sirro</i> Myös kotikäynnit Puh. 044 256 7769 Kimalantie 86, 31530 Pyöli <i>Parturi-Helä Sirro</i> Puh. 044 256 7769 31530 Pyöli, Somero	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta toivottaa</i> KAMPAAMO SOMERON EEVA Urheilutie 23, puh. 748 5441
 <i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Metsänhoitoyhdistys Salometsä ry Joensuuntie 35, 31400 Somero	 <i>Hyvää Joulua ja Hyväkuntoista Vuotta 2010</i> Someron Fysioterapia Joensuuntie 36 31400 Somero P. (02) 748 7047
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta!</i> GraafinenPalvelu p. 050 3767 517 Seppo Mäkinen	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Maanrakennus Markku Malin 0400 536 800

Eero Älli in memoriam

Eero Älli s. 27.7.1938 – k. 4.1.2009. Ahkera talkoomies ruista tappamassa Korteniemessä 9.9.2000. – Kuva Markku Säteri.

Eero Älli syntyi Koistuhdan Punsassa. Talossa oli ennestään jo kolme tytärtä, joten pojan syntymä oli iloinen asia. Naapurissa seurattiin kiinnostuneina, sillä ajateltiin, että taloon oli kasvamassa uusi isäntä. Sisarusten suhtautuminen velipoi-kaan oli hyvin huolehtivainen ja hel-lä.

Eerossa näkyi liikunnallisuus, so-siaalisuus, käsillä tekemisen halu ja kilpailuhenki. Kun hän kulki Koistuhdan kouluun, ei voinut olla huomaa-matta hänen reipasta kävelyään, tyy-tyväistä ja iloista ilmettään sekä hä-nen valpasta ympäristön tarkkailuaan. Maatalouskerhon erilaisilla kursseilla hänellä oli tilaisuus syventyä viljely-asioihin, mutta myös tarpeellisiin käy-tännön asioihin, kuten huoneiden

korjaamiseen. Näin hän oli valmis isännän tehtäviin. Maatalouskerhon ja Koistuhdan Pienviljelijäyhdistyk-sen hiihtokilpailuissa hän oli aina ko-tikylänsä edustajana.

Eero kävi lankomiehen salaoji-tustöissä monet vuodet, mutta sit-ten lanko joutui sairauden takia luo-pumaan, ja Eero osti salaojituskoneet häneltä. Eero jatkoi kaivutöitä Somerolla ja ympäristökunnissa.

Eero uhrautui yhteiseksi hyväk-si. Mitä vain kylässä yhteisesti yri-tettiin, oli hän aina mukana. Koist-huhdan koulun pihalla pelattiin va-paa-aikoina lentopalloa, mutta verk-ko puuttui ja vain köysi oli rajana. Siitä tuli aina riitaa, lensikö pallo köyden ylä- vai alapuolelta. Se har-mitti Eeroa niin, että hän valmisti

verkon siskonsa Annaliisan kanssa, ja siten vältettiin turhat kinat ja len-topalloonostus piristyi entisestään.

Somero-Seura sai Eerosta kym-menen vuotta sitten hyvän johtokun-nan jäsenen ja erinomaisen talkoo-laisen. Jos hänellä joskus oli estei-tä, hän oli kovasti pahoillaan ja yritti järjestellä keinoja talkootöiden onnis-tumiseksi.

Vaivojaan ei Eero koskaan sääs-tänyt, oli työ kuinka hankalaa hyvän-sä ahtaissa, pölyisissä paikoissa. Käytännön syistä näin kävi silloinkin, kun Kiiruulle suunniteltiin ITE-taiteen näyttelyä ja Eero siivosi yksin kivima-kasiinin taideteoksien esillepanoa varten.

Hän toimi yhtenä innokkaimmis-ta Koistuhuhta-kirjan toimituksessa. Hän hoiti kirjan painatuksen ja mark-kinoinnin. Häntä jäivät vaivaamaan pienet puutteet, kuten se, ettei kaik-kia syrjäkulman asukkaita otettu kir-jassa huomioon.

Perhe, sukulaiset ja Koistuhuhta olivat Eerolle rakkaita. Sukulaiset tur-vautuivat Eeron apuun. Pitkän aikaa sairaalahoidossa ollutta äitiään hän kävi pyörällä ajaen joka päivä katso-massa. Lastenlapsille hän opetti oman vaatimattoman elämäntapan-sa, eikä halunnut, että lapset olisi-vat tottuneet nykyajan turhiin tuot-teisiin.

Eeron vanhemmat olivat olleet perustamassa Koistuhdan Kultaisen iän kerhoa ja Eerolle lankesi jäsenyys perintönä. Hänestä tuli kerhon pu-heenjohtaja ja rahastonhoitaja. Vii-me vuonna hän vielä hoiti joulujuhl-ien järjestelyn, ohjelman ja ruuat. Juhlien jälkeen hän vei kaikki asia-paperit seuraavaan kokoontumis-paikkaan osoittaen näin haluavansa lopettaa toimintansa kerhossa. Syy tähän selvisi pian Eeron jouduttua sairaalaan.

Ystäville tuli suurena yllätyksenä, ettei Eerolle ollut mitattuna elinpäi-viä enempää. Kiitollisena muistam-me meille kaikille rakasta Eeroa.

Joulumieltä kaikille toivottaa

KAUPUNGIN HOTELLI

HÄMEENPORTTI

Sepäntie 2, 31400 Somero,
044 5766 375
www.hameenportti.fi

*Rauhallista Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle!*

SÄLEKARIN
Kirjapaino Oy

Turuntie 24, 31400 Somero
Puh. (02) 779 330 Fax (02) 779 3320

*Hyvää Joulua
ja
Onnekasta Uutta Vuotta!*

sportti **kone**

Ruunalantie 5
31400 Somero
puh. (02) 748 9300
Fax (02) 748 9320
info@sporttikone.fi

www.sporttikone.fi

*Hyvää Joulua ja
Menestyksellistä
Uutta Vuotta*

SOMERON

Osuuspankki

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Kaihdin-Lehtonen Oy
puh. 748 5814

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

J. T. Laskentaohjaus Oy

Jorma Tiirakari

Akustintie 9, Somero
Puh. 02-7486 337 – 0400 536 529

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

*Lähellä
Sinua*

Someron

Säästöpankki

Eläköön elämän rikkaus.

*Hyvää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta!*

www.someronapteekki.fi
Joensuuntie 36, puh. 748 5678

TIILI - ISÄNNÄT

Hämeentie, 31400 SOMERO

**Kaikki tilitoimisto- ja isännöintipalvelut
käytössänne!**

Ali Tuominen puh. 040-5765 428
Kari Tonder puh. 040-5765 062
Virpi Pohjaranta puh. 0400-318 863

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

PELLAVAKESKUS

Joensuuntie 49, P. (02) 748 7433
www.pellavakeskus.fi

Joulumieltä kaikille toivottaa

**KENKÄ
SOPPI**

Joensuuntie 25, 31400 Somero, p. (02) 7489 205

*Hyvää Joulua
ja Onnellista Uutta Vuotta!*

Salaojatyö KARI GRÖNHOLM

(02) 748 3 183, 050 599 1555

Rauhallista Joulua!

Lamminniemiessä voit nauttia perinteisestä, rauhallisesta joulusta. Valmis, herkkuja nauttava ruokapöytä lumooa jokaisen. Varaa oma joulupakettisi puh. 02-77 990.

☺ Muista lahjakortit kuntosuunnitukseen, virkistyslomalle, hammontenhoitoon jne.
☺ Myymälästä hyvinvoinnin *neuvot* ja asiantuntijan neuvot kaupan päälle.

4.-5.12. *Hyvinvointia joulumarkkinoilla* Lamminniemiessä. Terveystoimintoihin joulukuun alkuun Lamminniemen hyvinvoinnin lajeilla annat hyvää oloa.

LAMMINNIEMI

Janiste 1, Somero
Puh. 02-77 990
neuvonta@lamminniemi.fi
www.lamminniemi.fi

*Hyvää Joulua
ja Onnea Vuodelle 2010*
Koivun Yrtit

PUH. 040 503 5176

Rauhallista Joulua
**Olet tervetullut SVENSSONIN
eri tilaisuuksiin.**

Vanhatie 20

DIAKONIAHYDISTYS RY.

*Hyvää Joulumieltä sekä
Onnellista Uutta Vuotta*
Toivottaa

**Someron Lihasavustamon
Tehtaanmyymälä**

Takalan teollisuusalue puh (02) 748 6655

Toivo Aliskan, joka opetti meitä monta vuotta. Hän oli myös puhuja ja piti myös saarnoja Someron kirkossa. Hän oli ensimmäinen kuimakunnan autonomistaja. "Mosse" oli siihen aikaan harvinaisuus ja kiinnosti erikoisesti nuoria.

Jussilan perhe osallistui paljon pyhäkoulutoimintaan. Kustaa Jussila ja hänen vaimonsa Hilda pitivät monta vuotta pyhäkouluja. He saivat aikaan kodikkaan ja turvallisen tunnelman. Myöhemmin Jussilan tyttäret Liisa, Tyyne ja Helmi jatkoivat pyhäkoulun opettajina. Heidän seurakseen tuli Eira Helin. Hän aloitti 1953 ja hoiti opetusta 30 vuotta, niin kauan kun pyhäkoulu tässä muodossa Kimalaisa jatkui.

Tyttökerhotoiminta alkoi 1950-luvulla Kirsti Inkisen johdolla. Kerhossa oli ihan mukavaa, mutta mukana-oloni jäi lyhyeksi, kun aloin käydä nuorisopiirissä. Se kokoontui Lahden koululla Esko Kauniston ohjaamana. Siellä laulettiin, luettiin, keskusteltiin ja joskus pidettiin tietokilpailuja. Kesällä pelattiin lentopalloa koulun pihalla. Joskus tehtiin yhdessä retkiä. Muistan erityisesti retken Saaren kansanpuistoon, sillä matka tehtiin kuorma-auton avoilella puupenkeillä istuen. Matka meni hyvin, ei mitään vahinkoa sattunut. Turvallisuussäännöt olivat silloin toiset eikä turvavöistä ollut tietoaakaan.

Keväällä 1957 ilmoitettiin, että seurakunta järjestää retken Vaasaan Kirkon nuorisopäiville. Joka kernosta

Otto ja Lempi Perko sekä tytär Elina ja poika Reijo Vähäkyrön pappilassa. - Kuva kirjoittajan.

Vaasa-retken osallistujat 16.6.1957. Kimalasta Tyyne Jussila, Helmi Jokinen ja Raili Jokinen. Terttilästä Risto Ahti, Ulla Hemmilä, Martti Hemmilä ja Jouko Kanninen. Vilukselasta Anja Yli-Pietti ja Liisa Saarela. Pitkäjärveltä Taina Erelä. Häntälästä Irma Kaivo, Aila Kerko ja Sylvi Murronniemi. Pajulasta Impi Majuri. Nuorisiohjaaja Esko Kaunisto. - Kuva kirjoittajan.

pääsee kolme osanottajaa mukaan, joten lähtijät arvottiin. Kuinka olikaan, arpa osui Tynelle, Helmille ja minulle. Niin kesäkuussa lähdettiin matkaan Suomen luonnon oloissa kauneimmillaan. Somerolta meitä lähti 15 ja Ypäjältä suunnilleen saman verran. Silloin matkustin ensimmäisen kerran junalla.

Vaasassa osallistuimme ohjelman mukaan eri tilaisuuksiin. Vierailimme välillä kuitenkin Vähäkyrössä kirkkoherra Otto Perkon kodissa. Hän oli muuttanut sinne perheineen Somerolta edellisellä vuonna. Tutustuimme myös ympäristöön ja kävimme Vaasan Mustasaaren kirkossa, josta käytettiin nimitystä Vanha Vaasan kirkko. Se oli kaunis, valkoinen, kullalla koristeitu.

Viime kesän retkellä kävimme myös tässä kirkossa. Kirkko oli tällä välin restauroitu. Yleisvän mielestäni oli muuttanut valkoisesta kellertäväksi. Maisema olikin muuttunut, olihan retkieni välissä monta vuosikymmentä. Muistellessa tulee mieleeni joululaulun sanoja: "Maa on niin kaunis, kirkas Luoja taivas... Kiitävi aika, vierähtävät vuodet."

XXVI
Kirkon Nuorisopäivät
VAASASSA
14 - 16. 6. 57

Vaasan Nuorisopäivien osallistumislippu. - Kuva kirjoittajan.

Muistoja pyhäkoulusta alkaen

Tyttökerholaiset Helinillä v. 1954. Kuvassa alh. vas. Mirja Helin, Leena Kauranen, Irma Helin, Heljä Jokinen, Pirkko Toukkari, Tuula Toukkari. Takana vas. Helmi Jokinen, Raili Jokinen, seisomassa Aira Toukkari ja Anja Mustonen. – Kuva kirjoittajan.

kylä hahmottui kokonaisuudessaan hyvin, kun kokoonnuttiin kylän keskellä Kulmalaan tai Ylitaloon, Saarentaan rajalla Murrolle, Häntälän rajalla Kankareelle ja kylän reunamilla Mullivuoreen ja Leppäarolle. Kimalan kartanon eli Toukkarin kohdalla tie haarautui kahteen suuntaan. Syvänojan tien varrella pidettiin pyhäkoulua monessa talossa, esimerkiksi Helinillä, Mustosella ja Tuomosella. Kimalan tien varrella kokoonnuttiin myös monessa paikassa, usein Jussilassa, Ojassa ja Aliskalla. Siinä tutustui koko kylän lapsiin ja heidän vanhempiinsa.

Yhdessä laulettiin: "Ystävä sä lapsien, katso minuun pienehen, minne käynkin maailmassa, Sinä olet hoitamassa. Onni täällä vaihtelee, Taivaan Isä suojelee." Monta muutakin virttä tuli tutuksi. Kuunneltiin Raamatun kertomuksia ja luettiin katekismusta, läksyksi annettiin muistolause, joka oli elämänohje päivän tekstin aiheesta. Ensimmäinen opettaja, jonka muistan, oli Hulda Vaahtera. Hänen koulussaan olimme tottelevaisia, järjestys oli hyvä, eikä saanut pulista turhia. Muistolause piti osata ulkoa. Muista opettajista muistan erityisesti

Viiime vuonna osallistuin seurakunnan kesäretkeen. Retki suuntautui Vaasan seudulle ja järjestäjänä oli pyhäkoulusihteeri Marjatta Kuisma. Myöhemmin katselleni vanhoja valokuviani sain idean muistella lapsuuteni pyhäkoulua, seurakunnan nuorisotyötä ja erityisesti silloista retkeä, joka suuntautui myös Vaasan seudulle.

Lähes kaikki lapset kävivät silloin ahkerasti pyhäkoulua. Nuorimmat olivat alle kouluikäisiä ja mukana oltiin rippikouluun asti. Someron seurakunnan historian mukaan eniten pyhäkoululaisia oli 1950-luvulla, parhaina vuonna 1458 koululaista.

Meitä pyhäkoululaisia oli Kimalasakin paljon, tupa täynnä vuorotellen eri kodeissa. Pyhäkoulua käydessä

Nuorisopiiri Lahden koululla v. 1956. Nuoriso-ohjaaja Esko Kauniston tulojuhla ja pastori Otto Perkon läksiäiset. – Kuva kirjoittajan.

**Tervetuloa palvelevaan
Rautia K-maatalouteen**

**Syväää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta**
toivottaen

www.rautia.fi/SOMERO

K-MAATALOUS

www.k-maatalous.fi/SOMERO

Somero – p. (02) 779 300
AVOINNA
ma-to 8–17, pe 8–18 la 9–14

**Lämmintä Joulumieltä ja
Onnekasta Uutta Vuotta!**

**MUOTIPUTIIKKI
Helmi**

Joensuuntie 28, AVOINNA:
31400 Somero Ti-Pe 10-17
P. 02 748 9209 La 10-14
www.muotiputiikkihelmi.com

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**

KANKAAT KANGASKAUPPA RIITTA OMPELIMO OMPELU-TARVIKKEET
p. 748 5272, Joensuuntie 40

**Hyvää Joulua
ja Onnea Vuodelle 2010**

KAIVINKONEYHTYMÄ MIKKOLA
0500 970 610

**Rauhallista Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle!**

Härkälän kartano

Härkälänkajja 33, 31400 Somero
p. 050 5706226 www.harkalankartano.fi

* Luonnonkaunis ja historiallinen kokous- sekä juhlapaikka *

**Hyvää Joulua ja
Iloista Uutta Vuotta**

**Asiakkailleen toivottaa
Ravintola Punainen Lumme**

ja
Harjula Catering Oy
Somerniemi puh. (02) 748 2186

Hyvää Joulua!

Someron Varaosa Ky
Tehdastie 5, 31400 Somero
puh (02) 748 6818

**Hyvää Joulua ja
Onnea alkavalle
vuodelle**

SOMERON KONEVUOKRAAMO

Metallitie 6, 31400 Somero, puh. (02) 748 7388; 050 534 1721

**Sementtivalimo
Matti Kultanen**

Puh. (02) 748 8511,
mob. 0400 452 217
Email: svalimo.kultanen@luukku.com

Someron kirkko 150 vuotta

Nykyinen Someron kirkko on neljäs kirkko Somerolla. Kirkonkokous päätti rakentamisesta 14.8.1843. Kuvernöörin päätös saatiin 25.11.1845. Tiilikirkon rakennuspaikaksi määrättiin Harjun kartanon omistamalle kallioiselle mäelle. Piirustukset laati arkkitehti G.Th. Chiewiz. Senaatti eli valtakunnan hallitus vahvisti ne 5.5.1848. Kirkko valmistui 1859. Tilaa siinä on noin 1500 ihmiselle. Kirkko vihittiin käyttöön 27.5.1860. Vihkimisen toimitti lääninrovasti, teologian tohtori A.E. Granfelt. Tämän pyhäköksi vihkimisen ajankohdasta lasketaan ensi vuonna kirkon 150-vuotisjuhlien ajankohta. Seurakunnassamme vietetään piispantarkastus 20., 22. ja 23. päivänä toukokuuta 2010. Tampereen hiippakunnan piispa Matti Repo vieraillee seurakunnassamme. Sen yhteydessä juhlimme rakkaan kirkkomme 150-vuotispäiviä.

Juhltaa on jo alettu valmistella. Kirkossa on tehty maalaus-, korjaus- ja muutostöitä. Työt aloitettiin helmikuussa 2009 ja ne valmistuivat kesäkuussa 2009. Tämänkertaisen korjauksen on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Marja Rauhalta Oy Vammalasta. Pääurakoitsijana toimi Konresta Oy Turusta. Muina osapuolina olivat sähköurakoitsijana AMI-Sähkö Oy Muurlasta, paloilmoitinurakoitsijana Hämeen Lukko Oy Salon toimipisteestä ja äänilaiteurakassa Hansa Ecuras Oy Längelmäeltä. Seurakunnan puolelta korjaustöitä valvoi rakennusmestari Eija Pajja.

Korjauksen jälkeen kirkko on saanut miellyttävän ilmapiirin. Tilavan kirkon avaruus ja ilmavuus pääsevät kunniaan. Alttarikaidetta on siirretty 80 cm seurakuntaan päin. Alttaripöydän kansi on kunnostettu. Polvistumispenkki ja kaiteen pikarihlyllä on uusittu. Uudistuksen mukana liturginen toiminta on saanut lisää tilaa. Alttarille pääsyä helpotettiin invalidi-luisikan avulla. Sen molemmilla puolin on metallirunkoinen kaide. Uudistus

Enkelihahmo koristi Someron kirkon kuoria vuodesta 1935 vuoteen 1974. – Kuva Armo Kuisma.

toi myös tilaa kirkon etuosaan. Sallin etuosasta poistettiin yksi penkkirivi sekä eteläsiivua neijä sivupenkkiä. Nyt isompikin kuoro mahtuu laulamaan kirkon edessä.

Kirkon eteen on saatu uusi numerotaulu, jonka numerot voidaan vaihtaa lattialta käsin ja sitten nostaa ne ylös nähtäväksi. Toinen uusi kohde on teline kolentuhaa-veille. Kirkon äänen-toisto on uusittu. Paloturvallisuutta varten asennettiin paloilmoitusjärjestelmä.

Maalaaminen oli merkittävä osa kunnostustyötä. Kuorin seinät ja alttarin kattopalkit, kirkkosalin peräseinä, kaiteet, pilarit, pilasterit, ovet sekä kirkkosalin käytävät on maalattu kokonaan uudelleen. Vanha maalaus on monin paikoin kunnostettu. Ulkoikkunain maalauksen yhteydessä korvattiin rikkoontuneet ikkunat uusilla. Ikkunapellityksen korjauksen ansiosta ei sadevesi pääse seinärakenteeseen.

Urkuhehterille on saatu tila esiintymispukuja ja nippi-aiboja varten. Tilaa soveltuu myös pukeutumiseen.

Kaikkissa sisustusta muuttavissa kysymyksissä on oltu yhteydessä Museoviraston kanssa. Tämänkertaiset korjaus- ja muutostyöt ovat edistäneet kirkon viihtyisyyttä. Jumalan kansan kokoontuminen on saanut arvoisen ympäristön. Vältettävästi kaikkea ei voitu toteuttaa. Tulevaisuudessa-kin riittää huolenpidon aiheita rakkaan pyhäntömmä hyväksi. Mutta jo nyt saamme iloita ja riemuja. Psalmissa sanotaan:

Nyt iloiten laulakaa Herralle,
kohottakaa hänelle riemuhuuto,
hän on meidän turvakalliomme.
Tulkaa hänen kasvojensa eteen
ja kiittäkää
virittäkää hänelle riemuvirsit!
Herra on suuri Jumala.
(Ps. 95:1-3.)

*Iloista Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Texere

Joensuuntie 26, p. 748 6844

Hyvää Joulua!

ANNELIN SAVIPAJA

• Uniikkia taide- ja käyttökeramiikkaa

Joensuuntie 15, Somero, puh. 040 841 7347
Avoimna: ke-pe 10-17, la 10-14.

*Turvallista Joulua ja
alkavaa Vuotta 2010*

Toivoo

RENGASLIKE H. KETOLA

Puh. (02) 734 6450. www.rengasketola.fi

**HYVÄÄ JOULUA JA
LIIKENNETURVALLISTA
UUTTA VUOTTA 2010**

**SOMERON
AUTOKOULU OY**

JOENSUUNTIE 31, P. 74 68 473 WWW.SOMERONAUTOKOULU.FI

Hyvää Joulua!

opkk.fi

OP-Kiinteistökeskus

tuotteet ja jälleenmyyjät

kolattu.fi

**Iloksi
herkkusuille!**

Kotimaiset
vuohenmaitotuotteet
Someron Pitkälän kylästä

Uutuus!
Kolatun
Ruska
paistettu munajuusto
lehmänmaidosta

KUVA-KEHYSTYSPALVELU

Kp KAMERA-PISTE

Puh. 748 7210 Raadeimantie 18, 31400 Somero

SOMERON KIVENVEISTÄMÖ

Puh. (02) 748 5180

KIRJAT JA SIKARIT
NETISTÄ
www.amanita.fi

*Lämmintä Joulua
ja Onnellista Uutta Vuotta*

Someron Autokatsastus

Pappilantie 15, puh. (02) 748 8841

Hyvää Joulua!

**SOMERON
KORJAUSPISTE**

Joensuuntie 4

**Rauhallista Joulua
Someron Joulun lukijoille
Somero-Seura**

Manu Kärki

Somerolla

VILJANMAAN ARKEA, SATUMAAN JUHLAA

**Manu Kärjen upea
kuvateos joululahjaksi
Somerkirjasta
ja Amanitasta!**

Ammeon 2009

2009

**HYVÄÄ
JOULUA!**

S-MARKKET

**RAUTA
MARKET**

Kaikki samalta pihalta